



Funded by the European Union
Խնամարկում է Եվրոպական միության կողմից



Բյուջեներ քաղաքացիների համար

Հարկաբյուջետային թափանցիկություն և բյուջեի հետ կապված հանրային հաղորդակցության պրակտիկան Չեխիայում. օրինակներ արդարադատության, կրթության, սոցիալական ապահովության և գյուղատնտեսության ոլորտներից

Պատրաստեց Յանա Ստեհնովան

Պրահա, Հունիս 2023

Հայաստանում բյուջետային գործընթացներում քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների մասնակցությունը և այդ ոլորտում մոնիթորինգի և շահերի պաշտպանության արդյունավետ իրականացումը խթանելու նպատակով Իրավաբանների հայկական ասոցիացիա ՀԿ-ն և Ագորա Կենտրոնական Եվրոպա ՀԿ-ն (Agora SE) պատվիրել են այս էլակետային ուսումնասիրությունը:

Եվրոպական միության ֆինանսավորմամբ գործարկվող «Բյուջեներ քաղաքացիների համար» ծրագիրն իրականացվում է «Իրավաբանների հայկական ասոցիացիա» ՀԿ-ի կողմից՝ գործընկերներ՝ «Տնտեսական զարգացման և հետազոտությունների կենտրոն» ՀԿ-ի և «Ագորա Մենթրլ Յուրոփ» ՀԿ-ի (Չեխիա) հետ համագործակցությամբ: Ծրագրի հիմնական նպատակն է քաղաքացիական հասարակության մասնակցությամբ խթանել Հայաստանում ներառական և թափանցիկ բյուջետային գործընթացին և նպաստել պետական բյուջետային գործընթացների քաղաքացիական հասարակության մասնակցության ուժեղացմանը:

«Իրավաբանների հայկական ասոցիացիա» հասարակական կազմակերպությունը ստեղծվել է 1995 թվականին՝ նպատակ ունենալով նպաստել հզոր քաղաքացիական հասարակություն ձևավորմանը և աջակցել Հայաստանի՝ որպես ինքնիշխան, ժողովրդավարական, իրավական և սոցիալական պետության զարգացմանը: Կազմակերպությունը նպաստել է Հայաստանի հանրային քաղաքականությունների մշակմանը, կոռուպցիայի դեմ պայքարի, գողացված ակտիվների վերադարձի, մարդու իրավունքների և գենդերային հավասարության, բյուջետային գործընթացների, լավ/բարի կառավարման և օրենքի գերակայության ոլորտներում:

«Ագորա Մենթրլ Յուրոփ» ՀԿ-ն Չեխիայում գործում է գրեթե տասնհինգ տարի: Այն ստեղծվել է որպես չեխական ոչ կառավարական, շահույթ չհետապնդող ընկերություն երկու հոլանդացի գործընկերների կողմից, հանրային գործընթացներում բաց երկխոսության և քաղաքացիների ներգրավվածության ավանդույթը իր ոլորտն տեղն ունի Նիդերլանդներում: «Ագորայի» առաքելությունը մեր հասարակության ժողովրդավարացման գործընթացի ամրապնդումն է: Կազմակերպության երկարաժամկետ հանձնառությունը քաղաքացիների և համայնքապետարանների միջև հաղորդակցության ու համագործակցության բարելավումն է և հանրային գործընթացներով հետաքրքրված քաղաքացիների խրախուսումը՝ երկրում քաղաքական մշակույթը բարելավելու նպատակով:

Մույն հրատարակությունը պատրաստվել է Եվրոպական միության աջակցությամբ իրականացվող «Բյուջեներ քաղաքացիների համար» ծրագրի շրջանակներում: Հրատարակության բովանդակության պատասխանատվությունը կրում է բացառապես հեղինակը և այն որևէ կերպ չի արտահայտում Եվրոպական միության պաշտոնական տեսակետը:

Էլակետային ուսումնասիրությունը պատրաստել է Յանա Ստեհնովան «Ագորա Մենթրլ Յուրոփ» ՀԿ համար:

Էլ.փոստ՝ stehnovaj@gmail.com

© Agora Central Europe 2023

Petra Rezka 12, 140 00 Praha 4, Czech Republic

Էլ.փոստ՝ info@agorace.cz

Կայք՝ <https://www.agorace.cz/>

Բովանդակություն

Բովանդակություն.....	3
Հապավումներ	5
Գործադիր ամփոփում.....	6
Ներածություն	13
Մեթոդոլոգիա	14
Գրականության ուսումնասիրություն.....	15
Իրավական շրջանակ.....	15
Պետական մարմինների կայքերի ուսումնասիրություն	18
1 Հասարակության մասնակցությունը հարկաբյուջետային քաղաքականության մշակմանը 19	
1.1 Համագործակցություն հանրային մարմինների, քաղաքացիների և ՔՀԿ-ների միջև	20
Կենտրոնական մակարդակի կառավարության ջանքեր. քաղաքացիների բյուջեներ և աշխատաժողովներ.....	22
Տեղական մակարդակ. հարցումներ, խորհրդատվություններ, որոշումների կայացում....	24
1.2 Մասնակցային բյուջետավորում	25
2 Չեխիայի Հանրապետության հարկաբյուջետային շրջանակը.....	28
2.1 Հարկաբյուջետային քաղաքականության մարմիններ.....	28
2.2 Հարկաբյուջետային կանոններ և բյուջետային շրջանակ	31
Բյուջետային կանոններ.....	34
Պետական բյուջե	36
Ծախսեր.....	45
2.3 Ընտրված ոլորտների ֆինանսական համակարգ և միջոցների բաշխում	49
Արդարադատություն	50
Կրթություն	53
Սոցիալական ապահովություն.....	57
Գյուղատնտեսության ոլորտ	59
3 Հարկաբյուջետային թափանցիկություն և հարակից հանրային հաղորդակցության պրակտիկա.....	63

3.1 Հարկաբյուջետային և բյուջետային թափանցիկություն	63
Հարկաբյուջետային կանխատեսում և բյուջետավորում, ռիսկերի վերլուծություն և կառավարում.....	64
Հարկաբյուջետային մոնիթորինգ և հաշվետվություն	68
3.2 Բյուջեի հետ կապված հանրային հաղորդակցության պրակտիկա	69
Հաղորդակցություն համախմբված տեղեկատվության վերաբերյալ.....	69
Բյուջետային հաղորդակցություն արդարադատության ոլորտում	73

Հապավումներ

Agora CE.....	«Ագորա Սենթրլ Յուրոփ» ՀԿ, Չեխիայի Հանրապետություն
ԻՀԱ	Իրավաբանների հայկական ասոցիացիա (ՀԿ)
B4C	Բյուջեներ քաղաքացիների համար (Օրագիր)
ԲՄ	բյուջետային միավոր
ՉՀԽ	Չեխիայի հարկաբյուջետային խորհուրդ
ԿԿՄ	կենտրոնական կառավարման մարմին (<i>ústředníorgánstátnísprávy</i>)
ՆԿ.....	ներդրումային կազմակերպություն (<i>příspěvkováorganizace</i>)
ԳԳԴ.....	Կառավարության գործառնությունների դասակարգում
ՉՍԱՎ.....	Չեխիայի սոցիալական ապահովության վարչություն
ԵՄ	Եվրոպական Միություն
ՖԹՀՆ	Ֆիսկալ թափանցիկության համաշխարհային նախաձեռնություն (GIFT)
ՄԲԳ	Միջազգային բյուջետային գործընկերություն (IBP)
ԱՀԻ	անկախ հարկաբյուջետային ինստիտուտ
ԱՄՀ.....	Արժույթի միջազգային հիմնադրամ
ԳՆ	Չեխիայի Հանրապետության գյուղատնտեսության նախարարություն
ԿԵՄՆ.....	Չեխիայի Հանրապետության կրթության, երիտասարդության և սպորտի նախարարություն
ՖՆ.....	Չեխիայի Հանրապետության ֆինանսների նախարարություն
ԱՍՀՆ	Չեխիայի Հանրապետության Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն
ԱՆ	Չեխիայի Հանրապետության Արդարադատության նախարարություն
ԱՏԽ.....	Ազգային տնտեսական խորհուրդ (NERV)
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ԲԲՀ.....	Բաց բյուջեների հետազոտություն
ՏՀԶԿ.....	Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն
ՊԿՄ	պետության կազմակերպչական միավոր (<i>organizačnísložkastátu</i>)
ՄԲ	Մասնակցային բյուջետավորում
ՊԳ	Պետական գնումներ
ՍՕՀՀ.....	Ստանդարտներին և օրենքներին համապատասխանության մասին հաշվետվություններ
ԱԲՄ.....	Աուդիտի Բարձրագույն Մարմին / Հաշվեքննիչ պալատ

Գործադիր ամփոփում

Եվրոպական միությունում (ԵՄ) և նրա անդամ երկրներում **պետական մարմինների, քաղաքացիների և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների (ՔՀԿ) միջև համագործակցությունը հարկաբյուջետային քաղաքականության մշակման գործընթացներում ժողովրդավարական կառավարման և քաղաքականության մշակման կարևոր ասպեկտ է հանդիսանում:** Քանի որ յուրաքանչյուր երկիր ունի իր կառավարման կառույցները և գործելակերպը, այդ պատճառով անդամ երկրների միջև մոտեցումների մեթոդները տարբեր են:

Կառավարության կողմից առաջարկվող, այսինքն՝ ՀՐԱՎԻՐՎԱԾ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ առումով, ԵՄ անդամ շատ երկրներ **հանրային խորհրդակցություններ/քննարկումներ են անցկացնում** հարկաբյուջետային հարցերի շուրջ, որոնք քաղաքացիներին և ՔՀԿ-ներին հնարավորություն են տալիս իրենց կարծիքն ու մտահոգությունները արտահայտել **բյուջեի առաջնահերթությունների, հարկային քաղաքականության և պետական ծախսերի վերաբերյալ:** Այս խորհրդակցությունների մասին տեղեկատվությունը սովորաբար տեղադրվում է կառավարության/պետական կայքերում, իսկ հետադարձ կապը **ապահովվում և հավաքվում է հարցումների, հանդիպումների կամ գրավոր ներկայացված տեղեկատվությունների միջոցով:** ԵՄ անդամ երկրների մեծ մասում հարկաբյուջետային որոշումները **հաստատում են խորհրդարանը կամ օրենսդիր մարմինը:** Հանրային լսումները և խորհրդարանական հանձնաժողովները հաճախ հարթակ են տրամադրում քաղաքացիներին և ՔՀԿ-ներին՝ օրենսդիրների հետ համագործակցելու և հարկաբյուջետային հարցերի վերաբերյալ իրենց ներդրումն ունենալու համար: Միևնույն ժամանակ ենթազգային մակարդակում, **տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրավասու են իրենց բյուջեների նկատմամբ, և քաղաքացիներն ու ՔՀԿ-ները կարող են համագործակցել տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ հանրային հանդիպումների, խորհրդատվական խորհուրդների կամ քաղաքացիների ֆորումների ձևաչափով՝ տեղական հարկաբյուջետային առաջնահերթությունները և քաղաքականությունները քննարկելու նպատակով:** Որոշ անդամ երկրներում ստեղծված են **սոցիալական գործընկերության մեխանիզմներ**, որոնցում ներգրավված են կառավարությունը, արհմիությունները, բիզնես ասոցիացիաները և երբեմն նաև ՔՀԿ-ները:

Ակնկալվում է, որ ԵՄ անդամ երկրների կառավարությունները պետք է ապահովեն իրենց **ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ԹԱՓԱՆՑԻԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:** Մա ներառում է **բյուջետային առաջարկների, ֆինանսական հաշվետվությունների և ատղիտի արդյունքների հրապարակումը՝** դրանք հանրությանը և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին հասանելի դարձնելը: Թափանցիկության նախաձեռնությունները կարող են ներառել նաև **օգտագործողների համար հարմար, հասկանալի և հեշտությամբ ընկալվող բյուջետային ամփոփագրեր:** ԵՄ որոշ անդամ երկրներ հարկաբյուջետային

որոշումների կայացման գործընթացում քաղաքացիների ներգրավվածությունը բարձրացնելու նպատակով **ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ Կառավարման գործիքներ և հարթակներ են ներդրել**: Այս գործիքները կարող են ներառել առցանց բյուջեի սիմուլյատորներ, ինտերակտիվ վահանակներ և բաց տվյալների պորտալներ, որոնք քաղաքացիներին թույլ են տալիս ուսումնասիրել և հասկանալ բյուջեի տվյալները:

ՔՀԿ-ները հաճախ են կառավարությունների հետ անմիջականորեն համագործակցում ազգային և տեղական մակարդակներում: Նրանք կարող են մասնակցել պաշտոնական խորհրդատվական հանձնաժողովներին, քաղաքականության մշակման աշխատանքային խմբերին կամ հարկաբյուջետային հարցերի վերաբերյալ խորհրդակցություններին: ՔՀԿ-ները կարող են նաև **հարկաբյուջետային քաղաքականությունների հետ կապված հետազոտություններ, շահերի պաշտպանության և հանրային իրազեկման արշավներ իրականացնել**: Այս ջանքերը հաճախ **ՊԱՀԱՆՁՎԱԾ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ** մաս են կազմում, և նույնպես կարող են խրախուսել քաղաքացիների ներգրավվածությունն ու մասնակցությունը հարկաբյուջետային բանավեճերին: Ավելին, ՔՀԿ-ները կարող են բողոքներ ներկայացնել կամ ուղղում պահանջել Օմբուդսմենի և/կամ հաշվետվողականության այլ մեխանիզմների միջոցով, եթե կարծում են, որ հարկաբյուջետային որոշումներն անարդար են, ոչ պատշաճ կամ ոչ թափանցիկ:

ՉԵԽՒԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ Եվրամիության (ԵՄ) անդամ երկիր է: ԵՄ-ն իր օրենսդիր իշխանությամբ տնտեսական և քաղաքական միություն է, որն ազդում է իր անդամ երկրների տարբեր ոլորտների իրավական դաշտի վրա: Դրանցից է նաև հարկաբյուջետային քաղաքականության ոլորտը, որը Չեխիայի Հանրապետությունում ենթարկվում է ինչպես եվրոպական, այնպես էլ ներպետական կանոններին: Չեխիայի՝ ԵՄ-ին անդամակցելուց ի վեր, բյուջետային իրավունքի ոլորտում ուժի մեջ են մտել բազմաթիվ իրավական ակտեր, փոփոխություններ և այլ կարգավորումներ, որոնք նպաստել են երկրում հարկաբյուջետային թափանցիկության մեծացմանը:

ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ՕՐԵՆՔԸ (բաժանված է կենտրոնական բյուջեն և տարածքային բյուջեները կարգավորող երկու սահմանադրական ակտերի) նախատեսում է բյուջեի պատրաստման, կատարման և հաշվետվության ուղեցույցներ: Այս կանոնները ներառում են **ավելի մեծ հարկաբյուջետային կայունություն և կանխատեսելիություն ապահովելու միջոցներ**, *ինչպիսիք են՝ բյուջեի առաջարկների հետ միասին միջնաժամկետ հարկաբյուջետային շրջանակների և բյուջեի կանխատեսումների ներկայացման պահանջները միննույն ժամանակ սահմանափակելով քաղաքականություն մշակողների լիազորությունները՝ բյուջեի հաստատումից հետո կամայական ճշգրտումները կանխելու առումով, ինչպես նաև վերահսկողություն և հաշվետվողականություն՝ բարելավելով մոնիթորինգի և հաշվետվությունների ստանդարտների պահանջները, համապարփակությունը և ժամանակին կատարումը*: Ավելին, **ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ** և հարակից ակտերը նպատակ ունեն ապահովելու

պետական միջոցների **կայունությունը՝ ներդնելով կանխարգելիչ միջոցառումներ և պահանջելով խորը մակրոտնտեսական կանխատեսումներ մշակել՝ համաձայն ԵՄ կանոնակարգի, և մեծացնել թափանցիկությունը՝ շեշտադրելով և պահանջելով հարկաբյուջետային տեղեկատվության ցուցանիշների և վիճակագրության հանրային հասանելիությունը:**

Հարկաբյուջետային պատասխանատվության կանոնները նաև նպաստել են ավելի համապարփակ հարկաբյուջետային կառուցվածքին՝ ներգրավված ինստիտուտների տեսանկյունից:

Չեխիայի Հանրապետությունում **ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐԻՆՆԵՐԸ** ներառում են անկախ խորհրդատվական, մոնիթորինգային և նախնական վերահսկողության մարմիններ ինչպիսիք են՝ **Չեխիայի հարկաբյուջետային խորհուրդը** և **Կառավարության Ազգային տնտեսական խորհուրդը**, ինչպես նաև նախնական վերահսկողության հաստատություններն ու մեխանիզմները, որոնցից ամենակարևորը **Աուդիտի Բարձրագույն Մարմինն** է: Այդ բոլոր հաստատությունները իրենց բացահայտումները, վերլուծությունները և հայտարարությունները հրապարակում են առցանց, ուստի ամբողջ տեղեկատվությունը հասանելի է հանրության համար: Ինչ վերաբերում է որոշումներ կայացնող մարմիններին, ապա դրանք են կենտրոնական մակարդակում՝ **Նախարարների խորհուրդը** և **Խորհրդարանական հանձնաժողովները**, իսկ մարզային մակարդակներում՝ տարածքային ինքնակառավարման մարմինները (համայնքապետարանները): Այդ բոլոր մարմինները **Ժամանակին հրապարակում են հանրությանը հասանելի տեղեկատվություն միջնաժամկետ բյուջեի կանխատեսումների վերաբերյալ, ինչպես նաև բյուջետային առաջարկներ և վերջնական հաշվետվություններ:**

Բյուջետային կանոնները պարտադիր են **ՉԵՄԻԱՅԻ ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ**, բոլոր բյուջետային ստորաբաժանումների և հաստատությունների համար, որոնք ստեղծվել են **Ֆիսկալ (հարկաբյուջետային) ֆեդերալիզմին** համահունչ: Ուղղահայաց տեսանկյունից, Չեխիայի բյուջետային համակարգը բաղկացած է հարկաբյուջետային ինքնավարության երեք ներքին մակարդակներից՝ *պետական, մարզային և համայնքային*. և մեկ արտաքին՝ ԵՄ մակարդակից: Հորիզոնական առումով կան ընդհանուր ղեկավարման մի շարք հաստատություններ/մարմիններ, որոնք **առանձնաձևում են պետական** (ազգային և տեղական) **բյուջեներից և ունեն հարկաբյուջետային ինքնավարություն**, դրանք են՝ արտաբյուջետային հիմնադրամները, պետական համալսարանները, պետական գիտահետազոտական ինստիտուտները և առողջության ապահովագրության հիմնադրամները:

Պետության եկամուտներն ու ծախսերը ներկայացված են **ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵ**-ով, որը ներառում է նաև **ֆինանսական հարաբերությունները վերը նշված բոլոր ինքնավար բյուջեների նկատմամբ**: Տարածքային ինքնակառավարման միավորների մասով պետբյուջեով նրանց տրամադրվում են տրանսֆերտային վճարումներ՝ պատվիրակված պարտականությունների

կատարման համար և այլ փոխանցումներ (նվիրատվություններ, փոխառություններ), որոնք հատկացվում են առանձին (ոլորտային) գերատեսչությունների բյուջեներից և ներառում են նպատակային ծախսեր: Նմանապես, **արտաբյուջետային միջոցների** հետ կապված, ֆինանսական հարաբերությունները իրենցից ներկայացնում են տրանսֆերտներ և բյուջետային հատկացումներ կառավարության քաղաքականության իրականացման համար՝ իրենց ճյուղային նախարարությունների բյուջետային գերատեսչությունների միջոցով:

Պետական բյուջեն կազմված է ըստ **ԲՅՈՒՋՏԱՅԻՆ ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ**, որոնք ներկայացնում են պետական կառավարման մարմինների բյուջեները, և հանդիսանում են ոլորտային գերատեսչություններ: Ոլորտային գերատեսչությունը պարտավոր է՝

- Նախագծել իր գերատեսչության բյուջեի առաջարկը՝ համագործակցելով իր իրավասության ներքո գտնվող պետական կազմակերպական ստորաբաժանումների հետ՝ հիմնվելով Չեխիայի Հանրապետության ֆինանսների նախարարության կողմից նախարարների կաբինետի անունից տրամադրված նախնական ցուցանիշների վրա,
- Գերատեսչության բյուջեի նախագիծը և առաջարկվող փոփոխությունները քննարկել Խորհրդարանի լիազորված հանձնաժողովի հետ,
- Օրենքին համապատասխան կառավարել գերատեսչության բյուջեն և կառավարությանը տրամադրել պահանջվող տվյալներ և տեղեկատվություն (Չեխիայի Հանրապետության ֆինանսների նախարարության միջոցով),
- Մշակել գերատեսչության վերջնական հաշվետվությունը և այն վերջնական քննարկման համար ներկայացնել լիազորված հանձնաժողովին:

ՉԵԽԻԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ (ՖՆ)՝ պետական կառավարման բարձրագույն մարմին է, որը լիազորված է իրականացնել հարկաբյուջետային քաղաքականություն և կառավարել ֆինանսական գործառնությունները, պարտավոր է հավաքել և հրապարակել պետական բյուջեի և այլ հարկաբյուջետային տվյալների վերաբերյալ զգալի քանակությամբ տեղեկատվություն, մասնավորապես՝

- Կենտրոնական բյուջետային ստորաբաժանումների և (պետական) արտաբյուջետային միջոցների (ֆինանսական հաշվետվությունների), պետական կիսաբյուջետային ստորաբաժանումների, պետական բուհերի, պետական գիտահետազոտական ինստիտուտների և կենտրոնական կառավարման այլ ստորաբաժանումների աղբյուրների և կանխիկ միջոցների օգտագործման ամսական հաշվետվություններ (հաշվետվություններ):
- Պետական առողջապահական ապահովագրական ընկերությունների ներհոսքերի, ելքերի և հաշվեկշիռների ամսական գնահատականները:
- Տարածքային ինքնակառավարման ստորաբաժանումների միջոցների աղբյուրների և կանխիկ միջոցների օգտագործման վերաբերյալ (ֆինանսական հաշվետվություններ), պետական առողջապահական ապահովագրական ընկերությունների և

կիսաբյուջետային միավորներից տարբերվող իրավակազմակերպական այլ ձև ունեցող հանրային հիվանդանոցների եռամսյակային հաշվետվություններ, (հաշվետվություն):

- Տեղական կիսաբյուջետային միավորների եկամուտների և ծախսերի գործարքների և մնացորդի եռամսյակային վերանայում (հաշվառում). տեղական ինքնակառավարման այլ ստորաբաժանումներ և սոցիալական ապահովության ոլորտի այլ պետական ստորաբաժանումներ (գնահատում):
- Կառավարության եկամուտների վրա հարկերի գծով ծախսերի ազդեցության վերաբերյալ տարեկան հաշվետվություն (պետական բյուջեի նախագծի մաս)
- Պետական երաշխիքների, չաշխատող վարկերի, պետական կորպորացիաներից բխող պարտավորությունների և Պետություն-մասնավոր հատված արտահաշվեկշռային համագործակցությունների վերաբերյալ տարեկան հաշվետվություն (4 տարվա պատմություն), ինչպես նաև պետության կողմից տնօրինվող կորպորացիաների կապիտալում նշանակալի մասնակցություն բաժնետոմսերի վերանայում:

Ֆինանսների նախարարությունը այս **ՏՎՅԱԼՆԵՐԸ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒՄ Է ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՂԻ ՀԱՄԱՐ ՀԱՐՄԱՐ** ձևով՝ **Monitor** առցանց հավելվածի միջոցով: Պետական հաշվառման համակարգին միացած այս մեխանիզմը շարքային քաղաքացիներին տրամադրում է արդի տեղեկատվություն բոլոր բյուջետային կազմակերպությունների ծախսերի վերաբերյալ՝ կենտրոնական իշխանություններից մինչև տեղական դոնոր կազմակերպություններ: ՖՆ-ից ստացվող տեղեկատվության համապարփակություն ապահովելու մեկ այլ միջոց է **«Պետական բյուջեն մի հայացքով»** տարեկան տեղեկատու, որը ներկայացնում է հեշտ ընթեռնելի քաղաքացու բյուջեն՝ նկարագրություններով և պատկերներով: Սակայն այս բոլոր դեպքերում խոսքը ագրեգացված վիճակագրության մասին է, այլ ոչ թե կոնկրետ հոդվածների ու ֆինանսական գործարքների:

ԿՈՆԿՐԵՏ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, այսինքն՝ պետական գնումների և այլ վճարումների կատարողականները հրապարակվում են **Պայմանագրերի ռեգիստր** հարթակում: Այստեղ պետք է հրապարակվեն այն բոլոր պայմանագրերը, որտեղ պայմանագրային կողմերից առնվազն մեկը պետական/պետական կառավարման ինստիտուտ է, եթե դրանք գերազանցում են (բավականին ցածր) 50000 Չեխական կրոնի շեմը, հակառակ դեպքում այդ պայմանագրերը վավեր չեն:

Բացի այդ, **Պետական գնումների տեղեկագիր** կենտրոնացված պորտալն օգնում է ստանդարտացնել և բարձրացնել պետական գնումների գործընթացներում թափանցիկությունը: Այս ռեգիստրները ներառում են նաև տեղական սուբյեկտները, այսինքն՝ տարածքային ինքնակառավարման մարմինները: Տեղական մակարդակում հաջողված պրակտիկայի օրինակ է CityVizor կոչվող առցանց հավելվածը/գործիքը, որը տեսողականորեն գրավիչ ձևով կապում է ընդհանուր ծախսերի տվյալները և վերը նշված պորտալների

կոնկրետ տեղեկատվությունը: Սակայն, մինչ այժմ այս համակարգին հաքմայնքապետարանների միայն շատ փոքր մասն է միացել:

Ինչ վերաբերում է այս ուսումնասիրության մեջ վերլուծված **ՉՈՐՄ ՈՒՈՐՏՆԵՐԻՆ**, հարկ է նշել, որ դրանք բոլորը **Ֆինանսավորման շատ տարբեր եղանակներ և կառուցվածք ունեն**: Թեև արդարադատության, սոցիալական ապահովության և գյուղատնտեսության տիրույթները/ուլորտները ֆինանսավորման առումով բավականին **կենտրոնացված են**, սակայն կրթության ոլորտը շատ ապակենտրոնացված է: Բացի այդ, ապակենտրոնացման որոշակի մակարդակ կարող է դիտվել բոլոր չորս տիրույթներում, սակայն ապակենտրոնացվածության փաստացի մակարդակը կրկին տատանվում է:

Արդարադատության ոլորտը հիմնականում ֆինանսավորվում է պետական բյուջեից, գոյություն ունեն երեք բյուջետային գերատեսչություններ (այսինքն՝ կենտրոնական կառավարման մարմինները), որոնք պատասխանատու են արդարադատության հետ կապված քաղաքականությունների իրականացման համար. Արդարադատության նախարարությունը, Սահմանադրական դատարանը և Հանրային պաշտպանի գրասենյակը: Վերջին երկուսը առանձին ինստիտուտներ են, իսկ Արդարադատության նախարարության գերատեսչությունը ներառում է հարյուրից ավելի բյուջետային միավորներ (հիմնականում դատարաններ):

Կրթությունը նույնպես շատ ապակենտրոնացված է: Ուղղահայաց հարթության վրա կրթությունը ֆինանսավորվում է կառավարման բոլոր երեք մակարդակներում՝ կենտրոնական (պետական), մարզային և համայնքային: Ավելին, հորիզոնական հարթության տեսանկյունից պետական բուհերին տրվում է հարկաբյուջետային ինքնավարություն, մինչև նույն ժամանակ կրթական համակարգում կարևոր դեր է խաղում մասնավոր հատվածը՝ մասնավոր և դավանանքային դպրոցների դեպքում:

Սոցիալական ապահովության ոլորտը կազմում է պետական ընդհանուր ծախսերի հիմնական մասը: Ֆինանսների մեծ մասն հատկացվում է աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության միջոցով: Նախարարության լիազորությունները նույնպես ապակենտրոնացված են, սակայն սոցիալական ապահովության ոլորտում առկա է մեծ կենտրոնացում: Բոլոր հիմնական հիմնարկները՝ աշխատանքային բյուրոները, տեսչությունները, սոցիալական ապահովության կառավարման գրասենյակները և այլն, գտնվում են ՄՈՑԱՊ նախարարության բյուջետային գերատեսչության իրավասության ներքո:

Վերջապես, **գյուղատնտեսության** ոլորտը շատ յուրահատուկ է, քանի որ այն մեծապես կախված է արտաքին ֆինանսավորումից, այսինքն՝ ԵՄ բյուջեից: Գյուղատնտեսության ոլորտը շատ կենտրոնացված է, բայց մինչև նույն ժամանակ մեծապես ապակենտրոնացված:

Գյուղատնտեսության նախարարությունը կառավարում և վերահսկում է տարբեր իրավական կարգավիճակ ունեցող գրեթե հարյուր միավոր. պետական կազմակերպական միավորներ,

ներդրումային կազմակերպություններ, պետական ձեռնարկություններ և բաժնետիրական ընկերություններ, պետական (արտաբյուջետային) հիմնադրամներ, հանրային գիտահետազոտական ինստիտուտներ:

Բյուջեի գրեթե բոլոր կառավարիչները իրենց վեր-կայքերում տեղադրում են իրենց բյուջեի հատկացումները և վերջնական հաշվետվությունը, ընդ որում, այդ փաստաթղթերը հասանելի են նաև Խորհրդարանի ինտերնետային էջերում, քանի որ դրանք պետք է հաստատվեն հանձնաժողովների կողմից: Հանձնաժողովների նիստերը դռնբաց են, որոշ նիստեր նույնիսկ ուղիղ հեռարձակվում են: Նույնը վերաբերում է Խորհրդարանի լիագումար նիստերին: Ժամանակացույցը, ներառյալ հանձնաժողովի նիստերի հրավերները, հասանելի են Խորհրդարանի ինտերնետային էջերում:

Չեխիայի կառավարությունը կազմակերպում է հանրային լսումներ՝ քաղաքացիներին, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին և այլ շահագրգիռ կողմերին բյուջետային գործընթացում ներգրավելու համար: Այս լսումները բաց երկխոսության, հետադարձ կապի և բյուջեի առաջնահերթությունների, հատկացումների և հանրության վրա դրանց ազդեցության վերաբերյալ քննարկումների հնարավորություն են ընձեռում: Բյուջեի հետ կապված տեղեկատվությունը փոխանցվում է նաև մամուլի հաղորդագրությունների, լրատվամիջոցների հետ ճեպագրույցների և հաղորդակցման այլ ուղիների միջոցով:

Չեխիայի կառավարությունը խթանում է բաց տվյալների օգտագործումը՝ բյուջեի հետ կապված տեղեկատվությունը մեքենայական ընթեռնելի ձևաչափերով հրապարակելով: Բաց տվյալների նախաձեռնությունները դյուրացնում են հանրության, հետազոտողների և վերլուծաբանների համար բյուջետային տվյալների հասանելիությունը, դրանց վերլուծության և մեկնաբանելու հնարավորություն ընձեռելով: Սա նպաստում է նաև բյուջետային գործընթացում ավելի մեծ թափանցիկության և հաշվետվողականության ապահովմանը:

Ներածություն

«Ֆիսկալ թափանցիկություն և բյուջեի հետ կապված հանրային հաղորդակցության պրակտիկան Չեխիայում. օրինակներ արդարադատության, կրթության, սոցիալական ապահովության և գյուղատնտեսության ոլորտներից» ուսումնասիրությունը իրականացվել է Եվրոպական միության կողմից ֆինանսավորվող և Իրավաբանների հայկական ասոցիացիայի (ԻՀԱ) ղեկավարությամբ իրականացվող «Բյուջեներ քաղաքացիների համար» ծրագրի (Ծրագիր) հովանու ներքո: Ծրագիրն իրականացվում է Պրահայում (Չեխիա) գործող «Ագորա Սենթրլ Յուրոփ» ՀԿ-ի հետ համատեղ, որի հանձնարարությամբ պատրաստվել է այս ուսումնասիրությունը:

Սույն ուսումնասիրությունը նպատակն է վերանայել Չեխիայի Հանրապետությունում հարկաբյուջետային և բյուջետային թափանցիկության վիճակը և վերլուծել Չեխիայի Հանրապետության պետական կառավարման համապատասխան հաստատությունների և գործակալությունների հաղորդակցման պրակտիկան ընտրված ոլորտներում՝ կապված իրենց բյուջետային գործունեության հետ: Այս ուսումնասիրության մեջ հաշվի է առնված այն հեռանկարը, որ հարկաբյուջետային քաղաքականության մշակման թափանցիկությունը զարգացնում և ընդլայնում է քաղաքացիական հասարակության հնարավորությունները՝ ավելի ակտիվ կերպով մասնակցելու քաղաքականությունների ձևավորմանը և այդպիսով ամրապնդում հասարակության մեջ ժողովրդավարական հարաբերությունները: Հարկաբյուջետային հարցերում թափանցիկությունն առայժմ ընդամենը նախապայման է, որին պետք է հետևեն տարբեր շահագրգիռ կողմեր նպատակ ունենալով առավելագույնի հասցնելու իրենց ներուժը հանրային միջոցների ավելի արդյունավետ և արդար օգտագործման լծակ դարձնելու համար:

Այս ուսումնասիրության մեջ վերլուծված ոլորտներն են արդարադատությունը, կրթությունը, սոցիալական ապահովությունը և գյուղատնտեսությունը: Նպատակն է բացահայտել ինչպես համակարգային մոտեցման, այնպես էլ այն առանձնահատկությունների վերաբերյալ հաջողված պրակտիկան, որոնք կարող են հետագայում հարմարեցվել և կրկնվել այլ երկրներում, նույնիսկ տարբեր պատմական համատեքստ կամ սոցիալ-տնտեսական կարգ ունեցող երկրներում:

Ուսումնասիրությունը կազմված է երեք գլուխներից: Առաջինում ներկայացված են ԵՄ անդամ երկրների բյուջեի հետ կապված հարցերի շուրջ պետական մարմինների և քաղաքացիների համագործակցության վերաբերյալ հաջողված փորձի օրինակներ:

Երկրորդ գլուխը նպատակ ունի նկարագրել և բացատրել Չեխիայի Հանրապետության հարկաբյուջետային շրջանակը, բացահայտել կենտրոնական և ենթակենտրոնական կառավարման հիմնական վարչական և գործադիր մարմինները, ինչպես նաև ներկայացնել Չեխիայի Հանրապետության բյուջետային գործընթացները:

Երկրորդ գլուխը նպատակ ունի նկարագրել և բացատրել Չեխիայի Հանրապետության հարկաբյուջետային համակարգի կառուցվածքը, բացահայտել կենտրոնական և համայնքային կառավարման հիմնական վարչական և գործադիր մարմինները, ինչպես նաև ներկայացնել Չեխիայի Հանրապետության բյուջետային գործընթացները: Այստեղ նաև բացատրվում է, թե ինչպես է ֆինանսավորվում այս ուսումնասիրության մեջ վերլուծված յուրաքանչյուր առանձին ոլորտի գործունեությունը:

Երրորդ գլխում ուսումնասիրված է Չեխիայի Հանրապետության հարկաբյուջետային թափանցիկության վիճակը՝ ընդգծելով այն հաջողված փորձը, որը կարող է տարածվել և ի վերջո կրկնվել:

Մեթոդոլոգիա

Ուսումնասիրության առաջին մասում, որպես հնարավոր գործնական մոտեցումների ցուցադրություն, ներկայացված է ԵՄ անդամ երկրների տարբեր օրինակների համառոտ հավաքածու, այս օրինակները կազմվել են գրասենյակային ուսումնասիրությունների միջոցով՝ հիմնվելով բյուջեի մասնակցության վերաբերյալ առկա ռեսուրսների վրա ընդհանուր առմամբ, և մասնակցային բյուջետավորման վերաբերյալ ռեսուրսների վրա մասնավորապես: Դրանք են.

- [Shah ed., 2005: Participatory Budgeting.](#) (Մասնակցային բյուջետավորում)
- [Krek, Losito, Ridley and Hoskins, 2012: Good Practices Report Participatory Citizenship in the European Union by](#) (Եվրոպական միության մասնակցային քաղաքացիության Հաջողված փորձի մասին հաշվետվություն)
- [Nelson Dias \(ORG\), 2014: Hope for Democracy.](#) (Ժողովրդավարության հույս)
- [Sintomer, Röcke and Herzberg, 2016: Participatory Budgeting in Europe, Democracy and Public Governance.](#) (Մասնակցային բյուջետավորումը Եվրոպայում, ժողովրդավարություն և հանրային կառավարում Ինչպես կարող է մասնակցային բյուջետավորումն ուժեղացնել քաղաքացիական հասարակությունը և քաղաքական մասնակցությունը)
- [Hagelskamp, Su and Kumar, 2018: How Participatory Budgeting Can Strengthen Civil Society & Political Participation](#)(Ինչպես կարող է մասնակցային բյուջետավորումն ուժեղացնել քաղաքացիական հասարակությունը և քաղաքական մասնակցությունը)
- [Bastiaensen and Cook, 2021: Guide to Deliberation: Participatory Budgeting](#) (Մասնակցային բյուջետավորում. Քննարկման ուղեցույց.)
- [United Nations, 2022: CEPA strategy guidance note on Participatory budgeting.](#) (CEPA/ՀՀԳՀ ռազմավարության ուղեցույց՝ մասնակցային բյուջետավորման վերաբերյալ)
- [Participedia, n.d.](#) (Համաշխարհային ցանց/հարթակ հետազոտողների, մանկավարժների, մասնագետների, քաղաքականություն մշակողների,

ակտիվիստների և բոլոր նրանց համար, ովքեր հետաքրքրված են հանրային մասնակցությամբ և ժողովրդավարական նորարարություններով)

Չեխիայի Հանրապետությունում հարկաբյուջետային թափանցիկության վիճակին վերաբերող գլուխը կազմվել է գրասենյականին ուսումնասիրության մեթոդով, որն ընդգրկում է հետևյալ խնդիրները.

Գրականության ուսումնասիրություն

Գրականության ուսումնասիրության հիմնական նպատակն էր կազմել միջազգային կազմակերպությունների և այլ հեղինակավոր հաստատությունների առկա նյութերը, ներառյալ հարկաբյուջետային և բյուջետային թափանցիկության թեմայով գիտական ուսումնասիրությունները

Հետազոտության նպատակով, հատկապես հետևյալ հետազոտական աշխատանքները բացահայտվել են որպես նյութ թափանցիկության լավ փորձը նշելու համար.

Ուսումնասիրության նպատակների համար, որպես հարկաբյուջետային թափանցիկության ոլորտում լավագույն փորձի ելակետային հետազոտություն սահմանվել են հետևյալ հետազոտական աշխատանքները.

- Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՀ) հարկաբյուջետային թափանցիկության վերաբերյալ աշխատանքը:
- Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ) բյուջետային թափանցիկության վերաբերյալ աշխատանքը:
- Բաց բյուջեների հետազոտության (ԲԲՀ) գնահատման չափանիշները և մոնիթորինգի արդյունքները:
- Եվրոպական միության (ԵՄ) հարկաբյուջետային կանոնները և բյուջետային Նախագծերը:

Իրավական շրջանակ

Չեխիայի Հանրապետության հարկաբյուջետային և բյուջետային օրենսդրությունը զգալիորեն զարգացել է՝ ԵՄ իրավական դաշտի զարգացման հետ համապատասխան, ինչպես նաև համապատասխանեցնելով երկրի սոցիալ-տնտեսական կարիքները:

Ի լրումն, վերանայվել են հատուկ օրենքներ, որոնք կարգավորում են (i) պետական կառավարումը և (ii) որոշակի ոլորտներ և տիրույթներ, որոնք հետագայում վերլուծվում են այս ուսումնասիրության մեջ՝ հասկանալու և նկարագրելու իրերի վիճակը և գործունեության եղանակը.

Ի լրումն, վերանայվել են (i) պետական կառավարման և (ii) ընտրված ոլորտներն ու ոլորտները կարգավորող որոշակի օրենքներ, որոնք վերլուծված են այս ուսումնասիրության մեջ նպատակ ունենալով հասկանալ և նկարագրել ներկա վիճակը և գործունեության եղանակը.

- Council Regulation (EC) No 479/2009 of 25 May 2009 on the application of the Protocol on the Procedure in the event of an excessive deficit, attached to the Treaty establishing the European Community. Խորհրդի (ԵԽ) 2009 թվականի մայիսի 25-ի թիվ 479/2009 կանոնակարգը՝ Եվրոպական համայնքի ստեղծման մասին պայմանագրին կցված չափից ավելի դեֆիցիտի/պակասուրդի դեպքում ընթացակարգի մասին արձանագրության կիրառման մասին:
- Council Regulation (EC) No. 1467/1997 of 7 July 1997 on speeding up and clarifying the procedure for excessive deficit. Խորհրդի (ԵԽ) 1997թ. հուլիսի 7-ի թիվ 1467/1997 կանոնակարգ ավելորդ դեֆիցիտի/պակասուրդի ընթացակարգն արագացնելու և հստակեցնելու մասին:
- Council Regulation (EC) No. 1466/1997 of July 7, 1997 on strengthening the supervision of budgets and economic policies and on strengthening the coordination of economic policies Խորհրդի (ԵԽ) 1997 թվականի հուլիսի 7-ի թիվ 1466/1997 կանոնակարգ բյուջեների և տնտեսական քաղաքականության նկատմամբ վերահսկողությունն ուժեղացնելու և տնտեսական քաղաքականության համակարգման ուժեղացման մասին.
- Council Directive 2011/85/EU of 8 November 2011 on the requirements for the budgetary frameworks of the Member States. Խորհրդի (ԵԽ) 2011 թվականի նոյեմբերի 8-ի 2011/85/ԵՄ հրահանգ՝ անդամ պետությունների բյուջետային շրջանակներին ներկայացվող պահանջների մասին:
- the Constitution of the Czech Republic. Չեխիայի Հանրապետության Սահմանադրությունը
- Act No. 2/1969 Coll., on Establishment of Ministries and Other Central Authorities of the State Administration of the Czech Republic (the Competency Law). Չեխիայի Հանրապետության պետական կառավարման նախարարությունների և այլ կենտրոնական մարմինների ստեղծման մասին օրենք թիվ 2/1969 թ. (իրավասությունների մասին օրենք):
- Act No. 128/2000 Coll., on municipalities, as amended. Համայնքապետարանների մասին օրենք թիվ 128/2000, փոփոխված:

- Act No. 129/2000 Coll., on regions, as amended. • Շրջանների մասին օրենք թիվ 129/2000՝ փոփոխված:
- Act No. 166/1993 Coll., on the Supreme Audit office. Գերագույն աուդիտի գրասենյակի մասին օրենք թիվ 166/1993 թ.
- Act No. 219/2000 Coll., on the property of the Czech Republic. Չեխիայի Հանրապետության սեփականության մասին օրենք թիվ 219/2000 Coll.
- Act No. 171/1991 Coll., concerning the powers of the bodies of the Czech Republic in the matters of transferring state property on other persons and on the Fund of National Property, as amended. Թիվ 171/1991 Հավաքական ակտ, որը վերաբերում է Չեխիայի Հանրապետության մարմինների լիազորություններին այլ անձանց և Ազգային սեփականության հիմնադրամի նկատմամբ պետական գույքը փոխանցելու հարցերում, փոփոխված:
- Act No. 218/2000 Coll., on budgetary rules and on the amendment of some related laws. Բյուջետային կանոնների և հարակից որոշ օրենքների փոփոխության մասին 218/2000 թ.
- Act No. 250 /2000 Coll., on budgetary rules of territorial budgets. Տարածքային բյուջեների բյուջետային կանոնների մասին օրենք թիվ 250/2000 թ.
- Act No. 243/2000 Coll., on the budgetary determination of revenues from certain taxes to territorial self-governing units and certain state funds, as amended. «Տարածքային ինքնակառավարման միավորների և որոշակի պետական հիմնադրամների որոշակի հարկերից եկամուտների բյուջետային որոշման մասին» ակտ թիվ 243/2000 թ.
- Act No. 23/2017 Coll., on the rules of budgetary responsibility. Բյուջետային պատասխանատվության կանոնների մասին ակտ թիվ 23/2017 թ.
- Act No. 24/2017 Coll., which amends certain laws in connection with the adoption of legislation on budgetary responsibility. • Թիվ 24/2017 ակտ, որը փոփոխում է որոշակի օրենքներ՝ կապված բյուջետային պատասխանատվության մասին օրենսդրության ընդունման հետ:
- Act No. 25/2017 Coll., on the collection of selected data for the purposes of monitoring and management of public finances. Հանրային ֆինանսների մոնիթորինգի և կառավարման նպատակով ընտրված տվյալների հավաքագրման մասին ակտ թիվ 25/2017 թ.
- Act 340/2015 Coll., on the Contract Register. Պայմանագրերի ռեգիստրի մասին օրենք 340/2015 թ.
- Act No. 449/2022 Coll., on the state budget of the Czech Republic for the year 2023. Չեխիայի Հանրապետության 2023 թվականի պետական բյուջեի մասին թիվ 449/2022 ակտ.
- Act No. 256/2000 Coll., on the State Agricultural Intervention Fund and on amendment to some related acts, as amended. Գյուղատնտեսական պետական աջակցության հիմնադրամի և հարակից որոշ օրենքներում փոփոխություններ կատարելու մասին օրենք թիվ 256/2000 Col.

- Act No. 6/2002 Coll., on courts, judges, lay judges, and state administration of courts and on the amendment of some other laws (Law on Courts and Judges). Դատարանների, դատավորների, ոչ դատավոր անդամների, և դատարանների պետական կառավարման և որոշ այլ օրենքներում (Դատարանների և դատավորների մասին օրենք) փոփոխություններ կատարելու մասին օրենք թիվ 6/2002 Col.
- Act No. 561/2004 Coll., on Pre-School, Primary, Secondary, Higher Vocational and Other Education (Education Act). Նախադպրոցական, նախնական, միջնակարգ, բարձրագույն մասնագիտական և այլ տեսակի կրթության մասին թիվ 561/2004 ակտ (Կրթության մասին օրենք):
- Act No. 111/1998 Coll., on Universities and Amendments to Other Acts (Act on Universities). Համալսարանների մասին և այլ օրենքներում փոփոխություններ կատարելու մասին (Համալսարանների մասին օրենք) ակտ թիվ 111/1998 թ.

Պետական մարմինների կայքերի ուսումնասիրություն

Ուսումնասիրության վերջին մասում ներկայացված տեղեկատվությունը հավաքվել է համապատասխան պետական մարմինների, պետության կազմակերպական միավորների, տարածքային ինքնակառավարման միավորների, կենտրոնական, մարզային և համայնքային կազմակերպությունների, համապատասխան արտաբյուջետային հիմնադրամների և պետական բուհերի կայքերից, նրանց կողմից իրենց բյուջետային թափանցիկության վերաբերյալ հրապարակված տեղեկատվությունը բացահայտելու համար:

1 Հասարակության մասնակցությունը հարկաբյուջետային քաղաքականության մշակմանը

Հարկաբյուջետային քաղաքականության մշակումը քաղաքական գործիչների և կառավարման առաջնային օրակարգերից է, որն հսկայական ազդեցություն ունի քաղաքացիների և համայնքների առօրյա կյանքի վրա: Այս քաղաքականության իրականացման առանցքային ծրագրային փաստաթղթերից են պետական և տեղական/մարզային բյուջեները, կառավարությունների հիմնական քաղաքականության փաստաթղթերը, որոնք ներկայացնում են ռեսուրսների հետ կապված քաղաքականության առաջնահերթությունները:

Հարկաբյուջետային քաղաքականությունը վերաբերում է տնտեսական պայմանների վրա ազդելու նպատակով պետական ծախսերի և հարկային քաղաքականության կիրառմանը: Այն կենտրոնացած է մի կողմից պետական եկամուտների, իսկ մյուս կողմից՝ ապրանքների, ծառայությունների և պետական այլ ծախսերի վրա:¹ Անցած տասնամյակների ընթացքում, հատկապես 2008 թվականի համաշխարհային տնտեսական (այսպես կոչված հիփոթեքային) ճգնաժամի հետևանքով, հարկաբյուջետային քաղաքականության թեմայի շուրջ լայնածավալ հետազոտություններ են իրականացվել՝ կապված կայուն հարկաբյուջետային պլանավորման և կառավարման և դրա կրկնությունը կանխելու հնարավոր գործիքների հետ:²

Թե՛ միջազգային հանրության, և թե՛ ազգային փորձագետների կարծիքով, հարկաբյուջետային քաղաքականության և բյուջետավորման թափանցիկությունը կարող է օգնել բացահայտել հնարավոր հարկաբյուջետային ռիսկերը և խթանել բյուջեի որոշումների և քաղաքականության վերաբերյալ հանրային քննարկումները: Հարկաբյուջետային թափանցիկությունը վերաբերում է այն մակարդակին, որի համապատասխան կառավարությունը համապարփակ, ժամանակին, մատչելի և հասկանալի տեղեկատվություն է տրամադրում իր հարկաբյուջետային գործունեության վերաբերյալ:

Հարկաբյուջետային կառավարման, եկամուտների, ծախսերի և փոխառությունների մասին ճշգրիտ և ժամանակին տեղեկատվություն տրամադրելով՝ կառավարությունները կարող են քաղաքացիներին, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին (ՔՀԿ-ներին) և այլ շահագրգիռ կողմերին հնարավորություն տալ հասկանալու, թե ինչպես են գոյանում, բաշխվում և օգտագործվում հանրային ռեսուրսները:

¹ Աղբյուր՝ Hayes, 2023.

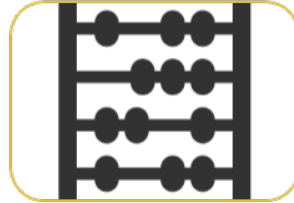
² Տես՝ Արժույթի միջազգային հիմնադրամ, Համաշխարհային բանկ, ՏՀԶԿ, ԵՄ:



**ՊՈՏԵՆՅԻԱԼ
ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՉԵՏԱՅ
ԻՆ ՈՒՄԿԵՐԻ
ԲԱՅԱՀԱՅՏՈՒՄ**



**ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՉԵՏԱՅ
ԻՆ ՊԱՏՐԱՆՔԻ
ՆՎԱՉԵՑՈՒՄ**



**ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ
ԱՆՀԱՄԱՉԱՓՈՒԹՅ
ԱՆ ՆՎԱՉՈՒՄ**



**ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՉԵՏԱՅ
ԻՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻ
ԱՎԵԼԻ ԿՈՇՏ
ԿԻՐԱՌՈՒՄ**

Գծապատկեր 1 Ֆիզիկալ թափանցիկության առավելությունները³

1.1 Համագործակցություն հանրային մարմինների, քաղաքացիների և ՔՀԿ-ների միջև

Պետական բյուջեների վերաբերյալ տեղեկատվության հասանելիությունը քաղաքացիների մասնակցությունը մեծացնելու էական նախապայման է, սակայն երկարաժամկետ հեռանկարում դա միայն առաջին քայլն է: Հարկաբյուջետային քաղաքականության օրակարգը և դրա հետ կապված հաղորդակցությունը մարտահրավեր են ինչպես պետական իշխանությունների ներկայացուցիչների, այնպես էլ լայն հասարակության, այդ թվում՝ ոչ առևտրային կազմակերպությունների և քաղաքացիական հասարակության այլ ներկայացուցիչների համար:

Նույնիսկ մասնավոր հատվածի ֆինանսական փորձ ունեցող քաղաքացիները կարող են չհասկանալ ֆոնդերի հաշվառումը, համայնքային պարտատոմսերին վերաբերող հարցերը, գույքահարկը կամ պետական ֆինանսական կառավարման այլ յուրահատուկ ասպեկտները:⁴

Ընդհանուր առմամբ, հարկաբյուջետային քաղաքականությանը մասնակցությունը կարող է նախաձեռնվել երկու եղանակով՝

- (i) երբ պետական մարմինները մասնակցության են հրավիրում քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին (հրավիրված մասնակցություն):

³Ադրյուր՝ Sedmihradská, 2013.

⁴Ադրյուր՝ Lewing, 2020.

- (ii) երբ ոչ պետական/քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններն իրենք են նախաձեռնում մասնակցությունը և դիմում պետական մարմիններին (պահանջված մասնակցություն):⁵

Գործնականում մեկն առանց մյուսի չի աշխատում, բազմաթիվ դեպքեր ապացուցել են, որ պահանջված մասնակցությունը կարող է աստիճանաբար հանգեցնել պետական կառույցների կողմից իրենց բյուջեները բացելու և հանրությանը բյուջեի հետ կապված գործընթացներում ներգրավելու ուղիներ գտնելու ավելի մեծ ջանքերի: Մյուս կողմից, հրավիրված մասնակցությունը կարող է դառնալ պաշտոնական և, ի վերջո, պարզապես բյուրոկրատական միջոց, եթե արվում է քաղաքացիների կողմից քիչ պահանջարկի դեպքում:⁶

Որպես կանոն, հենց բյուջեի պլանավորման փուլն է, մասնավորապես՝ գործադիր բյուջեի առաջարկի ընդհանուր բանավեճին ներկայացումը, որն արժանանում է ԶԼՄ-ների և, հետևաբար, նաև հանրության լայն շրջանակների ուշադրությանը: Աշխարհի քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները տարիների ընթացքում աշխատել են բյուջեները «դեմիստֆիկացնելու» և բնակչության մարզինալացված և սոցիալապես կարևոր հատվածների վրա բյուջետային քաղաքականության ազդեցության վրա ուշադրություն հրավիրելու ուղղությամբ:

Կան մի քանի եղանակներ, որոնցով կառավարությունները և պետական պաշտոնյաները կարող են հանրությանը կամ շահագրգիռ խմբերին ներգրավել բյուջեի հետ կապված քննարկումներին և գործընթացներին, որոնք կարող են գտնվել նույնիսկ բյուջեի պլանավորման գործընթացից դուրս. սկսած իրազեկումից (առցանց և առկա մեթոդների և գործիքների կիրառմամբ), հարցումների անցկացում և խորհրդատվությունների կազմակերպում, մինչև ավելի խորհրդատվական մեթոդներ, ինչպիսիք են մշտական խորհրդատվական մարմինների ստեղծումը կամ մասնակցային բյուջետավորումը, որտեղ վերջինը ակնհայտորեն հաջողված է համայնքներում, հատկապես այն համայնքներում որտեղ ակտիվորեն ներգրավված է քաղաքացիական հասարակությունը:

Հաջորդ գլխում՝ պետական իշխանությունների և քաղաքացիների միջև համագործակցության կոնկրետ դեպքերը լուսաբանելու համար ներկայացված են ԵՄ անդամ տարբեր երկրների հաջողված փորձի օրինակներ:

⁵Սղբյուր՝ [Global Initiative for Fiscal Transparency \(GIFT\)](#), n.d (Ֆիսկալ թափանցիկության համաշխարհային նախաձեռնություն):

⁶Քանի որ այս հետազոտության մեջ հիմնական ուշադրության կենտրոնում ավելի շուտ ինստիտուցիոնալ և նորմատիվ միջավայրն է, այս գլուխը ուսումնասիրում է նախկինում նշված մասնակցության տեսակը, այսինքն՝ հրավիրված մասնակցությունը: Վերջինս, այսինքն՝ պատվիրված մասնակցությունը, վերլուծվել և ամփոփվել է Բյուջետային գործընթացներին մասնակցության ուղեցույցում, որը հանդիսանում է B4C ծրագրի ևս մեկ արդյունք: Ուղեցույցը հասանելի է այստեղ՝ [XXX](#)

Կենտրոնական մակարդակի կառավարության ջանքեր. քաղաքացիների բյուջեներ և աշխատաժողովներ

Բյուջեի օրակարգը քաղաքացիներին մոտեցնելու ուղիներից մեկը Քաղաքացու բյուջեի ստեղծումն է, որն իրենից ներկայացնում է մատչելի լեզվով գրված փաստաթուղթ, որը նախատեսված է հանրային ֆինանսների հիմնական տեղեկատվությունը լայն լսարանին ներկայացնելու համար:⁷

Քաղաքացու բյուջեի հիանալի օրինակ կարելի է գտնել **Շվեդիայում**, որտեղ կառավարությունը և ֆինանսների նախարարությունը պարբերաբար հրապարակում են *«[առաջիկա տարվա] բյուջեն 5 թույլտված» հոդվածը*։⁸ Սա յուրաքանչյուր տարվա գործադիր բյուջեի հիմնական ասպեկտների առցանց ներկայացումն է, որը ներառում է հիմնական ցուցանիշները և պլանավորված հարկաբյուջետային քաղաքականության և բարեփոխումների նկարագրությունը: Այն նաև հղումներ է տրամադրում որտեղ կարելի է գտնել առաջիկա օրենսդրական գործընթացի վերաբերյալ տեղեկատվություն և բացատրություններ:

Չեխիայի Հանրապետությունում 2014 թվականից ի վեր Ֆինանսների նախարարության կողմից ամեն տարի թողարկվում է *Státnírozpočet v kostce* (Պետական բյուջեն մի հայացքով) ամփոփագիրը:⁹ Այս փաստաթուղթը, որը հասանելի է ինչպես առցանց, այնպես էլ տպագիր տարբերակով, սովորաբար հրապարակվում է հարկաբյուջետային տարվա մարտ ամսին և ամփոփում է ընդունված բյուջեի հիմնական հատկանիշները, ներառյալ բյուջեի ցուցանիշները, դրանց կազմը և զարգացումը (սովորաբար նախորդ 5 տարվա կտրվածքով): Այն նաև որոշակի միջազգային ենթատեքստ է տրամադրում, ներկայացնելով պլանավորված եկամուտներն ու ծախսերը՝ ըստ տարբեր ասպեկտների (ըստ ոլորտների, ըստ դասակարգման և այլն) և ցույց է տալիս բյուջեի հատկացումները, ինչպես նաև մեկնաբանում է մակրոտնտեսական խնդիրները և համատեքստը:

Թեև, համաձայն Միջազգային բյուջետային գործընկերության (ՄԲԳ), Կառավարությունները պետք է մշակեն և հրապարակեն պատշաճ Քաղաքացու բյուջե, քանի որ այն ծառայում է կառավարության պարտավորությունները ինստիտուցիոնալացնելու և իր քաղաքականությունը հանրությանը հասկանալի ձևով ներկայացնելու համար, սակայն

⁷ Քաղաքացու (պետական) բյուջեի առկայությունը և որակը Միջազգային բյուջետային գործընկերության (ՄԲԳ) կողմից անցկացված Բաց բյուջեների հետազոտության (ԲԲՀ) չափանիշներից մեկն է: Աղբյուր՝ [IBP, 2021](#): ՄԲԳ-ն մշակել և հրապարակել է Արդյունավետ Քաղաքացիական բյուջե պատրաստելու ուղեցույց, (աղբյուր. [IBP, 2012](#)): Քաղաքացու բյուջեի թեմայի վերաբերյալ լրացուցիչ տեղեկությունների համար տե՛ս աղբյուրը՝ [Petrie and Shields, 2010](#) կամ [Bilge, 2015](#):

⁸Աղբյուր՝ [Government offices of Sweden, 2021](#) and [Government Offices of Sweden, 2022](#). Շվեդիայի կառավարական գրասենյակներ, 2021թ. և Շվեդիայի կառավարական գրասենյակներ, 2022թ

⁹Աղբյուր՝ [Ministry of Finance of the Czech Republic, n.d.](#) Չեխիայի Հանրապետության ֆինանսների նախարարություն

գործնականում Քաղաքացու բյուջեները: հաճախ մշակվում են նաև ՔՀԿ-ների կողմից կամ ՔՀԿ-ի և պետական իշխանության փոխադարձ համագործակցությամբ:

Ըստ Միջազգային բյուջետային գործընկերության (ՄԲԳ), կառավարությունները պետք է մշակեն և ներկայացնեն պատշաճ Քաղաքացու բյուջե, քանի որ դրանք ծառայում են ինստիտուցիոնալացնելու կառավարության հանձնառությունը այն է իր քաղաքականությունը հանրությանը հասկանալի ձևով ներկայացնելու համար¹⁰, սակայն, գործնականում Քաղաքացու բյուջեները նույնպես հաճախ կազմվում են ՔՀԿ-ների կողմից կամ ՔՀԿ-ի և պետական իշխանության փոխադարձ համագործակցության արդյունքում: Այսպիսի օրինակներից է Լիսաբոնի Հանրային քաղաքականության ինստիտուտ, անկախ վերլուծական կենտրոնը Պորտուգալիայում, որն իրենց ֆինանսների նախարարության հետ համատեղ աշխատել է Քաղաքացու բյուջեի կազմելու համար:¹¹

ԵՄ անդամ չհանդիսացող երկրներից Քաղաքացու բյուջեի տարբերակներ ունեն, օրինակ, **Ալբանիան**¹² և **Մոլդովան**:¹³

2007թ.-ին **Էստոնիայում** գործարկվեց արդիական պորտալի տեսքով վեբկայք, որի միջոցով քաղաքացիները կարող են մասնակցել քաղաքականության մշակման ներառական գործընթացին:¹⁴ Հարթակը, որի մշակումը համաֆինանսավորվել էր ԵՄ-ի կողմից, գործել է որպես տարբեր մակարդակներում քաղաքացիների և քաղաքականություն մշակողների միջև հաղորդակցման խողովակ՝ քաղաքացիներին և շահագրգիռ խմբերին հնարավորություն ընձեռելով գաղափարներ ներկայացնել, նոր օրենսդրական առաջարկներ նախաձեռնել, ներկայացնել միջնորդագրեր, կամ առցանց մասնակցել հանրային խորհրդակցություններին և լսումներին:¹⁵

Չեխիայում ընդունվել է կրթական ոլորտի նոր ռազմավարություն, որի մի մասն է կազմում նաև կրթական ոլորտի ֆինանսավորման բարեփոխումը: Երիտասարդության, կրթության և սպորտի նախարարությունից, որին հանձնարարված էր մշակել ռազմավարությունը, երկու տարի պահանջվոց, որի ընթացքում կրթական ոլորտի բոլոր շահագրգիռ կողմերի լայն շրջանակ ներգրավվեց: Նախապատրաստական աշխատանքները սկսվեցին են 2018 թվականից, 2019 թվականի հունվարին ոլորտային նախարարը նշանակել է ութ հոգուց բաղկացած փորձագիտական աշխատանքային խումբ, որը ձևակերպել է կրթական քաղաքականության հիմնական սկզբունքներն ու ուղղությունները: Այս հիմնական թեզերի շուրջ անցկացվեցին հանրային քննարկումներ, կոնֆերանսներ և խորհրդակցություններ:

Աղբյուր՝ [IBP, 2015](#). ՄԲԳ, 2015

¹¹Աղբյուր՝ [Institute of Public Policy – Lisbon, n.d.](#) Հանրային քաղաքականության ինստիտուտ – Լիսաբոն,

¹² Տես՝ <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/albania-2019-citizens-budget.pdf>

¹³ Տես՝ <https://www.mf.gov.md/ro/content/bugetul-pentru-cet%C4%83%C8%9Beni-2021>

¹⁴Theportal „osale.ee” is no longer operating. For more info see source: [Olesk, 2019](#). «osale.ee» պորտալն այլևս չի գործում: Լրացուցիչ տեղեկությունների համար տե՛ս աղբյուրը՝ [Olesk, 2019](#).

¹⁵Source: [Krek, Losito, Ridley and Hoskins, 2012](#).

Բոլորի համար բաց նախապատրաստական աշխատանքներ անցկացվեցին Չեխիայի Հանրապետության բոլոր շրջաններում, որին հազարավոր մարդիկ մասնակցեցին՝ ակադեմիկոսներ, փորձագետներ, դպրոցների տնօրեններ, ուսուցիչներ և հիմնադիրներ, ինչպես նաև ծնողներ և աշակերտներ: Կլոր սեղաններին և կոնֆերանսներին անմիջականորեն մասնակցեց ավելի քան 1000 անձ, իսկ, առցանց կոնֆերանսը ունեցավ ավելի քան 8000 դիտում և 670 մեկնաբանություն:¹⁶

Տեղական մակարդակ. հարցումներ, խորհրդատվություններ, որոշումների կայացում

Հանրության մասնակցությունը կարող է լինել պաշտոնական կամ ոչ պաշտոնական՝ սկսած մեկանգամյա հանրային խորհրդակցություններից կամ հայտահրավերներից մինչև ընթացիկ և ինստիտուցիոնալ հարաբերություններ, ինչպիսիք են կանոնավոր հանրային հարցումները և մշտական խորհրդատվական մարմինները: Այն կարող է ներառել նաև պոտենցիալ մասնակցային բյուջետավորում (ՄԲ):¹⁷ Այս մոտեցումները իրականացնում են ոչ միայն համայնքապետարանների կողմից, սակայն ամենից հաճախ այդ «գործիքներն» ու մեխանիզմները կիրառվում են տեղական կամ մարզային մակարդակում:

1998 թվականին **Լեհաստանում**, Ջվոլեն փոքր քաղաքը ներկայացրել է կապիտալ ներդրումային բազմամյա պլան, որը մշակվել էր մասնակցային և խորհրդակցական եղանակով: Քաղաքապետի նախաձեռնությամբ քաղաքացիներին բաժանվեցին *կապիտալ ներդրումների քարտեր*¹⁸՝ նրանց առաջարկելով ներկայացնել ըստ իրենց զարգացման առաջնահերթությունները: Քաղաքապետարանը հրապարակեց այդ գործընթացի կանոնները սահմանեց իրականացման մանրամասն ժամանակացույց և առաջարկվող նախագծերի առաջնահերթությունների և դասակարգման մեթոդ: Սահմանվեցին երեք չափանիշներ՝ քաղաքի տնտեսության բարելավում, աշխատատեղերի ստեղծում և քաղաքային եկամուտների ավելացում: Քաղաքապետարանը գործընթացը վերահսկելու և որոշումները քննարկելու նպատակով իրականացման հանձնաժողով ստեղծեց: Ռեսուրսների ակնկալիքների իրատեսականությունը ապահովելու նպատակով Իրականացնող հանձնաժողովը սերտորեն համագործակցում էր քաղաքի գանձապետարանի հետ: Կարևորվեցին և վերանայվեցին նաև առկա ծրագրերը: Բյուջեի վերջնական նախագիծը հաստատվել է իրականացման հանձնաժողովի, քաղաքային խորհրդի, ավագանու կողմից:¹⁸

¹⁶Աղբյուր՝ [Ministry of Youth, Education, and Sport of the Czech Republic, n.d.](#) Չեխիայի Հանրապետության երիտասարդության, կրթության և սպորտի նախարարություն

¹⁷ Աղբյուր՝ [Global Initiative for Fiscal Transparency \(GIFT\), n.d.](#) Ֆիսկալ թափանցիկության համաշխարհային նախաձեռնություն (GIFT)

¹⁸ Աղբյուր՝ [Natkaniac 2002.](#)

1.2 Մասնակցային բյուջետավորում

Մասնակցային բյուջետավորումը (ՄԲ) ներկայացնում է բյուջետավորման ուղղակի ժողովրդավարական մոտեցում: Այն քաղաքացիներին հնարավորություն է ընձեռում ծանոթանալ կառավարության գործունեությանը, քննարկել, բանավիճել և ազդել հանրային ռեսուրսների բաշխման վրա:¹⁹

ՄԲ-ն ի սկզբանե 90-ականների վերջին ներդրվել և կիրառվել է Բրազիլիայում, սակայն այսօր այն շատ տարածված մասնակցային մեթոդ է դարձել նաև Եվրոպայում: ՄԲ-ն Եվրոպայում սկսել են կիրառել ելնելով ժողովրդավարական մասնակցության վերականգնման, քաղաքացիական հասարակության ամրապնդման, հանրային ծառայությունների արդիականացման և կոռուպցիայի դեմ պայքարի անհրաժեշտությունից:²⁰ Գրեթե քառորդ դարի ընթացքում, ԵՄ անդամ յուրաքանչյուր երկիր ՄԲ կիրառելու որոշ փորձեր է կատարել՝ հաճախ տեղական մակարդակում:²¹ ՄԲ մոտեցումների ամենատարածված ձևը «գաղափարների մրցույթն է»: ՄԲ կիրառման օրինակների և ուսումնասիրությունների ցանկը տրված է *Աղյուսակ 1-ում* որտեղ ներկայացված են

Գործնական օրինակների և դեպքերի ուսումնասիրությունների ցանկը կարելի է գտնել Աղյուսակ 1-ում, որը սակայն ԵՄ անդամ երկրների մասնակցային բյուջետային քաղաքականության մշակման օրինակների ոչ ամբողջական ցանկն է:

Աղյուսակ 1 ԵՄ անդամ երկրների մասնակցային բյուջետային քաղաքականության մշակման օրինակներ. Աղբյուր՝ Participedia, n.d

Նիդեռլանդներ	Մասնակցային բյուջետավորում (Ուտրեխտ, Նիդեռլանդներ)	https://participedia.net/case/506
Իսպանիա	Ճշմարտության և հաշտեցման հանձնաժողով	https://participedia.net/case/8543
Իտալիա	Բյուջեն ձեր գաղափարներով (Ռեջիո Էմիլիա, Իտալիա)	https://participedia.net/case/550
Իտալիա	Մասնակցային բյուջետավորում Սան Մարչելո Պիստոյեզե, Իտալիա	https://participedia.net/case/98
Իտալիա	Մասնակցային բյուջետավորում Սայոնետո, Իտալիա	https://participedia.net/case/94
Գերմանիա	Մասնակցային բյուջետավորում 2010թ. -ին Քյոլնում, Գերմանիա	https://participedia.net/case/4285
Իտալիա	«Io Conto» («Ես հաշվում եմ»). Մասնակցային բյուջետավորում Արեցցո, Իտալիա	https://participedia.net/case/104
Իտալիա	Երիտասարդների մասնակցային բյուջետավորում Կոլե դի Վալ դ'Էլսայում	https://participedia.net/case/120

¹⁹Աղբյուր՝ [Shah, 2007:1.](#)

²⁰Աղբյուր՝ [Sgueo, 2016:3.](#)

²¹Cf. Աղբյուրների հավաքածու: [Participedia, n.d.](#)

Սլովակիա	Մասնակցային բյուջետավորում Բրատիսլավայում (Սլովակիա)	https://participedia.net/case/7813
Նիդեռլանդներ	Մասնակցային բյուջետավորում հնդկական թաղամասում, Ամստերդամ	https://participedia.net/case/7400
Մեծ Բրիտանիա	Համայնքային բարեկեցության ստեղծում և տեղական կոոպերատիվ տնտեսություն (Փրեսթոն, Մեծ Բրիտանիա)	https://participedia.net/case/6596
Լեհաստան	Մասնակցային բյուջետավորում (Participatory Budgeting) Լեհաստանի Սոպոտ քաղաքում	https://participedia.net/case/4237
Նիդեռլանդներ	«Motiemarkt (շարժման շուկայի) մասնակցային բյուջետավորում Էնշեդեում, Նիդեռլանդներ	https://participedia.net/case/2842
Ռումինիա	Ռումինիայի Կլուժ-Նապոկա քաղաքի երիտասարդների հետ մասնակցային բյուջետավորում	https://participedia.net/case/5556
Իտալիա	Մասնակցային բյուջետավորում Միլանում. 2015-2016 փուլ	https://participedia.net/case/4742
Իտալիա	Ataldegomé Ես մասնակցում եմ Սոլիերայի համար [Իտալիա)	https://participedia.net/case/4816
Մեծ Բրիտանիա	Oor Bit Fife – Տեղերի և տարածքների մասնակցային բյուջետավորման օրինակ. Ֆարֆի խորհուրդ	https://participedia.net/case/7811
Գերմանիա	Մասնակցային բյուջետավորում Բեռլին- Լիխտենբերգում	https://participedia.net/case/12
Գերմանիա	Մասնակցային բյուջետավորում Վուպերտալում, Գերմանիա	https://participedia.net/case/5801
Պորտուգալիա	Մասնակցային բյուջետավորում Բրագայում, Պորտուգալիա	https://participedia.net/case/5541
Իսպանիա	Որոշեք Մադրիդը. առցանց մասնակցային պլանավորում	https://participedia.net/case/5726
Էստոնիա	Մասնակցային բյուջետավորում Տարտուում, Էստոնիա	https://participedia.net/case/7795
Ֆրանսիա	Մասնակցային բյուջետավորում Փարիզում, Ֆրանսիա	https://participedia.net/case/5008
Մեծ Բրիտանիա	Մասնակցային բյուջետավորում Քասլիլքում, Շոտլանդիա	https://participedia.net/case/6084
Իտալիա	2018 Participatory Budgeting in Canicattini Bagni, Syracuse, Italy 2018 Մասնակցային բյուջետավորում Կանիկատինի Բագնի համայնքում, Սիրակուզա, Իտալիա	https://participedia.net/case/6303
Իտալիա	Մասնակցային բյուջետավորում Միլանում - 2017/18 թթ փուլ	https://participedia.net/case/5664
Սլովենյա	Մասնակցային բյուջետավորում Մարիբորում, Սլովենիա	https://participedia.net/case/5583
Իսպանիա	Որոշեք Մադրիդը. առցանց մասնակցային բյուջետավորում	https://participedia.net/case/4365
Իտալիա	Տարածք տեսադաշտում - Վիգնոլա	https://participedia.net/case/6910
Իտալիա	Որոշում է Հռոմը – «Հոմ Մայրաքաղաքի 2019 թվականի մասնակցային բյուջե»	https://participedia.net/case/6882

Իտալիա	2019թ.-ի մասնակցային բյուջետավորում Իտալիայի Դեսիո քաղաքում	https://participedia.net/case/6761
Իտալիա	«Գաղափարների հոսք» Մասնակցային բյուջետավորում Բոլլատ բանտում, Միլան	https://participedia.net/case/5978
Լիտվա	Մասնակցային բյուջետավորում Լիտվայի ղարոցներում	https://participedia.net/case/12508
Լեհաստան	Վարշավայի մասնակցային բյուջե	https://participedia.net/case/7815
Լեհաստան	Մասնակցային բյուջետավորում Լեհաստանի Գդանսկի տեխնոլոգիական համալսարանում	https://participedia.net/case/6233
Իտալիա	Քաղաքային միջավայր. Քաղաքի մասնակցային վերածնում, Միլան	https://participedia.net/case/6801
Իռլանդիա	Մանկական աղքատության դեմ ուղղված պայքարի մասնակցային բյուջետավորում Գլազգոյում	https://participedia.net/case/7551
Իսպանիա	Մենք ենք որոշում. Մասնակցային բյուջետավորում Բարսելոնայում	https://participedia.net/case/7425
Իտալիա	Քաղաքացիական ներգրավվածություն և քաղաքային համագործակցություն Բոլոնիայում (2010-ից առ այսօր)	https://participedia.net/case/5950
Պորտուգալիա	Մասնակցային բյուջետավորումը Լիսաբոնում - 2017/18 թթ փուլ	https://participedia.net/case/5813

Հասարակության մասնակցությունը բյուջետային հարցերում, կարող է կազմակերպվել տարբեր ձևերով, և այդ երևույթը միանշանակ ավելի լայն է, քան ՄԲ-ը Լատինական Ամերիկայում:²²

Գերմանիայում տեղական իշխանությունների համար ՄԲ-ներ ստեղծելու հիմնական դրդապատճառը եղել է «հաճախորդներին հարմար» արդիականացված և արձագանքող համայնքապետարանների ստեղծումը և պետական պարտքի կրճատումը: Մինչ օրս Գերմանիայում ՄԲ-ը ավելի շատ վերաբերում է ծառայությունների հավաքական վարկանիշին և պետական միջոցների տնտեսական կառավարմանը, քան ներդրումներին: *ԳԲ-ի գործընթացը խորհրդատվական է, և քաղաքացիները հաճախ առաջարկություններ են անում համայնքի ընդհանուր բյուջեի վերաբերյալ:* «Գերմանական մասնակցային բյուջեները սովորաբար վերաբերում են ոչ միայն ծախսերին, այլև ծախսերի խնայողության միջոցառումներին»²³

²²Աղբյուր՝ Shah ed., 2005; Nelson Dias, 2014; Sintomer, Röcke and Herzberg, 2016; United Nations, 2022; Bastiaensen and Cook, 2021, Hagelskamp, Su and Kumar, 2018. Shah հրատարակություն., 2005; Նելսոն Դիաս, 2014. Սինտոմեր, Ռոյոք և Հերցբերգ. 2016; Միավորված ազգերի կազմակերպություն, 2022. Բաստիանենսեն և Կուկ, 2021. Հագելսկամպ, Սու և Կումար, 2018:

²³Աղբյուր՝ Reusch and Wagner, 2014:295. Sources: Reusch and Wagner, 2014; Sgueo, 2016. Ռոյշ և Վագներ, 2014:295. Աղբյուրներ՝ Ռոյշ և Վագներ, 2014; Sgueo, 2016 թ

2 Չեխիայի Հանրապետության հարկաբյուջետային շրջանակը

Կառավարության բյուջեի և հարկաբյուջետային այլ քաղաքականությունների նախապատրաստումն ու իրականացումը կազմակերպվում են բյուջետային համակարգում, կանոնների և ընթացակարգերի, պետական միջոցների հավաքագրման, կառավարման, վերաբաշխման և վերահսկման համար պատասխանատու մարմիններ և հաստատությունների միջոցով:

2.1 Հարկաբյուջետային քաղաքականության մարմիններ

Չեխիայի հարկաբյուջետային քաղաքականության շրջանակը կապված է²⁴ և ներքին օրենսդրության հետ: Թեև եվրոպական օրենսդրությունը հստակեցնում է հարկաբյուջետային կատարողականի հատուկ կանոններ²⁵ և առաջարկություններ է տալիս այլ ասպեկտների վերաբերյալ (օրինակ՝ հարկաբյուջետային շրջանակի ձևավորումը, սոցիալ-տնտեսական առաջնահերթությունները և այլն),²⁶ ինստիտուցիոնալ կառուցվածքի առումով փաստացի կազմակերպումը մտնում է անդամ-պետությունների իրավասության մեջ:

Չեխիայի Հանրապետությունում *բարձրագույն գործադիր մարմինը* (այսինքն՝ ֆինանսական քաղաքականությունը որոշող մարմինը) *Նախարարների կաբինետն է, որը ղեկավարում է պետական կառավարման համակարգը*: Նախարարների կաբինետը վերահսկում է նախարարությունների և այլ կենտրոնական վարչական մարմինների գործունեությունը և պատասխանատու է ընդունված օրենքների և կառավարության կանոնակարգերի որակի համար:²⁷



Նախարարների կաբինետը տնտեսական հարցերի ոլորտում լիովին օգտվում է կոլեգիալ խորհրդատվական մարմիններից (խորհուրդներ, հանձնաժողովներ և կոմիտեներ): Կաբինետի/Կառավարության անկախ խորհրդատվական մարմինը **Կառավարության Ազգային տնտեսական խորհուրդն է** (NERV-ԿԱՏԻ),²⁸ որն աջակցում է կառավարությանը պլանավորված տնտեսական բարեփոխումների և միջոցառումների վերաբերյալ հետազոտությունների և

²⁴Չնայած Չեխիան դեռ չի ընդունել եվրոն որպես արժույթ, սակայն այն պետք է հետևի ԵՄ տնտեսական կառավարման շրջանակին: (տես՝ https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance_en).

²⁵ Կանոնների շարք, որոնք նախատեսված են ապահովելու, որ ԵՄ երկրները պահպանեն առողջ պետական ֆինանսները և համակարգեն իրենց հարկաբյուջետային քաղաքականությունը, ամրագրված է Կայունության և աճի պակտում - Stability and Growth Pact (SGP, տես՝ https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/stability-and-growth-pact_en).

²⁶Տես՝ https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/european-semester/framework/european-semester-explained_en

²⁷Աղբյուր՝ Postránecký, 2004: 18.

վերլուծությունների հարցում: ²⁹ ԿՄՏԽ կազմում ընդգրկված են պետական և մասնավոր հատվածներում երկար տարիների փորձ ունեցող 19 առաջատար չեխ տնտեսագետներից: Խորհրդի անդամներին վարչապետի առաջարկությամբ նշանակում և ազատում է Կառավարությունը:³⁰



Ֆիսկալ քաղաքականության հիմնական վարչական մարմինը **Չեխիայի Հանրապետության ֆինանսների նախարարությունն է (ՖՆ):**³¹ ՖՆ-ն, մասնավորապես, պատրաստում է բյուջետային և մակրոտնտեսական կանխատեսումներ, կառավարում է եկամուտների հավաքագրումը, պատասխանատու է պետական բյուջեի, գանձապետարանի և պետական վերջնական հաշվի համար, կառավարում է վճարային համակարգերն ու գործառնությունները, իրականացնում է ֆինանսական վերահսկողություն և աուդիտ, վերահսկում է տարածքային ինքնակառավարման միավորների ֆինանսական կառավարումը, ստուգում է պետության կարիքների համար ֆինանսական հաշվետվությունները, ներառյալ Չեխիայի ֆինանսական հաշվետվությունների պատրաստումը:³²

Մինչ կենտրոնական պետական կառավարումը որոշիչ դեր է զբաղեցնում պետական հատվածի կառավարման և տնտեսության մեջ, համաձայն Սահմանադրության, որը **ծախսերի ինքնավարություն է տալիս տեղական ինքնակառավարման մարմիններին,** ³³ Չեխիայի հարկաբյուջետային (և բյուջետային) շրջանակի համար բնութագրական է **հարկաբյուջետային (ֆիսկալ) ֆեդերալիզմը:**³⁴ Տարածքային կառավարման համակարգը երկաստիճան է, որը բաղկացած է ինքնակառավարման հիմնական միավորներից՝ համայնքապետարաններից և ինքնակառավարման բարձրագույն ստորաբաժանումներից՝ մարզերից:³⁵

²⁸ Խորհուրդը ստեղծվել է ի պատասխան այն ժամանակվա 2008 թվականի ռեցեսիայի վաղ հետևանքների և գործել 2009 թվականի հունվարից մինչև 2013 թվականի օգոստոսը, խորհուրդը կասեցվել է և վերակազմվել աշխատել 2022 թվականի մայիսին՝ տնտեսական մարտահրավերների համատեքստում բարեփոխումներ առաջարկելու համար: Covid-19 համաճարակը, Ռուսաստանի ագրեսիան Ուկրաինայի դեմ և էներգակիրների գների բարձրացումը..

²⁹<https://www.vlada.cz/en/ppov/national-economic-council-203485/>

³⁰<https://www.vlada.cz/assets/ppov/NERV/Statut-NERV-2022.pdf>

³¹ Չեխիայի Հանրապետության նախարարությունների և պետական կառավարման այլ կենտրոնական մարմինների ստեղծման մասին (իրավասությունների մասին օրենք), Օրենք թիվ 2/1969 թ:

³²<https://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/zakladni-informace/hlavni-cinnost>

³³ Չեխիայի Հանրապետության Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ «տարածքային ինքնակառավարման միավորները պետական կորպորացիաներ են, որոնք կարող են ունենալ իրենց սեփականությունը և տնօրինել սեփական բյուջեն»: Աղբյուր՝ Չեխիայի Սահմանադրություն

³⁴ Աղբյուր՝ Ֆիսկալ ֆեդերալիզմի մասին, Forman, Dougherty, Blöchliger, 2020 թ.

³⁵ Տարածքային ինքնակառավարումը գերակայության կամ ստորադասության առումով ուղղահայաց հիերարխիկ չէ, քանի որ տարածքային ինքնակառավարման միավորի յուրաքանչյուր մակարդակ ունի իր իրավասությունները, որոնց չի կարող միջամտել այլ տարածքային ինքնակառավարման միավոր:

Կենտրոնական կառավարությունից և տարածքային ինքնակառավարման միավորներից³⁶ պահանջվում է *հնարավորինս ճշգրիտ և պատասխանատու կերպով պլանավորել և իրականացնել հարկաբյուջետային քաղաքականությունը՝ թափանցիկության և արդյունավետության սկզբունքներին համապատասխան*:³⁷

Պետության և այլ պետական հաստատությունների բյուջետային պատասխանատվության կանոններին համապատասխանությունը ստուգում և գնահատում է **Չեխիայի հարկաբյուջետային խորհուրդը** (ՉՀԽ), անկախ փորձագիտական մարմին, որը ստեղծվել է Չեխիայի Հանրապետության պետական ֆինանսների կայունությունը խթանելու և պետության գերպարտքի ռիսկը նվազեցնելու համար:³⁸ ՉՀԽ ըստ միջազգային լավագույն չափանիշների, իրենից համարվում է անկախ հարկաբյուջետային ինստիտուտ – ԱՀԻ, «Անկախ հարկաբյուջետային ինստիտուտը իրական ժամանակում ծախսերի հաշվարկ և կանխատեսում է իրականացում՝ բյուջեի օրինագծի մակրոֆիսկալ հետևանքները կարճաժամկետ և միջնաժամկետից մինչև երկարաժամկետ հորիզոնում պարզելու նպատակով»:³⁹

Պետության տնտեսական գործունեության աուդիտ իրականացնող անկախ աուդիտորական մարմինը **Բարձրագույն աուդիտի գրասենյակն է** (ԲԱՀ), որը ամրագրված է



Սահմանադրությամբ: Բարձրագույն աուդիտի գրասենյակն իրականացնում է պետական գույքի և արտերկրից ստացված ֆինանսական ռեսուրսների ֆինանսական կառավարումը: Այն արտահայտում է իր կարծիքը պետական վերջնական հաշվի վերաբերյալ և վերահսկում է պետական բյուջեի կատարումը: ԲԱՀ-ն իրավասու չէ աուդիտ իրականացնել ոչ համայնքների և մարզերի ֆինանսների, ոչ էլ պետության կամ ինքնակառավարման կողմից համաֆինանսավորվող աուդիտորական ընկերությունների կողմից: Այն կարծիք է հայտնում պետության վերջնական հաշվետվության վերաբերյալ և վերահսկում պետական բյուջեի կատարումը: ԲԱՀ-ն իրավասու չէ համայնքապետարանների և մարզերի ֆինանսական միջոցների աուդիտ իրականացնել, ինչպես նաև ստուգել պետական կամ տեղական իշխանությունների կողմից համաֆինանսավորվող ընկերությունները:⁴⁰ Մարզերի ֆինանսական կառավարման մանրամասն աուդիտի իրականացման պատասխանատվությունը կրում է ՖՆ-ը: Համայնքապետարանների դեպքում

³⁶ Ինչ վերաբերում է բյուջետային կանոններին և լիազորություններին, ապա օրենքը նաև ճանաչում է համայնքապետարանների կամավոր միավորումները որպես բյուջետային իրավունքներ ունեցող սուբյեկտներ:

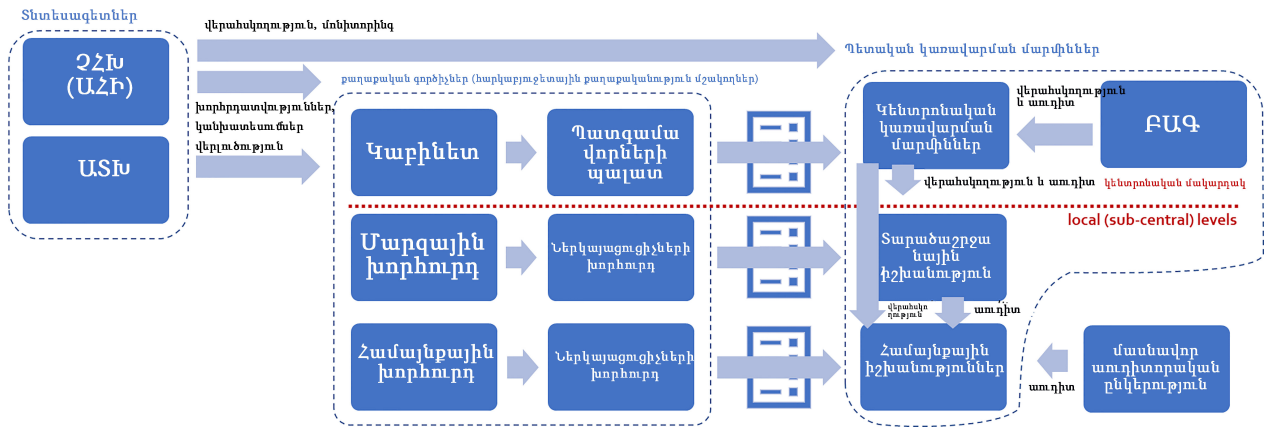
³⁷ Act No. 23/2017 Coll., on the Rules of Budgetary Responsibility.

³⁸ Աղբյուր՝ [The Czech Fiscal Council \(About\)](#).

³⁹ Աղբյուր՝ Kopits, 2011: 2.

⁴⁰ Գերագույն աուդիտի գրասենյակի մասին թիվ 166/1993 թ օրենք. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-166>

ընտրությունն իրենցն է՝ արդյոք նրանք համապատասխան մարզին կդիմեն իրենց վերջնական հաշվետվության աուդիտի իրականացման համար, թե անկախ (մասնավոր) աուդիտի գրասենյակի ծառայությունից կօգտվեն:⁴¹



Գծապատկեր 2 Չեխիայի ֆիսկալ ինստիտուտների դիագրամ

2.2 Հարկաբյուջետային կանոններ և բյուջետային շրջանակ

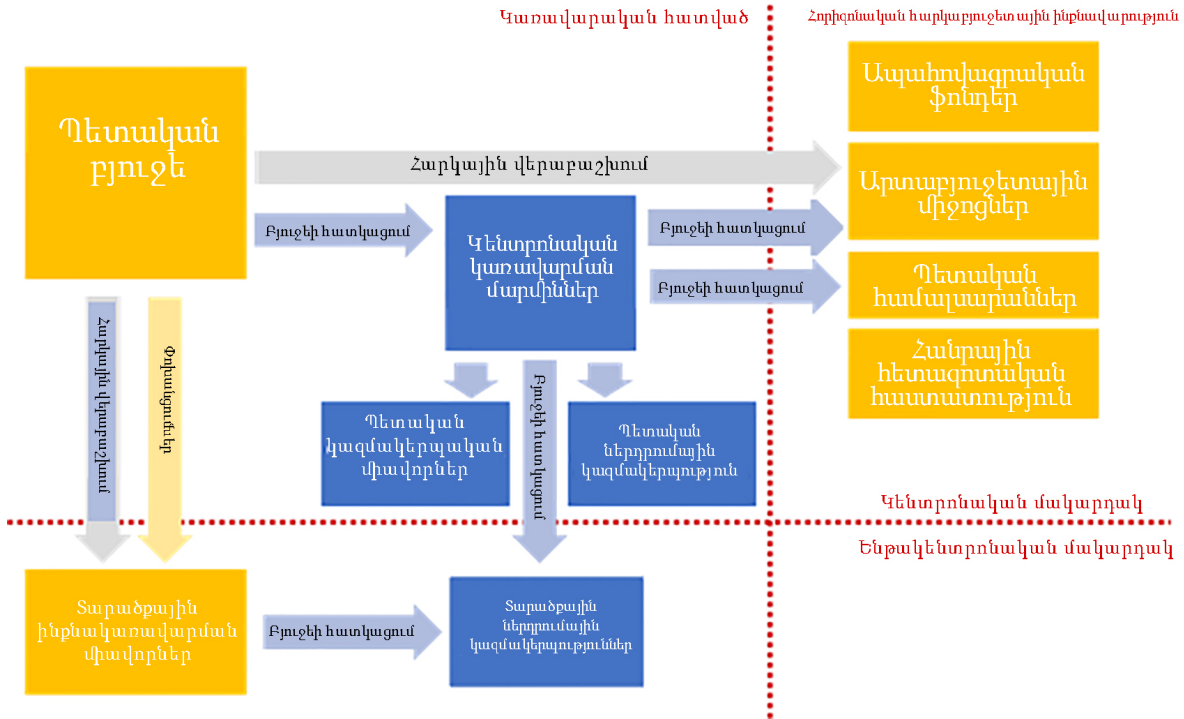
Կենտրոնական կառավարությունը պետության գործառնությունը ու գործառույթները կարող է ֆինանսավորել միայն **պետական բյուջեի** և **Ազգային հիմնադրամի**⁴² միջոցով, եթե այլ բան նախատեսված չէ հատուկ օրենքով: Նմանապես, **տարածքային ինքնակառավարման մարմինների** ֆինանսական կառավարումը կարգավորվում է տեղական ինքնակառավարման տարեկան բյուջեներով: Չեխիայի բյուջետային շրջանակը, սակայն, ավելի բարդ է. բացի ազգային և տեղական ինքնակառավարման մարմինների բյուջեներից, Չեխիայի բյուջետային շրջանակը ներառում է նաև մրցակցային շուկայում չգործող արտաբյուջետային ֆոնդերի,⁴³ առողջապահական ապահովագրական կազմակերպությունների, պետական

⁴¹<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-420>

⁴²Ազգային հիմնադրամը այն միջոցների հանրագումար է, որը վստահված է Չեխիային՝ Եվրոպական միության բյուջեից և Եվրոպական այլ հիմնադրամներից և միջազգային պայմանագրերի հիման վրա վստահված ֆինանսական մեխանիզմներից համաֆինանսավորվող ծրագրերի կամ նախագծերի իրականացման համար:

⁴³ Պետական հիմնադրամները բաղկացած են ֆոնդերի հետևյալ տեսակներից՝ պետական ֆոնդեր, պետական մարմիններ, սեփականաշնորհման և գույքային հիմնադրամներ և հավատարմագրային ֆոնդեր: Լրացուցիչ տեղեկությունների համար տե՛ս, օրինակ. աղբյուր՝ Յանկովեց, 2011թ. Jankovec, 2011.

համալսարանների, հետազոտական հաստատությունների, ներդրումային կազմակերպությունների⁴⁴ և այլ պետական հաստատությունների բյուջեները:⁴⁵



Գծապատկեր 3 Չեխիայի բյուջետային շրջանակի դիագրամ

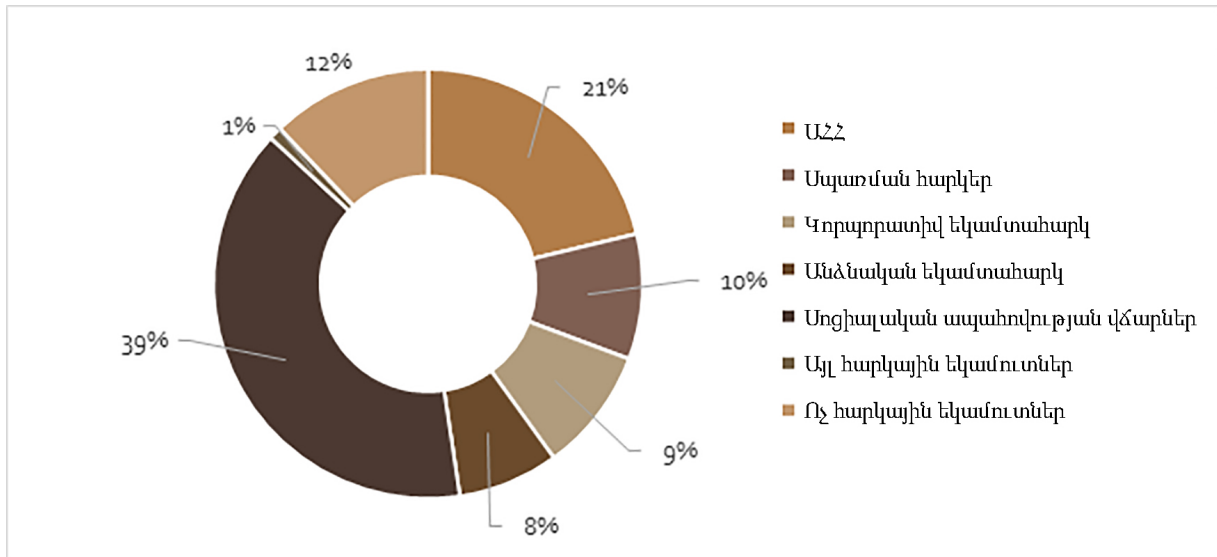
Կենտրոնական կառավարությունը **եկամուտներ է** ստեղծում տարբեր աղբյուրներից. **հարկեր** (օրինակ՝ եկամտահարկը, ավելացված արժեքի հարկը), **սոցիալական ապահովության և առողջության ապահովագրության վճարները, վճարները, տուգանքները և պետական ձեռնարկություններից ստացված եկամուտները**, առաջին հերթին: Ենթակենտրոնական կառավարությունները ֆինանսավորվում են երեք հիմնական աղբյուրներից՝ **հարկերից և տուրքերից եկամուտներ**,⁴⁶ **պետական բյուջեից տրանսֆերտների** տարբեր ձևեր (տրանսֆերտներ, դրամաշնորհներ և սուբսիդիաներ) և **սեփական ռեսուրսներ**

⁴⁴ Հովանավոր կազմակերպությունները Չեխիայի Հանրապետությունում իրավաբանական անձինք են, որոնք կարող են ստեղծվել (կենտրոնական կամ ենթակենտրոնական) կառավարության կողմից՝ նրա որոշակի պարտականություններ իրականացնելու համար (բացառությամբ որոշումներ կայացնելու պարտականությունների): Դրանք կիսաբյուջետային կազմակերպություններ են, քանի որ արտադրական ծախսերի 50%-ից պակասը սովորաբար ծածկվում է վաճառքի հաշվին, իսկ նրանց գործառնությունները սուբսիդիաներ են (պետական/տեղական) բյուջեից:

⁴⁵ <https://www.rozpocetovarada.cz/o-verejnych-financich/vse-o-verejnych-financich/>

⁴⁶ Act. No. 565/1990 Coll., on local fees Ակտ թիվ 565/1990 թ., տեղական տուրքերի գծով

(սեփականության իրավունքից, ձեռնարկատիրությունից, նվիրատվություններից և ներդրումներից, բացի պետականից):⁴⁷

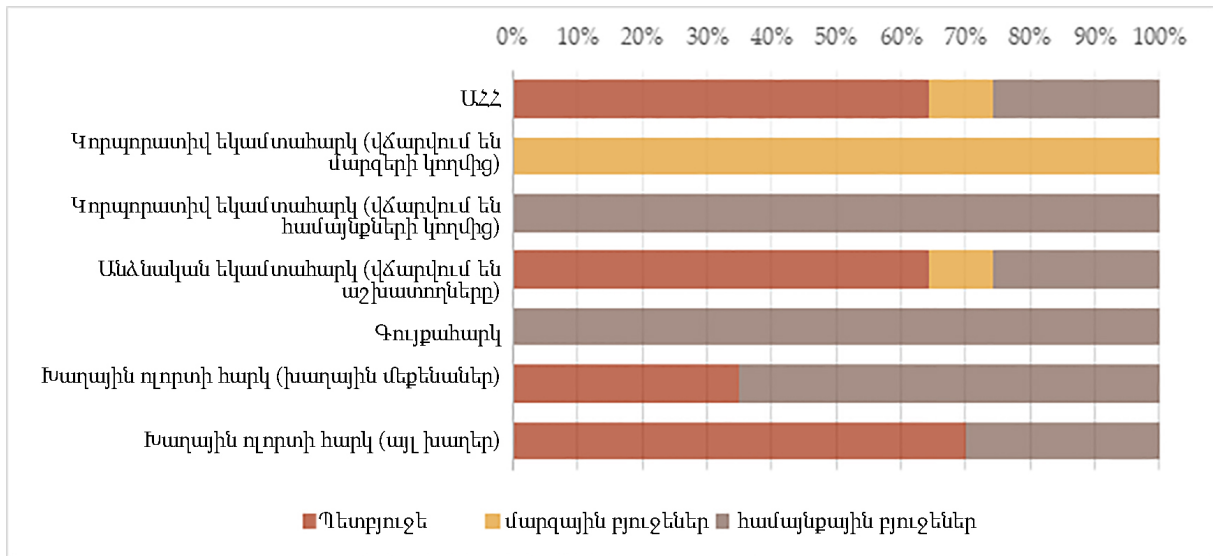


Գծապատկեր 4 պետական բյուջեի եկամուտների կազմը (տվյալներ 2022 թվականի պետական ամփոփիչ հաշվից)

Օրենքով սահմանվում է այն հենքը, որի հիման վրա հավաքագրված հարկերից եկամուտները վերաբաշխվում են համապատասխան շահառուներին (համայնքապետարաններ, մարզեր, պետական կամ հանրային հիմնադրամներ) որոշվում է օրենքով,⁴⁸ որը սահմանում է ինչպես՝ բաշխվող հարկերը, այնպես էլ՝ բաշխման բանաձևը:

⁴⁷ Տարածքային բյուջեների բյուջետային կանոնների մասին ակտ թիվ 250 /2000 թ.

⁴⁸ Օրենք թիվ 243/2000 «Տարածքային ինքնակառավարման միավորների և որոշակի պետական հիմնադրամների որոշակի հարկերից բյուջետային եկամուտների որոշման մասին» փոփոխություններով.



Գծապատկեր 5 Պետական, մարզային և համայնքային բյուջեների միջև եկամուտների բաշխման հարաբերակցությունը:

Հարկային եկամուտները ենթակա են ենթակենտրոնական կառավարությունների լիակատար հայեցողության տակ: Փոխանցումները, մյուս կողմից, ներկայացնում են պետության ներդրումը պատվիրակված լիազորությունների իրականացման գործում՝ ընդհանուր կառավարման մոդելի շրջանակներում, և, հետևաբար, ամբողջությամբ նախատեսված են:⁴⁹

Համայնքապետարանների դեպքում նրանց եկամուտների մոտ մեկ երրորդը ներկայումս ստացվում է նպատակային փոխանցումներից, իսկ երկու երրորդը՝ հարկային և այլ եկամուտներից: Համատեղ հարկերը ներառում են անձնական և կորպորատիվ եկամտահարկի մի մասը, ինչպես նաև ավելացված արժեքի հարկը, մինչդեռ գույքահարկի եկամուտներն ամբողջությամբ փոխանցվում են Համայնքապետարաններին: Մարզապետարանների համար նախատեսված փոխանցումների և բաշխված հարկային եկամուտների հարաբերակցությունը հակառակն է:

Բյուջետային կանոններ

Պետական միջոցների գործունեության կանոնները սահմանվում են բյուջետային կանոնների մասին օրենքով:

⁴⁹ Չեխիան կիրառվում է **պետական կառավարման այսպես կոչված ինտեգրված մոդելը**, ինչը նշանակում է, որ համայնքապետարանները և մարզերը, իրենց սեփական (անկախ) լիազորություններից բացի, իրականացնում են նաև պետական կառավարում **պատվիրակված լիազորություններ**: Լրացուցիչ տեղեկությունների համար տե՛ս աղբյուրը՝ Postránecký, 2004.

Կենտրոնական բյուջեների կառավարման իրավական դրույթները կարգավորվում են այսպես կոչված «**հիմնական բյուջետային կանոններով**»,⁵⁰ իսկ տարածքային բյուջեները⁵¹ կարգավորվում են այսպես կոչված «**փոքր բյուջետային կանոններով**»:⁵²

Բյուջետային կանոնները, նախ և առաջ, կարգավորում են.

- Կենտրոնական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների տարեկան բյուջեների ստեղծումը, գործառույթները և բովանդակությունը, ներառյալ նրանց միջնաժամկետ բյուջետային կանխատեսումները և վերջնական հաշվետվությունները:
- Պետության կազմակերպական միավորների,⁵³ ներդրումային կազմակերպությունների, համայնքների կամավոր միավորումների և ֆինանսական հիմնադրամների ֆինանսական կառավարում.
- Պետական գանձարանի կառավարում և պետական պարտքի կառավարում.
- բյուջեի եկամուտները և ծախսերը,
- Ֆինանսական ակտիվները, պարտավորությունները, դրամաշնորհները և սուբսիդիաները
- Որոշ պայմաններ և ժամկետներ, ինչպես նաև նախնական բյուջետավորում:

	Օրենք թիվ 218/2000 Col., բյուջետային կանոնների և հարակից որոշ օրենքների փոփոխությունների մասին	Օրենք թիվ 250 /2000 Coll., Տարածքային բյուջեների բյուջետային կանոնների մասին
	<ul style="list-style-type: none"> • Կենտրոնական կառավարման մարմիններ • Պետության կազմակերպական միավորներ • Պետական ներդրումային 	<ul style="list-style-type: none"> • Մայրաքաղաք Պրահա • Մարզեր/Շրջաններ • Համայնքապետարաններ • Համայնքների կամավոր միավորումներ • Տեղական ներդրող

⁵⁰ Օրենք թիվ 218/2000 Col., բյուջետային կանոնների և հարակից որոշ օրենքների փոփոխությունների մասին

⁵¹ Օրենքը ճանաչում է տարածքային ինքնակառավարման երեք տեսակ՝ քաղաքապետարաններ/համայնքապետարաններ (ներառյալ կանոնադրական քաղաքները և Պրահա մայրաքաղաքը), շրջաններ և համայնքների կամավոր միավորումներ:

⁵² Տարածքային բյուջեների բյուջետային կանոնների մասին Օրենք թիվ 250 /2000 թ.

⁵³ Պետության կազմակերպչական միավորը (Organizační složka) հատուկ տեսակ ինստիտուտ է, որը ստեղծվել է 2001 թվականին Չեխիայի Հանրապետության սեփականության մասին թիվ 219/2000 ակտի հիման վրա: Այս ստորաբաժանումները ներկայացնում են պետությունը պետական կառավարման որոշակի ոլորտում՝ չունենալով լիարժեք իրավաբանական անձի կարգավիճակ, սակայն իրավունք ունեն տնօրինելու պետական գույքը: Հաճախ դրանք անկախ հաշվապահական միավոր են՝ եզակի ID նույնականացման համարով:

	կազմակերպություններ <ul style="list-style-type: none"> • Ազգային հիմնադրամ • Արտաբյուջետային հիմնադրամներ 	կազմակերպություններ
	Կենտրոնական կառավարման ենթաուղորդ	ՏԻՄ ենթաուղորդ

Գծապատկեր 6 Բյուջետային կանոնների իրավական սուբյեկտները

Միջնաժամկետ բյուջետային կանխատեսումները պետք է մշակվեն ինչպես կենտրոնական, այնպես էլ ենթակենտրոնական կառավարման մակարդակներում՝ բյուջետային տարվան հաջորդող առնվազն 2 տարվա համար, և ներառեն այդ ժամանակահատվածում եկամուտների, ծախսերի և հարկաբյուջետային հաշվեկշռի կանխատեսումն ու գնահատումը: Բյուջետային հեռանկարների կանխատեսումները ներառում են նաև բյուջեի ստեղծման սահմանափակումներ: Կենտրոնական մակարդակի բյուջեի կանխատեսումը պատրաստվում է ՖՆ-ի կողմից (այլ գերատեսչությունների ղեկավարների հետ համագործակցությամբ) և բյուջեի առաջարկի հետ միասին Կառավարության կողմից ներկայացվում Խորհրդարանին:⁵⁴ Մարզերի և համայնքների դեպքում միջնաժամկետ բյուջեի կանխատեսման առաջարկը պետք է հրապարակվի առցանց և օֆլայն՝ Ներկայացուցիչների խորհրդում քննարկումներից 15 օր առաջ և հասանելի լինի մինչև բյուջետային կանխատեսման վերջնական տարբերակի հաստատումը: Նմանապես, հաստատված բյուջետային կանխատեսումը պետք է հասանելի լինի տարածքային ինքնակառավարման մարմնի ինտերնետային էջում, մինչև նորի ուժի մեջ մտնելը:

Պետական բյուջե

Պետական բյուջեն կենտրոնացված ֆինանսական միջոցների ֆոնդ է և ներկայացնում է **տվյալ օրացուցային տարվա պետական եկամուտների և ծախսերի հաշվեկշիռը**: Պետական բյուջեի առանձին եկամուտներն ու ծախսերը հետագայում բաժանվում են առանձին գերատեսչությունների, որոնք արտացոլում են առանձին **կենտրոնական կառավարման մարմինների** իրավասությունների և պատասխանատվության ոլորտները:

⁵⁴ ՄՆ-ն պետք է երկու առաջարկներն էլ (տարեկան պետական բյուջե և միջնաժամկետ բյուջետային կանխատեսումներ) կառավարությանը ներկայացնի ոչ ուշ, քան մինչև օգոստոսի վերջ (նախորդող տարվա): Պատգամավորների պալատը պետք է բյուջեն և բյուջետային կանխատեսումները հաստատի մինչև ֆինանսական տարվա սկիզբը, հակառակ դեպքում ժամանակավորապես կիրառվում է ժամանակավոր բյուջեն:

Պետական բյուջեն բաժանված է 48 գերատեսչությունների միջև (բոլոր գերատեսչությունների ցանկը ներկայացված է գծապատկեր 6-ում)։

- 14 նախարարություններ,
- 31 կենտրոնական կառավարման այլ մարմինների գերատեսչություններ և
- 3 գործառնական գերատեսչություններ (պետական պարտք, պետական ֆինանսական ակտիվների և պետական գանձարանի)։

Կենտրոնական կառավարման մարմինները, որոնք ունեն իրենց բյուջեի գերատեսչություններ, կոչվում են **գերատեսչությունների կառավարիչներ** (գործառնական գերատեսչություններ դեպքում պետական կառավարչական մարմինը ՖՆ-ն է), և պատասխանատու են պետության կազմակերպական ստորաբաժանումներին և պետական ներդրումային կազմակերպություններին իրենց իրավասության շրջանակներում բյուջետային հատկացումների համար։

Գերատեսչության համարը	Գերատեսչություն	Գերատեսչության համարը	Գերատեսչություն
Նախարարություններ		Այլ պետական մարմիններ	
306	Արտաքին գործերի նախարարություն	301	Հանրապետության Նախագահի աշխատակազմ
307	Պաշտպանության նախարարություն	302	Խորհրդարանի Պատգամավորների պալատ
312	Ֆինանսների նախարարություն	303	Խորհրդարանի Սենատ
313	Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	304	Չեխիայի Հանրապետության կառավարության աշխատակազմ
314	Ներքին գործերի նախարարություն	305	Անվտանգության և տեղեկատվության ծառայություն
315	Շրջակա միջավայրի նախարարություն	308	Ազգային անվտանգության գործակալություն
317	Տարածաշրջանային զարգացման նախարարություն	309	Հանրային պաշտպանի գրասենյակ
322	Արդյունաբերության և առևտրի նախարարություն	321	Չեխիայի դրամաշնորհային գործակալություն
327	Տրանսպորտի նախարարություն	328	Չեխիայի հեռահաղորդակցության վարչություն
329	Գյուղատնտեսության նախարարություն	343	Անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալություն
333	Կրթության, երիտասարդության և սպորտի նախարարություն	344	Արդյունաբերական սեփականության վարչություն
334	Մշակույթի նախարարություն	345	Չեխիայի վիճակագրական գրասենյակ
335	Առողջապահության նախարարություն	346	Չեխիայի գեոդեզիական և կադաստրային գրասենյակ
336	Արդարադատության նախարարություն	348	Չեխիայի հանքարդյունաբերության գործակալություն
Գործառնական Գերատեսչություններ		349	Էներգետիկայի ոլորտի կարգավորման գրասենյակ
396	Պետական պարտքի կառավարման	353	Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողով
397	Պետական ֆինանսական ակտիվների գործառնությունների	355	Տոտալիտար ռեժիմների ուսումնասիրման ինստիտուտ
398	Ընդհանուր գանձապետական կառավարման	358	Սահմանադրական դատարան
		359	Ազգային բյուջետային խորհրդի գրասենյակ
		361	Չեխիայի գիտությունների ակադեմիա
		362	Ազգային սպորտի գործակալություն
		363	Բարձրագույն շինարարական մարմին
		364	Թվային և տեղեկատվական գործակալություն
		371	Կուսակցությունների և շարժումների վերահսկողության գրասենյակ
		372	Ռադիոյի և հեռուստատեսության հեռարձակման

	խորհուրդ
373	Տրանսպորտային ենթակառուցվածքների հասանելիության կառավարման մարմին
374	Պետական նյութական պահուստների կառավարման վարչություն
375	Միջուկային անվտանգության պետական կոմիտե
376	Անվտանգության ուժերի ընդհանուր տեսչություն
377	Չեխիայի Հանրապետության տեխնոլոգիական գործակալություն
378	Կիբեր և տեղեկատվական անվտանգության ազգային գրասենյակ
381	Բարձրագույն աուդիտի գրասենյակ

Գծապատկեր 7 Պետական բյուջեների գերատեսչությունների ցանկ

Պետական բյուջեն օրենքի տեսք է ստանում:⁵⁵ Բյուջետային գործընթացը սկսվում է առանձին նախարարությունների և պետական մարմինների կողմից բյուջետային առաջարկի պատրաստմամբ, որն այնուհետև համախմբվում է ֆինանսների նախարարության կողմից: ՖՆ-ն գերատեսչությունների կառավարիչներին տեղեկացնում է բյուջեի նախնական հատկացման և այլ պարտադիր թվային տվյալների (բյուջետային ցուցանիշների) մասին մինչև հունիսի վերջ: Գերատեսչությունների կառավարիչները նմանապես տեղեկացնում են իրենց գործունեության շրջանակի բյուջետային կազմակերպություններին (պետական կազմակերպական միավորներ, հիմնադրամներ, ներդրումային կազմակերպություններ), որից հետո, իրենց համապատասխան գերատեսչության բյուջեն ներկայացնում են ՖՆ մինչև հուլիսի վերջ:

Տարի 0 (նախապատրաստում)	Հունվար-մայիս	Եկամուտների և ծախսերի վերաբերյալ առաջարկությունների աստիճանական ներկայացում:	<ul style="list-style-type: none"> Կառավարություն Ֆինանսների նախարարություն Գերատեսչությունների կառավարիչներ Հարկաբյուջետային ինքնավար միավորներ
	Մինչև հունիսի վերջ	ՖՆ կողմից գերատեսչությունների կառավարիչներին ուղարկված նախնական բյուջետային հատկացում:	<ul style="list-style-type: none"> Ֆինանսների նախարարություն
	Մինչև հուլիսի վերջ	ՀՀ ֆինանսների նախարարությանը ներկայացված գերատեսչությունների բյուջեները	<ul style="list-style-type: none"> Գերատեսչությունների կառավարիչներ Բյուջետային միավորներ

⁵⁵ Օրինակ՝ Չեխիայի Հանրապետության 2023 թվականի պետական բյուջեի մասին օրենք թիվ 449/2022 Col:

	Մինչև սեպտեմբերի վերջ	Բյուջեի նախագծի և ֆինանսական տարվա հաջորդող տարիների միջնաժամկետ բյուջեի կանխատեսումների վերջնականացում:	<ul style="list-style-type: none"> Ֆինանսների նախարարություն Կառավարություն
	Հոկտեմբեր-դեկտեմբեր	Քննարկումներ և բյուջեի հաստատում խորհրդարանում	<ul style="list-style-type: none"> Պատգամավորների պալատ
Հարկաբյուջետային տարի	Հունվար-դեկտեմբեր	Բյուջեի կատարում և հաշվետվություն	<ul style="list-style-type: none"> Գերատեսչությունների կառավարիչներ Բյուջետային միավորներ
	Հունվար-դեկտեմբեր	Դրամական միջոցների հոսքերի և բյուջեի ծախսերի շարունակական մոնիթորինգ	<ul style="list-style-type: none"> Ֆինանսների նախարարություն Բյուջետային հանձնաժողով (Պատգամավորների պալատ) (Հարկաբյուջետային ինքնավար միավորներ)
	Հունիսի վերջից հետո	Իրականացման միջնաժամկետ հաշվետվություն	<ul style="list-style-type: none"> Ֆինանսների նախարարություն Կառավարություն
Հաջորդ տարի	Մինչև ապրիլի վերջ	Պետական հաշվետվության վերջնականացում:	<ul style="list-style-type: none"> Կառավարություն Ֆինանսների նախարարություն Գերատեսչությունների կառավարիչներ Հարկաբյուջետային ինքնավար միավորներ

Գծապատկեր 8 Բյուջետային գործընթացի հիմնական ժամկետների ցանկ

Կառավարությունը վերանայում է առաջարկվող բյուջեն կողմից և այնուհետև ներկայացվում Խորհրդարանի ստորին պալատին: Պետբյուջեի մասին օրինագիծը Խորհրդարանի ստորին պալատին ներկայացվելուց հետո Պալատի նախագահը հանձնարարում է այն քննարկել բյուջետային հանձնաժողովում: Դրան հաջորդում է լիազուրկ նիստում առաջին ընթերցումը:

Խորհրդարանը, նախքան օրենքն ընդունելը, մանրակրկիտ ուսումնասիրում և քննարկում է բյուջեն՝ անհրաժեշտության դեպքում փոփոխություններ առաջարկելով:⁵⁶

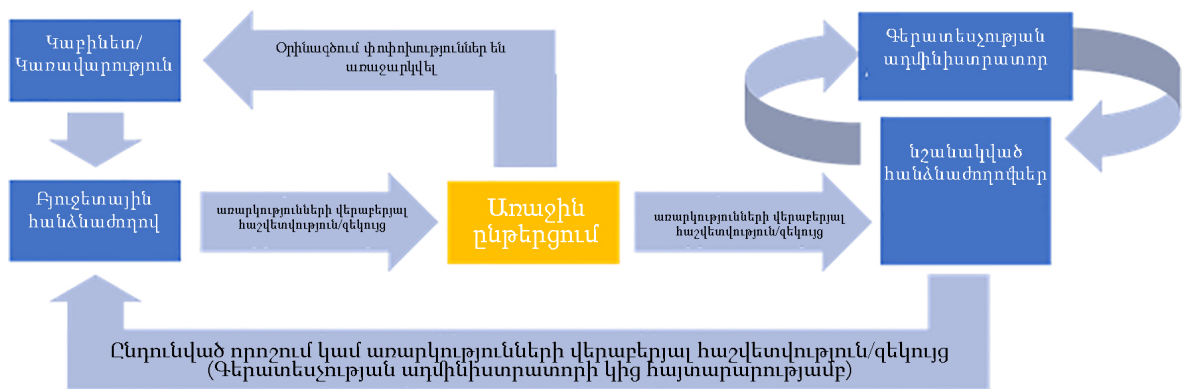
- (i) **Առաջին ընթերցում:** Ընդհանուր քննարկման ժամանակ Պատգամավորների պալատը քննարկում է պետբյուջեի մասին օրինագծի հիմնական սովյալները, որոնք են՝ եկամուտների և ծախսերի ծավալը, հաշվեկշիռը, հաշվեկշռի հաշվարկման կարգը և ընդհանուր կապը վերին մակարդակի տարածքային մարմինների. ինքնակառավարման միավորների ու համայնքապետարանների բյուջեների հետ, ինչպես նաև գործադիր մարմինների լիազորությունների աստիճանը: Պատգամավորների պալատը կա՛մ հաստատում է պետբյուջեի առաջարկվող պարամետրերը, կա՛մ փոփոխություններ է առաջարկում: Նոր առաջարկը պետք է

⁵⁶Աղբյուր՝ Օրենք թիվ 90/1995 թ., Պատգամավորների պալատի կանոնակարգ, §§ 101–106.

ներկայացվի 20-30 օրվա ընթացքում: Հաստատմանը զուգահեռ Պատգամավորների պալատը նշանակում է հանձնաժողովներ, որոնք պետք է մանդատային գերատեսչությունները քննարկելու համար:

Հանձնաժողովները որոշումներ են ընդունում կամ իրենց հանձնարարված բյուջեի յուրաքանչյուր գերատեսչության առնչությամբ առարկությունների վերաբերյալ հաշվետվություններ/գեկույցներ պատրաստում: Եթե հանձնաժողովը որևէ փոփոխություն է առաջարկում, ապա դրա վերաբերյալ պահանջվում է ստանալ համապատասխան գերատեսչության կառավարչի կարծիքը: Վերջիններս իրենց տեսակետները որոշակի ժամանակահատվածում ներկայացնում են բյուջետային հանձնաժողովին: Հանձնաժողովում պետական բյուջեի մասին օրինագծի մանդատային գերատեսչությունների քննարկման նվազագույն ժամկետը 5 օր է:

Բյուջետային հանձնաժողովը որոշում է ընդունում այդ գնահատականների վերաբերյալ, որը պետք է բոլոր պատգամավորներին տրամադրվի երկրորդ ընթերցման մեկնարկից առնվազն 24 ժամ առաջ:



Գծապատկեր 9 Առաջին ընթերցման գործընթացի դիագրամ

- (ii) **Երկրորդ ընթերցում:** Պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի և դրա վերաբերյալ բյուջետային հանձնաժողովի որոշման շուրջ որում ներկայացված են փոփոխություններ կամ այլ առաջարկություններ մանրամասն քննարկում է ծավալվում: Ներկայացված փոփոխությունների կամ այլ առաջարկների ամփոփագիրը տրամադրվում է բոլոր պատգամավորներին և առաջարկողին:

ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՆԵՐ		ՆՇԱՆԱԿՎԱԾ ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
Տնտեսական հանձնաժողով ⁵⁷	322	Արդյունաբերության և առևտրի նախարարություն
	327	Տրանսպորտի նախարարություն
	328	Չեխիայի հեռահաղորդակցության վարչություն
	344	Արդյունաբերական սեփականության վարչություն
	349	Էներգետիկայի ոլորտի կարգավորման գրասենյակ
	353	Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողով
	374	Պետական նյութական պահուստների կառավարում
	375	Միջուկային անվտանգության պետական կոմիտե
Վերստուգիչ հանձնաժողով	381	Բարձրագույն առևտրի գրասենյակ
Կազմակերպչական հանձնաժողով	302	Խորհրդարանի Պատգամավորների պալատ
Միջնորդության հարցերով հանձնաժողով	304	Չեխիայի Հանրապետության կառավարության աշխատակազմ
	309	Հանրային պաշտպանի գրասենյակ
	343	Անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալություն
Բյուջետային հանձնաժողով	301	Հանրապետության Նախագահի աշխատակազմ
	302	Խորհրդարանի Պատգամավորների պալատ
	303	Խորհրդարանի Սենատ
	312	Ֆինանսների նախարարություն
	345	Չեխիայի վիճակագրական գրասենյակ
	396	Պետական պարտքի կառավարման
	397	Պետական ֆինանսական ակտիվների գործառնությունների
Սահմանադրա-իրավական հանձնաժողով	336	Արդարադատության նախարարություն
	355	Տոտալիտար ռեժիմների ուսումնասիրման ինստիտուտ
	358	Սահմանադրական դատարան
Եվրոպական հարցերի հանձնաժողով	398	Ընդհանուր գանձապետական կառավարման
Պաշտպանության և անվտանգության հանձնաժողով	305	Անվտանգության և տեղեկատվության ծառայություն
	307	Պաշտպանության նախարարություն
	308	Ազգային անվտանգության գործակալություն
	314	Ներքին գործերի նախարարություն
	336	Արդարադատության նախարարություն
Սոցիալական քաղաքականության հանձնաժողով	313	Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն
Պետական կառավարման և տարածքային զարգացման	314	Ներքին գործերի նախարարություն (պետական կառավարման մաս)

⁵⁷ Տնտեսական հանձնաժողովին հանձնարարվել է քննարկել նաև **Տրանսպորտային ենթակառուցվածքների պետական հիմնադրամի** (արտաբյուջետային հիմնադրամ) բյուջեն, որը ստեղծված է Տրանսպորտի նախարարության կողմից 104/2000թ. Օրենք թիվ 171/1991 Col., որը վերաբերում է Չեխիայի Հանրապետության մարմինների լիազորություններին այլ անձանց և Ազգային սեփականության հիմնադրամի նկատմամբ պետական գույքը փոխանցելու հարցերում, փոփոխված:

հանձնաժողով ⁵⁸	317	Տարածաշրջանային զարգացման նախարարություն
Գիտության, կրթության, մշակույթի, երիտասարդության և ֆիզիկական դաստիարակության հանձնաժողով ⁵⁹	321	Չեխիայի դրամաշնորհային գործակալություն
	333	Կրթության, երիտասարդության և սպորտի նախարարություն
	334	Մշակույթի նախարարություն
	361	Չեխիայի գիտությունների ակադեմիա
	362	Ազգային սպորտի գործակալություն
	377	Չեխիայի Հանրապետության տեխնոլոգիական գործակալություն
Առողջապահության հարցերի հանձնաժողով	335	Առողջապահության նախարարություն
Շրջակա միջավայրի պահպանության հարցերի հանձնաժողով ⁶⁰	315	Շրջակա միջավայրի նախարարություն
	348	Չեխիայի հանքարդյունաբերության գործակալություն
Արտաքին հարաբերությունների հանձնաժողով	306	Արտաքին գործերի նախարարություն
Գյուղատնտեսության հարցերի հանձնաժողով	329	Գյուղատնտեսության նախարարություն ⁶¹
	346	Չեխիայի գեոդեզիական և կադաստրային գրասենյակ

Գծապատկեր 10 պետական բյուջեի գերատեսչությունների և նշանակված հանձնաժողովների ցանկ⁶²

(iii) **Երրորդ ընթերցում:**⁶³ Անցկացվում է եզրափակիչ քննարկում, որի ժամանակ կարող են առաջարկվել միայն օրենսդրական տեխնիկական սխալների, քերականական

⁵⁸ Հանձնաժողովին հանձնարարվել է քննարկել նաև **տարածքային ինքնակառավարման միավորների բյուջեները** և Տարածքային զարգացման նախարարության կողմից թիվ 211/2000 Coll ակտով ստեղծված Ներդրումների աջակցության պետական հիմնադրամի (արտաբյուջետային հիմնադրամի) բյուջեն, փոփոխված:

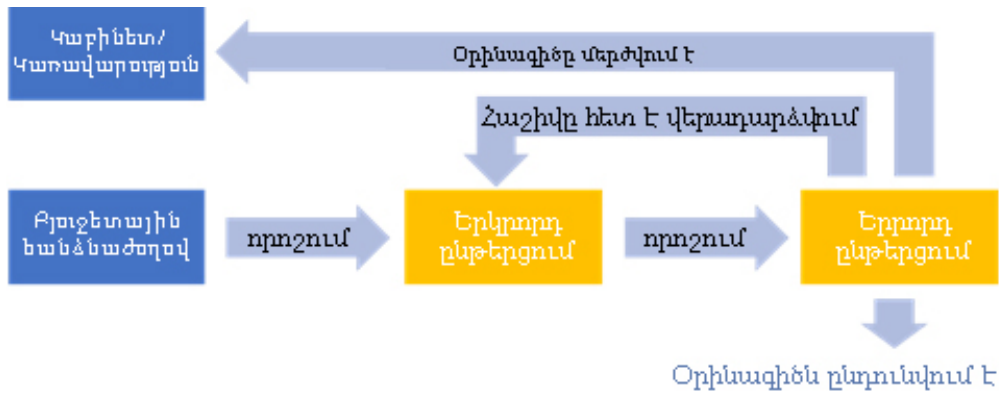
⁵⁹ Հանձնաժողովին հանձնարարվել է քննարկել նաև Մշակույթի նախարարության կողմից ստեղծված արտաբյուջետային ֆոնդերի բյուջեները. **Չեխիայի Հանրապետության մշակութային պետական հիմնադրամի**, որը ստեղծվել է Չեխիայի Հանրապետության մշակութային պետական հիմնադրամի մասին թիվ 239/1992թ. Coll ակտով փոփոխված, և **Կինեմատոգրաֆիայի պետական հիմնադրամի**, որը ստեղծվել է «Աուդիո-վիզուալ ստեղծագործությունների և կինեմատոգրաֆիայի աջակցության մասին» թիվ 496/2012թ. Coll ակտով, փոփոխված:

⁶⁰ Հանձնաժողովին հանձնարարվել է նաև քննարկել **Չեխիայի Հանրապետության բնապահպանական պետական հիմնադրամի** բյուջեն, որը ստեղծվել է Շրջակա միջավայրի նախարարության կողմից Չեխիայի Հանրապետության բնապահպանական պետական հիմնադրամի մասին թիվ 388/1991 Coll, ակտով, փոփոխված:

⁶¹ Հանձնաժողովին հանձնարարվել է քննարկել նաև **Գյուղատնտեսական միջամտության պետական հիմնադրամի** բյուջեն, որը ստեղծվել է Գյուղատնտեսության նախարարության կողմից Գյուղատնտեսական միջամտության պետական հիմնադրամի և հարակից օրենքներում փոփոխություններ կատարելու մասին թիվ 256/2000 Coll ակտով, փոփոխություններով:

⁶² Ոչ սպառիչ (ոչ արդիական) տեղեկատվություն կարելի է գտնել Պատգամավորների պալատի կայքում: Աղբյուր՝ <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=318>.

սխալների, գրավոր կամ տպագրական սխալների ուղղումներ կամ ներկայացված փոփոխություններից տրամաբանորեն բխող ճշգրտումներ: Կարող է ներկայացվել երկրորդ ընթերցումը կրկնելու առաջարկ:



Գծապատկեր 11 Երկրորդ և երրորդ ընթերցման գործընթացի դիագրամ

Բյուջեի կատարողականը ամբողջ ֆինանսական տարվա ընթացքում վերահսկվում է ֆինանսների նախարարության կողմից, նախարարությունը նաև մշտապես գնահատում է պետական բյուջեի դրամական հոսքերը և առաջին և երրորդ եռամսյակների ավարտից հետո այդ մասին տեղեկատվություն է ներկայացնում կառավարություն, որպեսզի նախարաների կաբինետը այն մինչև օրացուցային եռամսյակի ավարտին հաջորդող ամսվա վերջը ներկայացնի Պատգամավորների պալատի Բյուջետային հանձնաժողովին: Կառավարությունը բյուջեի կատարման համար պատասխանատու է Պատգամավորների պալատին: Կառավարությունը կիսամյակի ավարտից հետո Պատգամավորների պալատին ներկայացնում է տնտեսության զարգացումը և պետական բյուջեի կատարումը գնահատող զեկույց/հաշվետվություն (միջնաժամկետ վերանայում): Չեկույցը ներառում է նաև տարածքային բյուջեների կատարման, պետական ֆինանսական ակտիվների զարգացման և ներկա վիճակի, պետական երաշխիքների և պետական պարտքի գնահատականը:

Հարկաբյուջետային Ֆինանսական տարվան հաջորդող տարում Ֆինանսների նախարարությունը պատասխանատու է աշխատանքների համակարգման և կառավարության վերջնական հաշվետվության նախագծի վերջնական մշակման համար: տարվան հաջորդող տարում Ֆինանսների նախարարությունը պարտավոր է համակարգել աշխատանքները և վերջնականապես մշակել **Պետական վերջնական հաշվետվության** նախագիծը: Սա համապարփակ փաստաթուղթ է, որը ներառում է բյուջեի կատարման

⁶³ Պետբյուջեի մասին օրինագծի երրորդ ընթերցումը կարող է սկսվել երկրորդ ընթերցման ավարտից ոչ շուտ, քան 48 ժամ հետո, և միայն այն պայմանով, որ պալատն ավարտել է բյուջեի հաստատման տարվան նախորդող տարվան նախորդող բյուջետային տարվա պետական վերջնական հաշվետվության քննարկումը:.

տեղեկատվություն և մեկնաբանություն, ներառյալ մակրոտնտեսական տեղեկատվությունը և զարգացումը, պետական պարտքի հետ կապված իրավիճակը, եկամուտների և ծախսերի վերջնական չափերը և բոլոր բյուջետային միավորների տնտեսական ցուցանիշների աղյուսակները: Կառավարությունը պետք է առաջարկը Պատգամավորների պալատ ներկայացնի մինչև ապրիլի վերջ՝ գերատեսչությունների կառավարիչները նախ համապատասխան հանձնաժողովին են ներկայացնում իրենց գերատեսչության վերջնական հաշվետվությունները, վերջում Պատգամավորների պալատը քննարկում և հաստատում է վերջնական Պետական հաշվետվությունը:

Ծախսեր

Ծախսերը հոգալու պետության պարտավորության տեսանկյունից տարբերակում են, այսպես կոչված, **պարտադիր ծախսեր** և **քվազի պարտադիր ծախսեր**: Դրանց հակառակն են այսպես կոչված **հայեցողական ծախսերը**, այսինքն՝ այլ ծախսերը:

Պետական ընդհանուր ծախսերի մեծ մասը կազմում են **պարտադիր ծախսերը**, այսինքն՝ **այն ծախսերը, որոնք պետությունը պարտավոր է վճարել ըստ օրենքի** (օրինակ՝ կենսաթոշակային ապահովագրության նպաստներ, հիվանդության ապահովագրություն, սոցիալական նպաստներ, պետական վճարումներ առողջության ապահովագրության համար, գործազրկության նպաստներ, պարտքի սպասարկման ծախսեր, ընտրական ծախսեր և այլն), կամ դրանք **որոշվում են այլ իրավական նորմերով կամ պայմանագրային պարտավորություններով** (գանձումներ և մուծումներ ԵՄ-ի և միջազգային կազմակերպությունների բյուջե, պետական երաշխիքներ, վերականգնվող ռեսուրսների սուբսիդիաներ և այլն), երկարաժամկետ հեռանկարում կազմում է **պետական բյուջեի ընդհանուր ծախսերի 50–60%-ը**:

Քվազի պարտադիր ծախսերը, որոնք կազմում են **պետական բյուջեի ընդհանուր ծախսերի մոտ 20%-ը**, ուղղակիորեն նախատեսված չեն օրենքով. սակայն նույնպես համարվում են **անհրաժեշտ, քանի որ դրանց նպատակը պետության գործունեությունը ապահովել է** (օրինակ՝ քաղաքացիական ծառայողների, պետական կազմակերպական ստորաբաժանումների և ներդրումային կազմակերպությունների աշխատողների աշխատավարձերը, պաշտպանության ծախսերը և այլն):

Պետական բյուջեի ծախսերի մնացած մոտավորապես մեկ քառորդը կառավարությանը հնարավորություն է ընձեռում աջակցել տնտեսական զարգացումներին և քաղաքականության ծրագրի իրականացման միջոցով ապահովել երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացումը (այսինքն՝ ներդրումներ տրանսպորտային ենթակառուցվածքների, կրթության, սպորտի և այլ ոլորտներում):



Գծապատկեր 12 Ծախսերի հարաբերակցությունը դրանց պարտադիր բնույթից ելնելով.⁶⁴

Բյուջեների և ֆինանսական ֆոնդերի եկամուտների, ծախսերի և ֆինանսավորման հոդվածների ստանդարտացված դասակարգումը կոչվում է բյուջեի կազմ և այն որոշվում է նախարարության որոշմամբ:

Բյուջեների և ֆինանսական ֆոնդերի եկամուտների, ծախսերի և ֆինանսավորման հոդվածների միասնական դասակարգումը կոչվում է **բյուջեի կազմ** և սահմանվում է նախարարության որոշումով:⁶⁵ Բյուջեի կազմը եկամուտների և ծախսերի միասնական դասակարգման համակարգ է, որը պարտադիր է բոլոր բյուջետային միավորների համար (ներառյալ ինքնավար միավորները): Դասակարգումը հնարավորություն է տալիս պետական հատվածի դրամական միջոցների հոսքերի ստանդարտացված մոնիթորինգ իրականացնել:

Ֆինանսական գործառնությունները բյուջեի կազմի մեջ դասակարգվում են տասներկու տարբեր ասպեկտներով, որոնցից մեր նպատակների համար առավել համապատասխան են.

- (i) **պատասխանատվություն** (դասակարգում բյուջեի «սեփականատիրոջ» տեսանկյունից՝ ներառյալ կենտրոնական կառավարման մարմինները և պետական կազմակերպական միավորները),
- (ii) **տեսակ** (դասակարգում, որը վերաբերում է եկամուտների/ծախսերի իրավական կամ տնտեսական պատճառներին և դրամական միջոցների ստացմանը/տրամադրմանը)
- (iii) **ոլորտ** (դասակարգում ըստ գործունեության ոլորտի, որտեղից ստացվում են եկամուտները և որոնց վրա կատարվում են ծախսերը),
- (iv) **համախմբում** (նշանակում է՝ արդյոք եկամուտները կամ ծախսերը հոսում են մեկ այլ բյուջեից թե դեպի այլ բյուջե):

⁶⁴ Աղբյուր՝ Ֆինանսների նախարարություն, 2023թ. Համառոտ 2023 թվականի պետական բյուջեի մասին.
⁶⁵ Չեխիայի Հանրապետության ֆինանսների նախարարության «բյուջեի կազմի մասին» թիվ 412/2021 հրամանագիր:

Ըստ պատասխանատվության դասակարգումն ավելի շատ վերաբերում է ընդհանուր կառավարման և պետական կառավարման ներքին կառուցվածքներին և կազմակերպմանը, սակայն, ոլորտային կառուցվածքի առումով միշտ չէ, որ (բյուջեն) քաղաքականության որոշակի բնագավառի համար պատասխանատու կենտրոնական կառավարման մարմնի բյուջեն, իր բյուջետային շրջանակի տեսանկյունից, գործառական դասակարգման առումով ընդգրկում է բացառապես իր ոլորտի դաշտը:⁶⁶

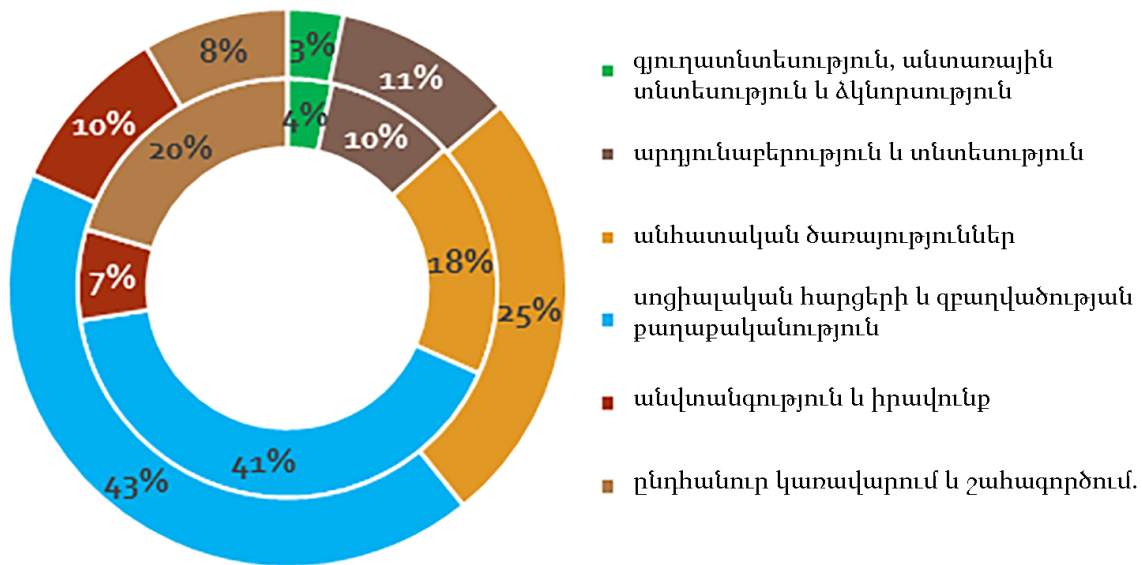
Ոլորտների բաժանումը նույնպես կարգավորվում է հրամանագրով և առանձնացնում է վեց հիմնական ոլորտներ.

- (i) գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն և ձկնորսություն
- (ii) արդյունաբերություն և տնտեսություն
- (iii) անհատական ծառայություններ
- (iv) սոցիալական հարցերի և զբաղվածության քաղաքականություն
- (v) անվտանգություն և իրավունք
- (vi) ընդհանուր կառավարում և շահագործում.

Հրամանագրի համաձայն՝ ոլորտները (որոնք նաև կոչվում են խմբեր) հետագայում բաժանվում են բաժինների, ենթաբաժինների և ենթա-ենթաբաժինների:

Գծապատկեր 13 ներկայացված են պետական բյուջեի ծախսերի մասնաբաժինները վեց հիմնական ոլորտներում/խմբերում՝ ըստ նախարարների հրամանների դասակարգման (ներքին շրջանակ) և ըստ պատասխանատու պետական մարմնի (արտաքին շրջանակ):

⁶⁶ Օրինակ. Արդարադատության նախարարությունը, ընդհանուր առմամբ, պատասխանատու է արդարադատության ոլորտի համար, սակայն նա (դատարանների և դատավորների մասին օրենքի համաձայն) հանդիսանում է Արդարադատության ակադեմիայի հիմնադիրը, որը, հետևաբար, ֆինանսավորման առումով պատկանում է Արդարադատության նախարարության բյուջետային բաժնին: Գործառական ծախսերի դասակարգման առումով, սակայն, Արդարադատության ակադեմիան դասվում է կրթական հաստատությունների կատեգորիային: Մյուս կողմից, կրթության ոլորտը քաղաքականության ձևավորման և վերահսկողության առումով գտնվում է կրթության, երիտասարդության և սպորտի նախարարության պատասխանատվության ներքո: Սակայն Չեխիայի կրթական հաստատությունների մեծ մասը, չեն մտնում կրթության նախարարության պետական բյուջեի մեջ:



Գծապատկեր 13 Պետական բյուջեի ընդհանուր ծախսերն ըստ գործառական դասակարգման. Ներքին շրջան՝ նախարարության հրամանի դասակարգում, արտաքին շրջանակ՝ դասակարգում ըստ պատասխանատու մարմինների:⁶⁷

Պետական ընդհանուր ծախսերի մեկ քառորդից մի փոքր ավելին ծախսվում է ենթակենտրոնական մակարդակներում: Մարզերը պատասխանատու են **ընդհանուր պրոֆիլի հիվանդանոցների, ավագ դպրոցների, հանրային ճանապարհների և տրանսպորտի, և անապահով խմբերի որոշակի սոցիալական քաղաքականությունների համար:** ⁶⁸ Համայնքապետարանները ղեկավարում են **նախադպրոցական, տարրական և հիմնական միջնակարգ կրթության ոլորտը, սոցիալական ապահովության ծառայությունները, տեղական ճանապարհները, ջրի և էներգիայի մատակարարումները, ինչպես նաև թափոնների հավաքման և վերամշակման օբյեկտները:**⁶⁹

⁶⁷Աղբյուր՝ https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/2023-05-02_G-Tabulkova-cast.pdf

⁶⁸ Օրենք թիվ 129/2000 Coll., մարզերի մասին, փոփոխված. Առցանց (Չեխիա) <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128>

⁶⁹ Օրենք թիվ 129/2000 Coll., մարզերի մասին, փոփոխված. Առցանց (CZ) <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128>

2.3 Ընտրված ոլորտների ֆինանսական համակարգ և միջոցների բաշխում

Հաջորդող պարագրաֆներում ավելի մանրամասն կվերլուծվի արդարադատության, կրթության, սոցիալական ծառայությունների և գյուղատնտեսության ոլորտների ինստիտուցիոնալ ֆինանսավորումը

Չեխիայի Հանրապետությունում Իրավասությունների մասին օրենքը սահմանում է առանձին կենտրոնական կառավարման մարմինների կառավարչական պարտականությունները, և վերը նշված ոլորտներից յուրաքանչյուրն ունի իր համապատասխան նախարարությունը (Արդարադատության նախարարություն, Կրթության, երիտասարդության և սպորտի նախարարություն, Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն, Գյուղատնտեսության նախարարություն):

Աղյուսակ 2 Ընտրված ոլորտների պարտականությունները և դասակարգումը ըստ Եվրոպական հաշիվների համակարգման (ESA)

ՈւՂՈՐՏ	Պետական կառավարման մարմին (նախարարություն)	Ֆունկցիոնալ խմբեր (ինչպես նշված է հրամանագրում)
Արդարադատություն	Արդարադատության նախարարություն	Անվտանգություն և իրավունք. Բաժին՝ Իրավական պաշտպանություն
Կրթություն	Կրթության, երիտասարդության և սպորտի նախարարություն	Անհատական ծառայություններ. Բաժին՝ Կրթություն և դպրոցական ծառայություններ
Սոցիալական անվտանգություն	Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	Սոցիալական հարցեր և զբաղվածության քաղաքականություն
Գյուղատնտեսություն	Գյուղատնտեսության նախարարություն	Գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն և ձկնաբուծություն

Ինչպես բացատրվել է սույն հոդվածի նախորդ բաժնում, նախարարությունները, որպես կենտրոնական կառավարման մարմիններ, այսինքն՝ պետական կառավարման կենտրոնական մարմիններ, հանդիսանում են նաև պետական բյուջեի գերատեսչությունների կառավարիչներ, որոնց իրավունք է վերապահված՝ ոլորտային քաղաքականություն իրականացնելու և օրենքով սահմանված այլ պարտավորություններ կատարելու նպատակով՝ ստեղծել սեփական հաշվապահական միավորներ (պետության կազմակերպական միավորներ, ներդրում կատարող կազմակերպություններ, և նույնիսկ արտաբյուջետային ֆոնդեր):

Արդարադատություն

Չեխիայի Հանրապետությունում արդարադատության համակարգը բաղկացած է մի քանի հիմնական ինստիտուտներից, որոնք միասին աշխատում են իրավական համակարգի արդյունավետ գործունեությունը կառավարելու և ապահովելու համար: Չեխիայի արդարադատության համակարգի հիմնական ինստիտուտներն են՝ դատական համակարգը, դատախազությունը, քրեակատարողական ծառայությունը, պրոբացիայի և միջնորդության ծառայությունը, հանրային պաշտպանի գրասենյակը (օմբուդսմեն), Փաստաբանների ասոցիացիան, Արդարադատության ակադեմիան Քրեագիտության և սոցիալական կանխարգելման ինստիտուտը, և Քրեական ռեգիստրը:

Դատական համակարգը ներառում է ընդհանուր (քաղաքացիական և քրեական), վարչական և սահմանադրական դատական համակարգերը: Ընդհանուր իրավասության դատարանների համակարգը (ընդհանուր և վարչական) քառաստիճան է՝

- (i) ութսունվեց շրջանային դատարաններ,⁷⁰
- (ii) ութ մարզային դատարաններ (ներառյալ Պրահայի քաղաքային դատարանը),
- (iii) երկու բարձրագույն դատարան, և
- (iv) երկու գերագույն դատարան (Գերագույն դատարան և Գերագույն վարչական դատարան):

Ընդհանուր դատական իշխանությունն իրականացնում են շրջանային, մարզային և վերադաս դատարանները, ինչպես նաև Գերագույն դատարանը: Վարչական դատավարությունն իրականացվում է մարզային դատարաններում և Բարձրագույն վարչական դատարանում: Հատուկ դատական համակարգը ներկայացնում է միայն Չեխիայի Սահմանադրական դատարանը:⁷¹

Ֆինանսական մեխանիզմների առումով բոլոր դատարանները (նույնիսկ շրջանային և մարզային մակարդակով) ֆինանսավորվում են կենտրոնական կառավարության կողմից: Պետական բյուջեում իր բաժինն ունի միայն **Սահմանադրական դատարանը**, իսկ սովորական դատարանների բյուջեն ֆինանսավորում է **Արդարադատության նախարարությունը** (ԱՆ):

Դատախազության համակարգն ունի նույն կազմակերպչական կառուցվածքը, ինչ սովորական դատարանների համակարգը (սակայն՝ սկսած միայն երկրորդ, այսինքն՝ մարզային մակարդակից), և նույնպես ֆինանսավորվում է Արդարադատության նախարարության կողմից:

⁷⁰ Պրահայում նման դատարանները կոչվում են **տարածքային դատարաններ** (obvodní soudy), Բոնոյում՝ **մունիցիպալ դատարաններ**։

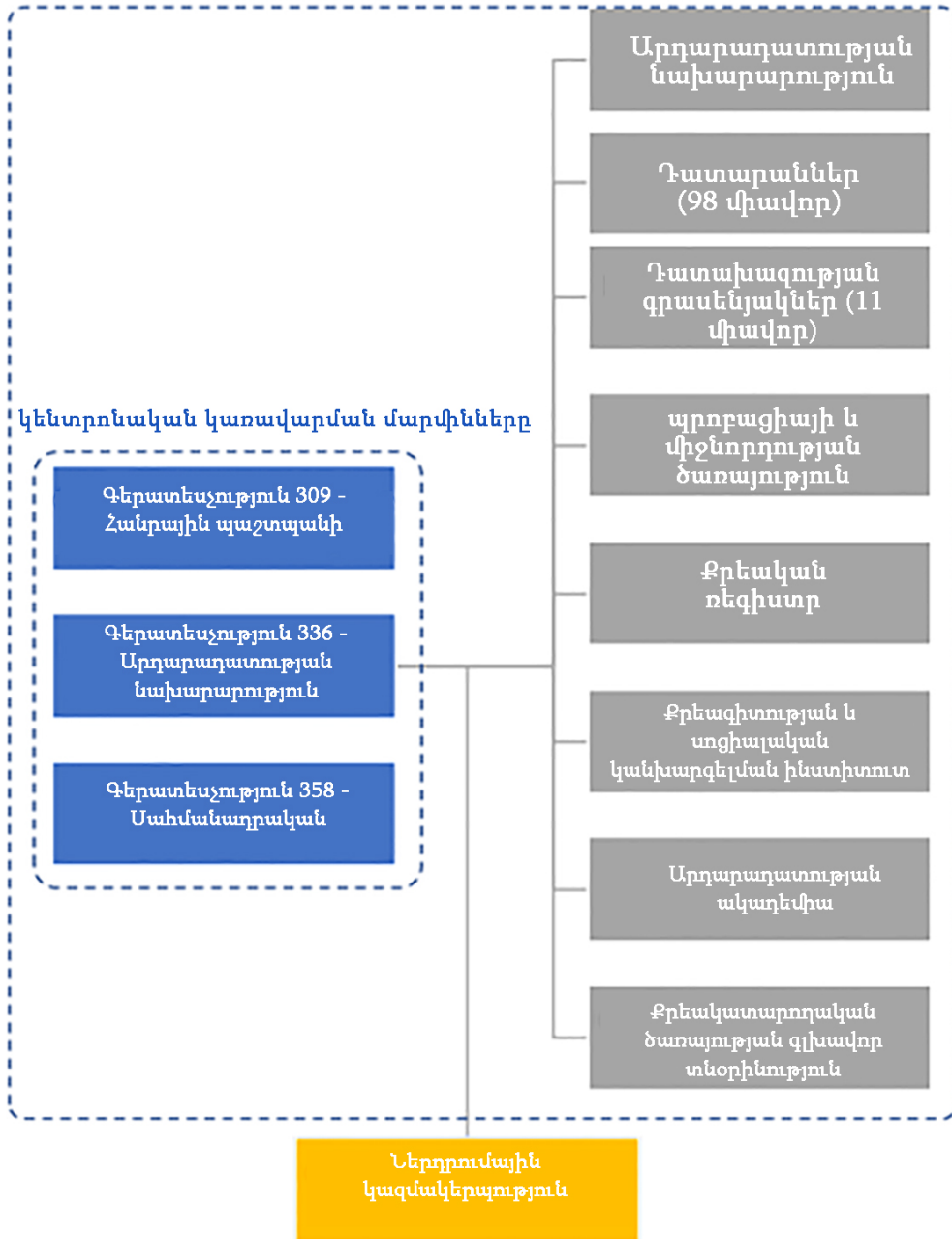
⁷¹ Չեխիայի Հանրապետությունում դատարանների կառուցվածքի և կազմակերպման վերաբերյալ ավելի համապարփակ և մանրամասն տեղեկությունների համար տե՛ս, [European e-Justice Portal](#)։

Բացի իննսունու ղատարաններից և տասնմեկ ղատախագություններից, կան ևս հինգ պետական կազմակերպական միավորներ, որոնք բյուջետավորվում են ԱՆ կողմից (6-ը ԱՆ ապարատի հետ միասին): Դրանք են՝ Պրոբացիայի և միջնորդության ծառայությունը, Քրեական ռեգիստրը, Քրեագիտության և սոցիալական կանխարգելման ինստիտուտը, Արդարադատության ակադեմիան և Քրեակատարողական ծառայությունը:

Քրեակատարողական ծառայությունում, քրեակատարողական ծառայության գլխավոր վարչությանը (պետական կազմակերպչական միավոր) ղեկավարում է իր կողմից կառավարվող 35 կալանավայրերը և մեկուսարանները, այդ թվում ապահով կալանքի իրականացման հաստատությունները, Միջին մասնագիտական ուսումնարանը և Չեխիայի Քրեակատարողական ծառայության ակադեմիան:

Ներդրումային կազմակերպությունների մասով ԱՆ-ն ստեղծել և ֆինանսապես աջակցում է երեք ներդրումային կազմակերպությունների, դրանք Քրեակատարողական ծառայության առողջարաններն են:

Պետական կազմակերպական միավորներ



Գծապատկեր 14 Արդարադատության ոլորտի բյուջետային շրջանակի դիագրամ

Արդարադատության նախարարության և Սահմանադրական դատարանի մանրամասն բյուջետային առաջարկները և վերջնական հաշվետվությունը քննարկում է **սահմանադրաիրավական հանձնաժողովը**: Հանրային պաշտպանի գրասենյակի գերատեսչության բյուջետային առաջարկի և վերջնական հաշվետվության մանրամասն քննարկումը իրականացնում է Պատգամավորների պալատի **միջնորդության հարցերով**

հանձնաժողովը: Այնուամենայնիվ, ժողովրդավարական երկրներում, արդարադատության ոլորտը հատուկ կարգավիճակ ունի, քանի որ իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը դատական իշխանությունը հավասարեցնում է գործադիր և օրենսդիր իշխանություններին:⁷² Օրենսդիր, դատական և գործադիր իշխանությունների տարանջատումը պահպանելու համար բյուջետային հանձնաժողովը առաջարկում է նախարարների կաբինետից անկախ յոթ գերատեսչությունների հիմնարար ցուցանիշներ, որոնցից երկուսը՝ Սահմանադրական դատարանի և Հանրային իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի գերատեսչություններ են:⁷³

Համապատասխան երեք գերատեսչությունների բաժինը պետական բյուջեի ընդհանուր ծախսերի մասով կազմում է երկու տոկոսից պակաս (2022թ.-ին 1,73%), մինչդեռ հիմնական մասը կազմում են պարտադիր ծախսերը:

Կրթություն

Չեխիայի Հանրապետության կրթական համակարգը ներառում է տարբեր դպրոցական հաստատություններ՝ մանկապարտեզներից մինչև հանրակրթական բոլոր մակարդակները (տարրական և հիմնական դպրոցներ, գիմնազիաներ և ավագ դպրոցներ), ինչպես նաև մասնագիտացված կրթություն (կոնսերվատորիաներ, արհեստագործական ուսումնարաններ, բարձրագույն մասնագիտական ուսումնարաններ և լեզվի լիազորված դպրոցներ), արտադպրոցական կրթություն (հիմնական արվեստի դպրոցներ և դպրոցական հաստատություններ): հաստատություններ), բարձրագույն ուսումնական հաստատություններին:⁷⁴

Կրթական համակարգը զգալի փոփոխություններ է կրել ժամանակակից Չեխիայի գոյության երեք տասնամյակների ընթացքում: Դրանք հիմնականում կենտրոնացած են սկզբնական կառույցների ապակենտրոնացման և կազմալուծման վրա: ***Կրթության, երիտասարդության և սպորտի նախարարությունը*** (ԿԵՄՆ) պահպանել է քաղաքականություններ և ռազմավարություններ ստեղծելու իր լիազորություններ, մինչդեռ ***դպրոցների և այլ դպրոցական հաստատությունների ստեղծման և կառավարման լիազորությունները***

⁷² Դատական իշխանությունը կոչված է ապահովելու օրենքի կիրառումը հասարակության մեջ և վերահսկելու երկրում օրենքի գերակայության պահպանումը, ինչի համար անհրաժեշտ է ապահովել նրա անկախությունը իշխանության մյուս երկու ճյուղերից:

⁷³ Պարզ ասած, երբ բյուջետային հանձնաժողովը առաջարկվում է այդ գերատեսչությունների բյուջեի ընդհանուր չափը, կառավարությունն այլևս չի կարող փոխել այդ ցուցանիշները և պարտավոր է ներառել պետական բյուջեի նախագծում:

⁷⁴ Բացառությամբ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների, բոլոր ուսումնական հաստատությունները կառավարվում են «Նախադպրոցական, նախնական, միջնակարգ, բարձրագույն մասնագիտական և այլ տեսակի կրթության մասին» թիվ 561/2004 օրենքով (Կրթության մասին օրենքը): Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները ղեկավարվում են «Համալսարանների մասին» օրենքում և այլ օրենքներում փոփոխություններ կատարելու մասին թիվ 111/1998 օրենքով (Համալսարանների մասին օրենք):

հիմնականում իրականացվում են մարզերի և համայնքապետարանների կողմից։ Մինչ կենտրոնական կառավարման ենթաոլորտում կան հարյուրից պակաս պետական կազմակերպական միավորներ, որոնք դասակարգված են որպես կրթական հաստատություններ,⁷⁵ ենթակենտրոնական մակարդակում կան ավելի քան ութ հազար կրթական հաստատություններ:

Հանրակրթական դպրոցները և այլ դպրոցական հաստատությունները միջոցներ են ստանում պետական բյուջեից և տարածքային վարչական միավորների բյուջեներից, որոշ միջոցներ կարող են ձեռք բերել նաև իրենց տնտեսական գործունեությամբ և միջազգային ծրագրերին մասնակցելու միջոցով:

Կրթական համակարգը բաղկացած է երկու հիմնական ճյուղերից՝ այսպես կոչված *«ռեզիոնալ կրթություն»*, այսինքն՝ նախադպրոցական, հիմնական, միջնակարգ և բարձրագույն մասնագիտական կրթություն⁷⁶ և *բարձրագույն կրթություն*:

Մարզային կրթության ոլորտում բոլոր ուսումնական հաստատությունների ուղղակի ծախսերը հոգում է կրթության և գիտության նախարարությունը, որը բաշխում է տրանսֆերտների տեսքով նրանց տրամադրվող բյուջեն: Ուղղակի ծախսերը ներառում են.

- (i) **Դրույքներ**, աշխատավարձեր, փոխհատուցումներ և հարակից ծախսեր (այսինքն՝ սոցիալական և առողջապահական ապահովագրության վճարներ և աշխատանքային հարաբերություններից բխող այլ ծախսեր և այլն):
- (ii) Փոխհատուցումներ մասնագիտական և ավագ դպրոցներում ավարտական քննությունների **քննական հանձնաժողովի անդամներին**:
- (iii) **Ուսումնական միջոցների և դասագրքերի** ծախսերը (եթե դրանք սովորողներին անվճար են տրամադրվում):
- (iv) Կրթության հետ կապված **այլ ուղղակի ծախսեր**, այսինքն՝ ուսուցիչների և կրթական ոլորտի աշխատողների հետագա դասընթացներ ինչպես նաև դպրոցի զարգացման և կրթության որակի հետ կապված միջոցառումներ:

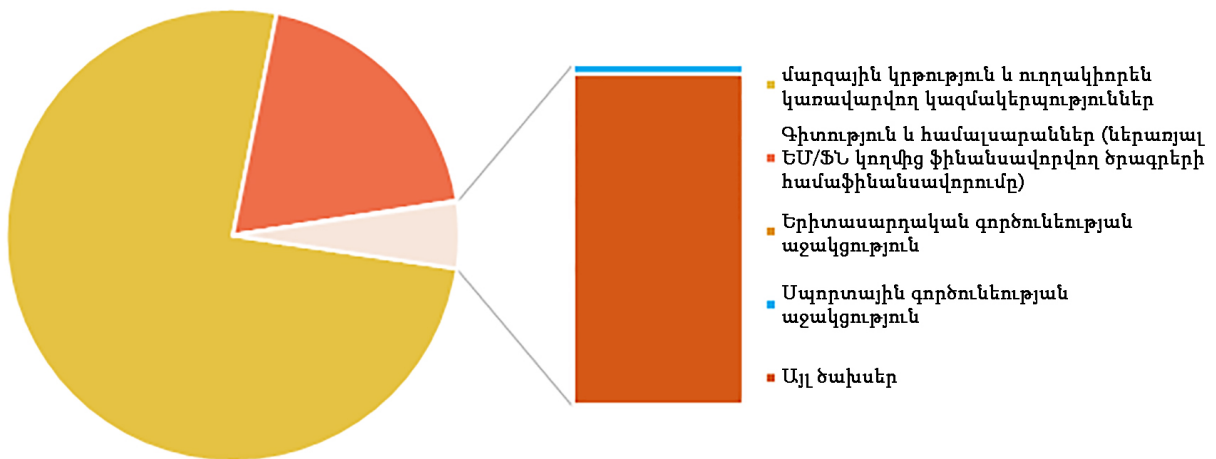
«Մարզային» դպրոցներում այլ ծախսերը՝ ինչպես ընթացիկ, այնպես էլ ներդրումային ծախսերը, հոգում է համապատասխան կազմակերպիչ մարմինը (այսինքն՝ հաստատության հիմնադիրը): Չեխիայի Հանրապետությունում դրանք կարող են լինել տարածքային ինքնակառավարման միավորները (*հանրային դպրոցներ*), Կրթության նախարարությունը

⁷⁵ Հիմնադրվել են որպես պետական կազմակերպական միավորներ ոչ միայն ԿԵՄՆ այլև տարբեր նախարարությունների կողմից:

⁷⁶ Անկախ այն հանգամանքից թե ով է դպրոցի հիմնադիրը՝ համայնքապետարանը, մարզը, պետությունը (նախարարություն), թե հասարակական սուբյեկտ, այս ճյուղի բոլոր դպրոցները համարվում են «ռեզիոնալ կրթություն» մաս:

(պետական դպրոցներ), եկեղեցիները (դավանական դպրոցներ) և այլ մասնավոր մարմիններ (մասնավոր դպրոցներ):

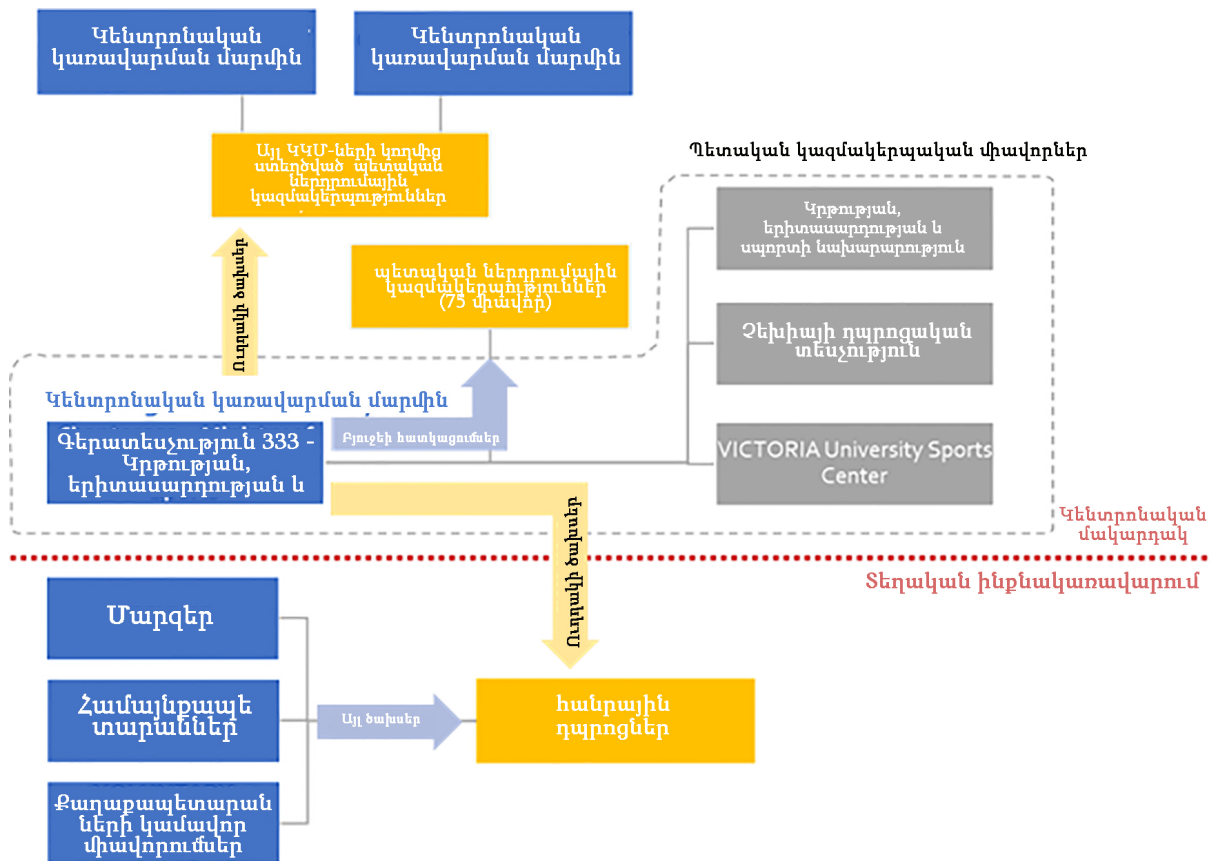
Ինչ վերաբերում է Կրթության նախարարության բյուջեին, ապա դրա ընդհանուր բյուջեն կազմում է պետական բյուջեի մոտ մեկ ութերերդ մասը, ընդ որում գերատեսչության ծախսերի հիմնական մասը կազմում են մարզային կրթության և ուղղակիորեն կառավարվող կազմակերպությունների ծախսերը. այս մասը կազմում է ընդհանուր պետական բյուջեի մոտ 10%-ը:



Գծապատկեր 15 Կրթության նախարարության ծախսերի կատեգորիաների կազմը

Ինչպես արդեն նշվել է, Կրթության նախարարությանն ինքը զգալի թվով դպրոցների և այլ ուսումնական հաստատությունների հիմնադիրը չէ: Ինչ վերաբերում է պետության կազմակերպական միավորներին, Կրթության նախարարությանը ղեկավարում է միայն Չեխիայի դպրոցական տեսչությունը և ՎԻԿՏՈՐԻԱ համալսարանի մարզական կենտրոնը, ինչպես նաև հանդիսանում է 75 պետական ներդրումային կազմակերպությունների հիմնադիրը:⁷⁷

⁷⁷ Դրանք ներառում են մայրության, տարրական և լսողության կամ տեսողության խանգարումներ ունեցող, հաշմանդամ և բժշկական առումով անապահով երեխաների համար ավագ դպրոցները, կրթական և ախտորոշիչ ինստիտուտները և մանկատները (դպրոց ունեցող և դպրոց չունեցող), կոնսերվատորիաները, արհեստագործական ուսումնարաններ, օտարերկրացիների դպրոցները և այլն, ինչպես նաև մի քանի մշակութային ուղղվածություն ունեցող հաստատություններ:



Գծապատկեր 16 Մարզային կրթության բյուջետային հոսքերի դիագրամ

Պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները ստեղծվում են հատուկ օրենքով և բարձր մակարդակի ինքնավարություն ունեն:

Չեխիայի Հանրապետությունում կա քսանվեց պետական ԲՈՒՀ, երկու Պետական համալսարան, երեսուն մասնավոր համալսարան, ինչպես նաև օտարերկրյա ԲՈՒՀ-երի տասնութ մասնաճյուղեր,⁷⁸ և այս բոլորի գործունեությունը կարգավորվում է Բարձրագույն կրթության մասին օրենքով: Կրթության նախարարությունը նրանց համար որոշակի ֆինանսավորում է հատկացնում և վերահսկողական գործառույթներ իրականացնում:

Չեխիայի պետական բուհերում ուսման վարձերը տարածված չեն, հատկապես չեխերեն լեզվով դասավանդվող կրթական ծրագրերի դեպքում: Ուսման վարձը սովորաբար գանձվում է անգլերենով դասավանդվող դասընթացների և ծրագրերի համար: Վճարները և դրանց ճշգրիտ չափը տարբեր բուհերում և տարբեր ծրագրերի համար տարբեր են: Համալսարաններից շատերը ակադեմիական արդյունքների կամ սոցիալ-տնտեսական

⁷⁸Աղբյուր՝ <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/prehled-vysokych-skol-v-cr-3>.

կարգավիճակի վրա հիմնվելով առաջարկում են ուսման վարձից ազատումներ կամ նվազեցված վճարներ:

Պետական բուհերը հաճախ գիտահետազոտական դրամաշնորհներ են ստանում պետական կառույցներից, Եվրոպական միությունից և այլ ֆինանսավորող կազմակերպություններից: Այս դրամաշնորհներն աջակցում են համալսարանի պրոֆեսորադասախոսական կազմի և ուսանողների կողմից իրականացվող գիտահետազոտական ծրագրերին: Հետազոտական դրամաշնորհները կենսական դեր են խաղում գիտելիքների առաջխաղացման, նորարարության խթանման և պետական բուհերում տաղանդավոր հետազոտողների ներգրավման գործում:

Սոցիալական ապահովություն

Չեխիայի Հանրապետությունում սոցիալական ապահովության ոլորտը հիմնականում ֆինանսավորվում է աշխատողների, գործատուների և կառավարության վճարներից: Աշխատակիցները (ինչպես նաև ինքնազբաղվածները) վճարում են իրենց աշխատավարձից կամ շահույթից ստացված մուծումների միջոցով: Միևնույն ժամանակ, գործատուները պարտավոր են նաև վճարումներ կատարել իրենց աշխատողների համար (ի լրումն աշխատողների վճարումների)՝ հիմնվելով աշխատողի եկամտի տոկոսի վրա: Չեխիայի կառավարությունը լրացուցիչ ֆինանսավորում է տրամադրում սոցիալական ապահովության համակարգին՝ աշխատավարձի վճարումների միջոցով ստացված միջոցները համալրելու նպատակով:⁷⁹

Այնուհետև վճարումները փոխանցվում են տարբեր հիմնադրամներին, ինչպիսիք են Կենսաթոշակային ապահովագրության հիմնադրամը, Առողջության ապահովագրության հիմնադրամը և Զբաղվածության քաղաքականության հիմնադրամը:⁸⁰ Այս միջոցները գտնվում են Չեխիայի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության վարչական իրավասության տակ:

Աշխատանքի նախարարությունը պատասխանատու է սոցիալական քաղաքականության համար (օրինակ՝ հաշմանդամություն ունեցող անձինք, սոցիալական ծառայությունները, սոցիալական նպաստները և ընտանեկան հարցեր), սոցիալական ապահովությունը (օրինակ՝ կենսաթոշակները, հիվանդության ապահովագրությունը), զբաղվածությունը (օրինակ՝ աշխատաշուկա, զբաղվածության աջակցություն, օտարերկրացիների զբաղվածություն),

⁷⁹ Չեխիայի սոցիալական ապահովության համակարգը կարող է նաև լրացուցիչ եկամուտներ ստանալ այլ աղբյուրներից: Դրանք կարող են ներառել սոցիալական ապահովության պահուստային ֆոնդերի կողմից կատարված ներդրումներից եկամուտները, տույժերը, տուգանքները և սոցիալական ապահովության կառավարման հետ կապված որոշակի վճարները:

⁸⁰ Այդ միջոցները ավելի շուտ գործառնական ֆոնդեր են, որոնք կառավարվում են կենտրոնական կառավարման մարմնի կողմից, այլ ոչ թե իրենց օրենսդրությամբ սահմանված արտաբյուջետային ֆոնդեր:

աշխատանքային օրենսդրությունը, աշխատանքի անվտանգությունն ու առողջությունը, կանանց և տղամարդկանց հավասար հնարավորությունները, Եվրոպական սոցիալական հիմնադրամը և սոցիալական կամ աշխատանքային այլ հարցեր:⁸¹ ԱՍՀՆ-ը իր գործունեության շրջանակներում տրամադրում է մեթոդական ուղղորդում, ինչպես նաև բյուջետային հատկացումներ պետական կազմակերպական ստորաբաժանումներին, որոնք են.

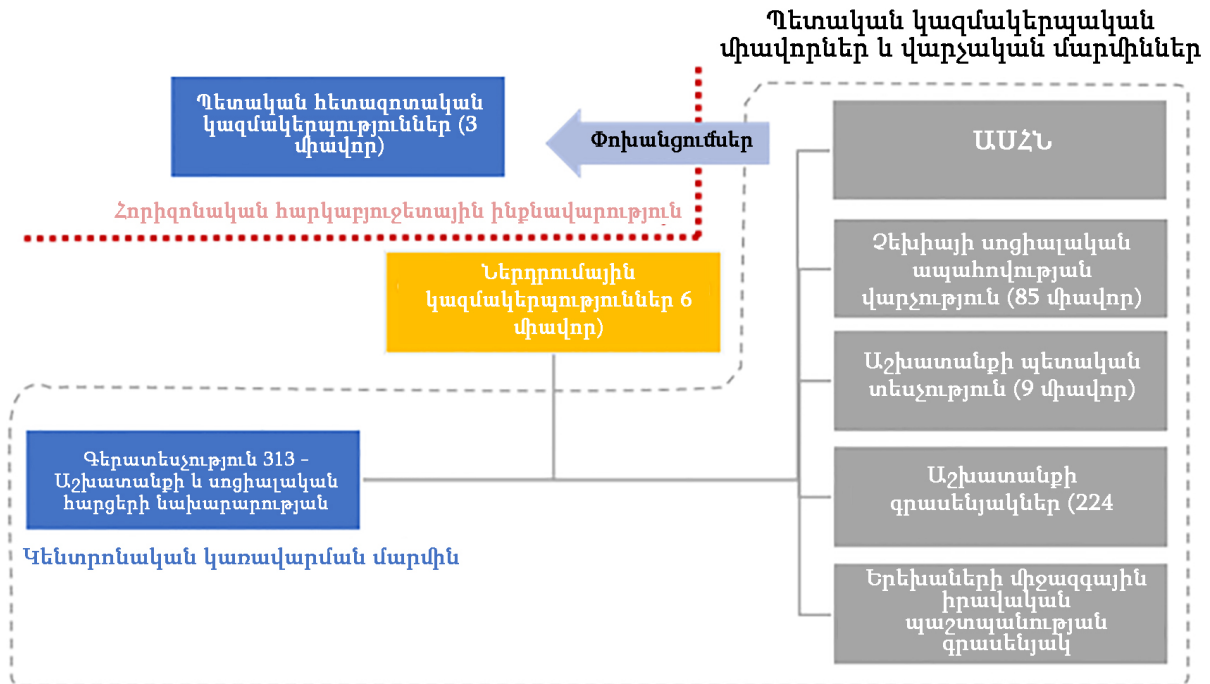
- (i) **Չեխիայի սոցիալական ապահովության վարչությունը** (ՉՍԱՎ): ՉՍԱՎ-ը բաղկացած է գլխավոր տնօրինությունից, 7 տարածքային գրասենյակներից և 77 շրջանային մասնաճյուղերից:
- (ii) **Չեխիայի Աշխատանքի գրասենյակ:**⁸² Աշխատանքի գրասենյակը բաղկացած է գլխավոր տնօրինությունից և 14 կազմակերպչական ստորաբաժանումներից՝ տարածաշրջանային մասնաճյուղերից (ներառյալ մայրաքաղաք Պրահայի մասնաճյուղը): Մարզային մասնաճյուղերում գործում են, այսպես կոչված, կոնտակտային աշխատատեղեր, տարածքային մասնաճյուղերի կազմակերպական միավորներ, որոնք կարող են լինել առանձին կամ տեղակայված տարածքային աշխատատեղեր կամ նույնիսկ շարժական աշխատատեղեր: Գործում են 209 կոնտակտային աշխատանքային կայաններ:
- (iii) **Աշխատանքի պետական տեսչություն:** Աշխատանքի պետական տեսչության ենթակայության տակ աշխատում են 8 տարածքային աշխատանքային տեսչություններ, որոնք հատուկ օրենքով սահմանված իրավական անձի կարգավիճակ չունեցող պետական կառավարման մարմիններ են:⁸³
- (iv) **Երեխաների միջազգային իրավական պաշտպանության գրասենյակ:**

Ներդրումային կազմակերպությունների առումով, Չեխիայի Հանրապետության Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ենթակայության տակ ֆիզիկական կամ մտավոր հաշմանդամություն ունեցող երեխաների և մեծահասակների համար գործում են 5 սոցիալական խնամքի տներ:.

⁸¹<https://www.mpsv.cz/web/en/>

⁸²<https://www.uradprace.cz/>

⁸³ Աշխատանքի տեսչության մասին օրենք թիվ 251/2005. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-251>



Գծապատկեր 17 Սոցիալական ապահովության ոլորտի բյուջետային շրջանակի դիագրամ

Գյուղատնտեսության ոլորտ

Չեխիայի գյուղատնտեսության ոլորտը ֆինանսավորվում է տարբեր աղբյուրներից, ներառյալ պետական և մասնավոր ֆինանսավորումը: Չեխիայի կառավարությունը պետական բյուջեից միջոցներ է հատկացնում Գյուղատնտեսության նախարարության (ԳՆ) գերատեսչության միջոցով:

ԳՆ-ն պետական կառավարման կենտրոնական մարմին է հանդիսանում հետևյալի համար՝

- (i) գյուղատնտեսություն, բացառությամբ գյուղատնտեսական հողերի ֆոնդի պահպանության,
- (ii) ջրային ռեսուրսների կառավարման համար, բացառությամբ բնական ջրերի կուտակումների պաշտպանության, ջրային ռեսուրսների պաշտպանության և մակերևութային և ստորերկրյա ջրերի որակի պաշտպանության:
- (iii) սննդի արդյունաբերության համար,
- (iv) անտառների, որսորդության և ձկնորսության պետական կառավարման համար, բացառությամբ ազգային պարկերի տարածքի:

- (v) ապրանքային բորսաների և գյուղատնտեսական և անտառային արտադրությունից ծագող ապրանքների առևտրի համար, ներառյալ դրանց վերամշակումից ստացված ապրանքները,
- (vi) անասնաբուժական խնամքի, բուսասանիտարական խնամքի, սննդի խնամքի, կենդանիների դաժան վերաբերմունքից պաշտպանության և նոր բույսերի տեսակների և կենդանիների նոր ցեղատեսակների նկատմամբ իրավունքների պաշտպանության հարցերում:

Ավելին, կառավարությունը խրախուսում է ֆերմերներին տարբեր ռիսկերից պաշտպանվելու գործում (բնական աղետներ, անբերրիություն, անասունների հիվանդություններ և այլն)՝ գյուղատնտեսական ապահովագրության ծրագրեր առաջարկելով: Այս ծրագրերը ֆերմերների համար ավելի մատչելի դարձնելու համար հաճախ սուբսիդավորում կամ աջակցում է կառավարությանը:

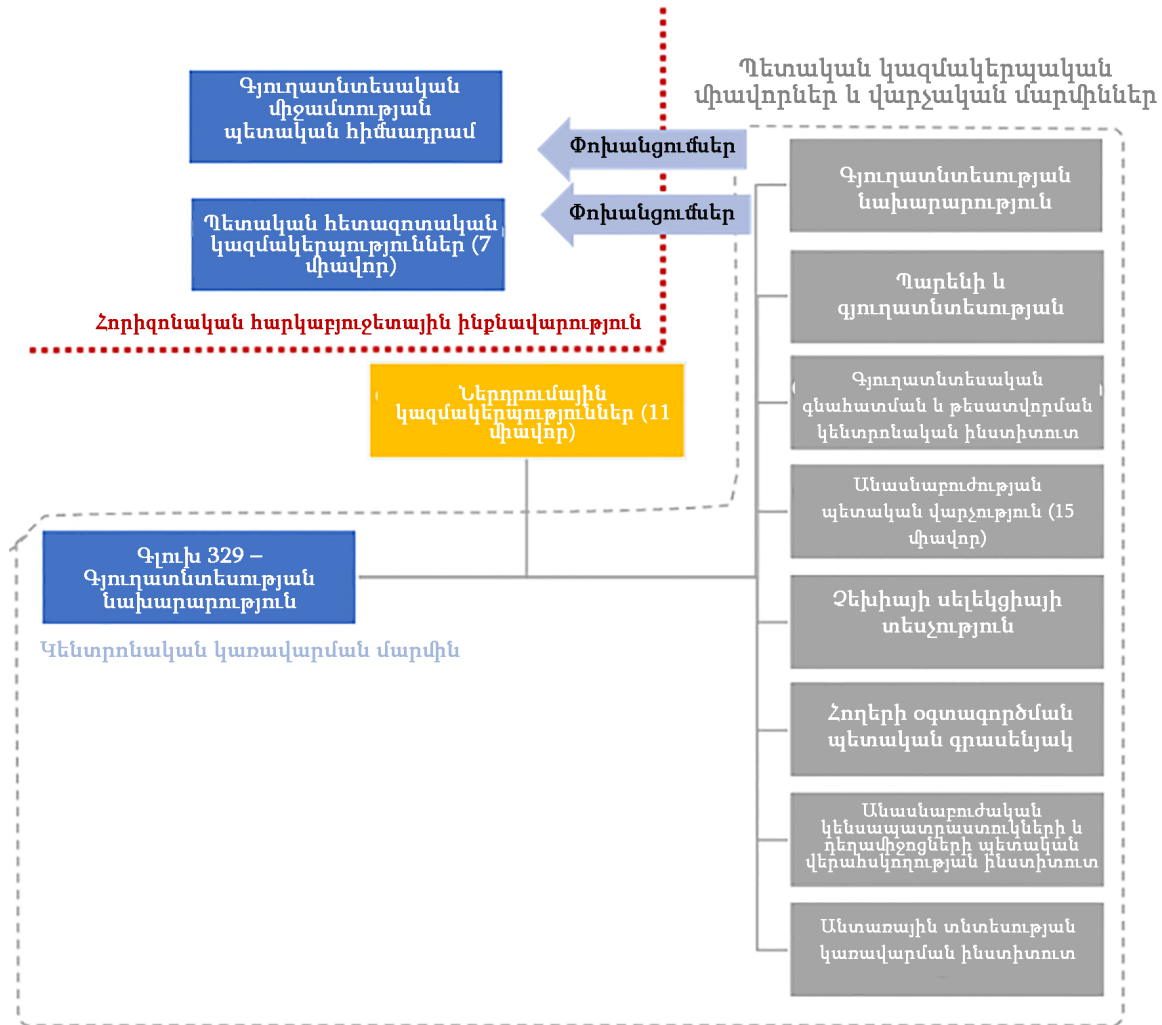
ԳՆ-ն ղեկավարում է *պետության յոթ կազմակերպական ստորաբաժանումներ*⁸⁴:

- (i) **Պարենի և գյուղատնտեսության պետական տեսչությունը.** Տեսչությունը վերահսկում է սննդամթերքի անվտանգությունը, որակը և պատշաճ մակնշումը և այս ոլորտի վերահսկող վարչական մարմին հանդիսանում: Տեսչությունը բաղկացած է գլխավոր տնօրինությունից և 7 տարածքային գրասենյակներից (մարզային տեսչություններից):
- (ii) **Չեխիայի Հանրապետության անասնաբուժության պետական վարչություն.** Անասնաբուժության վարչությունը բաղկացած է գլխավոր տնօրինությունից (Պետական անասնաբուժական վարչություն) և 14 տարածաշրջանային մասնաճյուղերից (տարածաշրջանային անասնաբուժական վարչակազմի գրասենյակներ):
- (iii) **Գյուղատնտեսական գնահատման և թեստավորման կենտրոնական ինստիտուտ:**
- (iv) **Չեխիայի սելեկցիայի տեսչություն:**
- (v) **Հողերի օգտագործման պետական գրասենյակ,**
- (vi) **Անասնաբուժական կենսապատրաստուկների և դեղամիջոցների պետական վերահսկողության ինստիտուտ:**
- (vii) **Անտառային տնտեսության կառավարման ինստիտուտ.** Ինստիտուտը կազմված է 9 միավորից՝ շտաբից և 8 տարածքային մասնաճյուղերից:

ԳՆ-ն կառավարում է **տասնմեկ ներդրող կազմակերպություն.** երկու հետազոտական կազմակերպություններ (Չեխիայի Գյուղատնտեսական գիտությունների ակադեմիա և Գյուղատնտեսական տնտեսագիտության և տեղեկատվության ինստիտուտ), հինգ գյուղատնտեսական կազմակերպություն (Պետական անասնաբուժական ինստիտուտ

⁸⁴<https://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/o-ministerstvu/podrizene-organizace/>

Ջիլիավայում, Օլոմոհուցում և Պրահայում, և Ջիաբուժական սելեկցիոն ֆերմաներ Պիսեկում և Տլումաչովում), երկու մշակութային հաստատություններ (Կլադրուբի նաղ Լաբեմ Ազգային ձիաբուժական կենտրոնը և Ազգային գյուղատնտեսական թանգարան), մեկ մայրության դպրոց և մեկ կացարան ու սննդի օբյեկտ:



Գծապատկեր 18 Գյուղատնտեսության ոլորտի բյուջետային շրջանակի դիագրամ

Գյուղատնտեսության նախարարությունը ստեղծել է ութ պետական/ազգային ձեռնարկություն և երեք բաժնետիրական ընկերություն: Գյուղատնտեսության նախարարությունը նաև հիմնադրել և վերահսկում է յոթ հանրային գիտահետազոտական հաստատություն և երկու հիմնադրամ՝ Խաղողագործության հիմնադրամը և Գյուղատնտեսական միջամտության պետական հիմնադրամը:

Գյուղատնտեսության ոլորտը զգալի ֆինանսավորվում է ստանում նաև ԵՄ ֆինանսավորման աղբյուրներից՝ Ընդհանուր գյուղատնտեսական քաղաքականության (CAP) միջոցով: CAP-ն ուղղակի վճարումներ է տրամադրում ֆերմերներին, աջակցում է գյուղական զարգացման ծրագրերին և խթանում կայուն գյուղատնտեսական պրակտիկան: Այդ միջոցները հատկացվում են Եվրոպական գյուղատնտեսական երաշխիքների հիմնադրամի (EAGF) և Գյուղի զարգացման եվրոպական գյուղատնտեսական հիմնադրամի (EAFRD) միջոցով:

Եվրոպական և ազգային միջոցների բաշխման կառավարող և վարչական մարմինը **Գյուղատնտեսական միջամտության պետական հիմնադրամն է (SAIF)**, որը առանձին օրենքով ստեղծված արտաբյուջետային հիմնադրամ է:⁸⁵ Հիմնադրամը հավատարմագրված վճարային գործակալություն է՝ Եվրոպական միության և ազգային աղբյուրների ֆինանսական աջակցության միջնորդ: ԵՄ-ում ընդհանուր գյուղատնտեսական քաղաքականության շրջանակներում կիրառվում են երեք սկզբունք՝ գյուղատնտեսական արտադրանքի ընդհանուր շուկա՝ ընդհանուր գներով, արտաքին մրցակցության միջոցով Միության երկրների արտադրության բարելավում, և ֆինանսական համերաշխություն՝ ֆինանսավորում ընդհանուր հիմնադրամից, որին բոլորը ներդրում են կատարում: Տրամադրվող ֆինանսական աջակցության հիմքում ընկած են պարզեցված համակարգով վճարվող ուղղակի վճարումները, այսինքն՝ մեկ հեկտարի մշակվող տարածքի համար:

⁸⁵«Գյուղատնտեսական միջամտության պետական հիմնադրամի մասին» թիվ 256/2000 օրենք, փոփոխություններով:

3 Հարկաբյուջետային թափանցիկություն և հարակից հանրային հաղորդակցության պրակտիկա

3.1 Հարկաբյուջետային և բյուջետային թափանցիկություն

Չեխիայի Հանրապետությունը բարելավելու իր հարկաբյուջետային թափանցիկությունը ջանքեր է գործադրել՝ իրականացնելով տարբեր միջոցներ հարկաբյուջետային տեղեկատվության հասանելիությունն ու որակը բարելավելու, ինչպես նաև հանրային վերահսկողությունն ու հաշվետվողականությունը ուժեղացնելու համար:⁸⁶

Բյուջետային կանոնները նպաստում են Չեխիայի հարկաբյուջետային գործունեության թափանցիկության և հաշվետվողականության բարձրացմանը և ներառում են հետևյալ պահանջները.

- (i) միջնաժամկետ հարկաբյուջետային շրջանակի և միջնաժամկետ բյուջեի կանխատեսումների պահանջը,
- (ii) խորհրդարանի կողմից հաստատումից հետո բյուջեն փոխելու կառավարության լիազորությունների սահմանափակում,
- (iii) մոնիթորինգի և հաշվետվության բարելավում, ներառյալ երաշխիքների, հարկային ապառքների (չվճարված պարտավորություններ) սեփական կապիտալի առկայության և ակտիվների գնահատման համապատասխան մեթոդների կիրառումը, և
- (iv) չնախատեսված եկամուտներից ծախսերի սահմանափակում:

Նմանապես, ԵՄ-ի օրենսդրության բյուջետային պատասխանատվության կանոնները,⁸⁷ ներդրվել են անդամ պետությունների հարկաբյուջետային համակարգում.

⁸⁶ 1999 թվականին Արժույթի միջազգային հիմնադրամը (ԱՄՀ) ընդունել է Ֆինանսական թափանցիկության լավագույն փորձի կանոնները (փոփոխվել է 2007 թվականին, տես աղբյուրը՝ ԱՄՀ, 2007 թ., և, ավելին, վերջերս 2019 թվականին որպես հարկաբյուջետային թափանցիկության օրենսգիրք, տես աղբյուրը. [IMF, 2019](#)), և հետագայում մշակել են Ստանդարտների և օրենսգրքերի համապատասխանության վերաբերյալ հաշվետվություններ (ROSC) մի քանի անդամ պետությունների համար, որոնք Չեխիայի դեպքում հայտնաբերել են բազմաթիվ ոլորտներ հետագա բարելավման համար (տես. Աղբյուր՝ ԱՄՀ, 2000թ), Չեխիայի պրակտիկան զգալիորեն բարելավվել է վերջին 20-ից ավելի տարիների ընթացքում: Ամենաարդիական բարելավումը վերաբերում է 2017 թվականի հարկաբյուջետային շրջանակի փոփոխություններին, մասամբ ԵՄ հարկաբյուջետային կանոնները ազգային օրենսդրության մեջ ներմուծելով:

⁸⁷ Մասնավորապես, բյուջետային պատասխանատվության կանոնների մասին թիվ 23/2017 թ. Օրենքը, Բյուջետային պատասխանատվության մասին օրենսդրության ընդունման հետ կապված թիվ 24/2017 օրենքը, և Հանրային ֆինանսների մոնիթորինգի և կառավարման նպատակով ընտրված տվյալների հավաքագրման մասին թիվ 25/2017 թ. Օրենքը:

- (i) կանխարգելիչ միջոցառումներ՝ խուսափելու պետական բյուջեի չափազանց մեծ պարտքերից և նպաստելու Չեխիայի պետական ֆինանսների երկարաժամկետ կայունությանը բոլոր տարածքային և պետական մակարդակներում,
- (ii) Անկախ հարկաբյուջետային ինստիտուտի (այսինքն՝ Չեխիայի հարկաբյուջետային խորհրդի) ստեղծումը,
- (iii) հանրային միջոցների կառավարման ժամանակ շեշտը դնելով թափանցիկության, արդյունավետության և տնտեսության սկզբունքներին համապատասխանության պահպանման վրա;
- (iv) Ֆինանսների նախարարության կողմից խորը մակրոտնտեսական կանխատեսումներ մշակելու և հրապարակելու պարտականությունը.
- (v) հարկաբյուջետային ցուցանիշների և վիճակագրության վերաբերյալ տեղեկատվության հանրային հասանելիության իրավական դաշտը:

Հարկաբյուջետային կանխատեսում և բյուջետավորում, ռիսկերի վերլուծություն և կառավարում

Հարկաբյուջետային կանխատեսումը և բյուջետավորումը պետք է ապահովեն կառավարության բյուջետային նպատակների և քաղաքականության մտադրությունների հստակ ձևակերպում, ինչպես նաև հանրային ֆինանսների համապարփակ, ժամանակին և վստահելի կանխատեսումներ: **Ռիսկերի վերլուծությունը և կառավարումը** պետք է ապահովեն պետական ֆինանսների ռիսկերի բացահայտումը, վերլուծությունը և կառավարումը, ինչպես նաև պետական հատվածում բյուջետային որոշումների արդյունավետ համակարգումը:⁸⁸ Չեխիայի պետական մարմինները պատրաստում և հրապարակում են ռիսկերի գնահատման, ինչպես նաև հարկաբյուջետային կանխատեսումների վերաբերյալ փորձագիտական նյութերի համապարփակ լայն շրջանակ: Նյութերի մեծ մասը հասանելի է միայն չեխերեն լեզվով Ֆինանսների նախարարության վեբ-կայքում, և այլ հարկաբյուջետային մարմինների կայքէջերում:

<p>Ազգային տնտեսական խորհրդի հայտարարություններ</p>	<p>https://www.vlada.cz/cz/ppov/NERV/aktuality/</p>
<p>Խորհրդի գործունեությունը ղեկավարում է Կառավարության գրասենյակը, որը հրապարակում է նաև խորհրդի աշխատանքի արդյունքները: Հայտարարությունները սովորաբար չեխերեն են:</p>	
<p>Չեխիայի հարկաբյուջետային խորհրդի հայտարարություններ և կարծիքներ</p>	<p>https://www.rozpocetovarada.cz/en/publications-category/statements-and-opinions/</p>

⁸⁸ Տես աղբյուր՝ [IMF, 2023](#).

<p>Բյուջետային պատասխանատվության կանոնների մասին օրենքի համաձայն՝ խորհուրդը վերահսկում է պետական ֆինանսները: Որպես այս աշխատանքի մաս, այն նաև փորձում է բացահայտել այն ռիսկերն ու սպառնալիքները, որոնք կարող են բացասական ազդեցություն ունենալ պետական բյուջեի կայունության վրա կարճաժամկետ, միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հեռանկարում: Չեխիայի հարկաբյուջետային խորհուրդը 2018 թվականի սեպտեմբերից սկսած յուրաքանչյուր եռամսյակը արդյունքների մասին տեղեկացնում է: Կարծիքները հասանելի են ինչպես չեխերեն, այնպես էլ անգլերեն լեզուներով:</p>	
<p>Կոնվերգենցիայի (մերձեցման) ծրագիր</p>	<p>https://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/pristoupeni-cr-k-eurozone/konvergenčni-program</p>
<p>Կոնվերգենցիայի ծրագիրը հիմնարար ռազմավարական փաստաթուղթ է, որը պատրաստվել է Չեխիայի Հանրապետության ֆինանսների նախարարության կողմից: Փաստաթղթում նշվում են հիմնական ամփոփ հարկաբյուջետային տվյալները և բյուջետային ազդեցություն ունեցող առավել նշանակալից պլանավորված միջոցառումները՝ կառավարության միջնաժամկետ հարկաբյուջետային ռազմավարության տեսքով:</p>	
<p>Տնտեսական քաղաքականության հետազոտական աշխատանք</p>	<p>https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/makroekonomika/vyzkumne-prace-hospodarske-politiky</p>
<p>Ֆինանսների նախարարության ֆինանսական քաղաքականության վարչությունը պատասխանատու է մակրոտնտեսական և ֆինանսական վերլուծությունների և կանխատեսումների մշակման, ինչպես նաև հարկաբյուջետային քաղաքականության վրա կենտրոնացած տնտեսական քաղաքականության իրականացման հետ կապված փաստաթղթերի պատրաստման համար: Ֆինանսների նախարարության գիտահետազոտական աշխատանքների շրջանակը բաժանված է երեք շարքի՝ հետազոտություն, քննարկում և տեղեկատվական ակնարկներ:</p>	
<p>Մակրոտնտեսական կանխատեսումներ</p>	<p>https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/makroekonomika/makroekonomicka-predikce</p>
<p>Մակրոտնտեսական կանխատեսումները պատրաստում է ՖՆ տնտեսական քաղաքականության վարչությունը: Նյութը ներառում է 2 տարվա կանխատեսումներ և, ըստ որոշ ցուցանիշների, նաև կանխատեսումներ առաջիկա 2 տարիների համար անընդմեջ (ընդհանուր 4 տարի): Մակրոտնտեսական կանխատեսումը հրապարակվում է տարեկան 4 անգամ (հունվարին, ապրիլին, օգոստոսին և նոյեմբերին):</p>	
<p>Հարկաբյուջետային հեռանկար</p>	<p>https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/makroekonomika/fiskalni-vyhled</p>
<p>Հարկաբյուջետային հեռանկարը մշակվում է տարեկան (սովորաբար նոյեմբերին): Որպես կանոն, այն ներառում է ընթացիկ և հաջորդ տարվա կանխատեսում, իսկ որոշ ցուցանիշների համար՝ առաջիկա 2 տարիների կանխատեսում:</p>	
<p>Բյուջեի ռազմավարություն</p>	<p>https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/statni-rozpocet/rozpocetova-strategie</p>
<p>Չեխիայի Հանրապետության պետական հիմնարկների հատվածի բյուջետային ռազմավարությունը պատրաստում է Ֆինանսների նախարարությունը՝ հիմք ընդունելով բյուջետային պատասխանատվության կանոնների մասին թիվ 23/2017 թ. Օրենքը</p>	
<p>Պետական տնտեսական քաղաքականության ռազմավարություն</p>	<p>https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/rizeni-statniho-dluhu/publikace/strategie-financovani-a-rizeni-statniho-dluhu</p>

Միջնաժամկետ կտրվածքով պետական պարտքի պորտֆելի առանձին մշտադիտարկվող ռիսկային ցուցանիշների համար ներկայումս սահմանված մեկնարկային սահմաններն ու թիրախները պարբերաբար հրապարակվում են Պետական պարտքի և ֆինանսական ակտիվների կառավարման վարչության կողմից՝ որպես «Չեխիայի Հանրապետության պետական պարտքի ֆինանսավորման և կառավարման ռազմավարության» հերթական հրապարակման մաս:

Հարկաբյուջետային թափանցիկությունը կենտրոնանում է պետական ռեսուրսների ստեղծման, բաշխման և օգտագործման ավելի լայն պատկերի վրա: Այն ներառում է կառավարության ողջ հարկաբյուջետային կառուցվածքի թափանցիկությունը, ներառյալ պետական ֆինանսների ինչպես բյուջետային, այնպես էլ արտաբյուջետային ասպեկտները: **Բյուջեի թափանցիկությունը**, մյուս կողմից, կենտրոնանում է հատկապես կառավարության բյուջետային գործընթացների թափանցիկության վրա, այսինքն՝ որքանով է պետական բյուջեի մասին տեղեկատվությունը հանրությանը հասանելի համապարփակ, մատչելի և հասկանալի:

Բյուջեի պատրաստման և ընդունման գործընթացի վերաբերյալ հանրության համար տեղեկատվության հիմնական աղբյուրը Պատգամավորների պալատի ինտերնետային էջն է.

- **Հանձնաժողովի նիստեր.** բացառությամբ Հավատարմագրերի և անձեռնմխելիության կոմիտեի (որը երբեք հրապարակային չէ) և Կազմակերպչական կոմիտեի (որը լուր համաձայնությամբ հրապարակային չէ) նիստերից, մնացած բոլոր հանձնաժողովների նիստերը բաց են հանրության համար: Պատգամավորների պալատը հրապարակում է շաբաթական օրակարգի մասին կիսամյակային ժամանակացույցը, որտեղ միշտ նշվում է, թե ինչ շաբաթ է դա խորհրդարանական պարբերաշրջանի շրջանակներում (օրինակ՝ հանձնաժողովների նիստերի շաբաթ, լիազուրկ նիստի շաբաթ և այլն): Ընդ որում կարելի է ընտրել որոշակի շաբաթ (և լրացուցիչ տեղեկությունների համար սեղմել դրա վրա), տեսնելու կոնկրետ հանձնաժողովի նիստերի ժամանակացույցը և այլ միջոցառումներ (սեմինարներ, կլոր սեղաններ և այլն): Պատգամավորների պալատի կայքում, բոլոր հանձնաժողովներն ունեն նաև իրենց ենթաէջը որտեղ հրապարակված են հանձնաժողովի առաջիկա (և անցած) նիստերի ժամկետները: Որոշ հանձնաժողովներ նաև նիստերի ուղիղ հեռարձակում են ապահովում:
- **Խորհրդարանական նյութեր.** Պատգամավորների պալատի կայքում բոլոր տեսակի գրավոր փաստաթղթերը (օրենքների նախագծեր, միջազգային պայմանագրեր, բյուջեներ, գրավոր մեկնաբանություններ և այլ զեկույցներ) հրապարակվում են «Խորհրդարանական նյութեր» բաժնում (*“Sněmovnitisky”*): «Բյուջեներ» ենթաբաժնում ներկայացված են բոլոր օրենքների նախագծերը և ընդունված օրենքները, ներառյալ պետական բյուջեի առաջարկի մաս կազմող հավելվածները: 2023 թվականի

պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի համար առկա փաստաթղթերի կառուցվածքը հետևյալն է.⁸⁹

- *Օրինագիծը (բյուջեի առաջարկը) ներառյալ բացատրական հուշագիրը*
 - *Հավելված 1: Եկամուտների և ծախսերի ընդհանուր հաշվեկշիռ*
 - *Հավելված 2: Պետական բյուջեի եկամուտների ընդհանուր ամփոփում ըստ գերատեսչությունների*
 - *Հավելված 3: Պետական բյուջեի ծախսերի ընդհանուր ամփոփում ըստ գերատեսչությունների*
 - *Հավելված 4: Յուրաքանչյուր ամփոփում ըստ գերատեսչությունների*
 - *Հավելված 5: Պետական բյուջեի ֆինանսական կապը մարզային բյուջեների հետ*
 - *Հավելված 6: Պետական բյուջեի և համայնքային բյուջեների միջև ֆինանսական կապը ընդհանուր առմամբ առանձին շրջանների համար*
 - *Հավելված 7: Պետական բյուջեի ֆինանսական կապը Պրահայի մայրաքաղաքի բյուջեի հետ*
 - *Հավելված 8: Առանձին համայնքների պետական կառավարման իրականացման համար նպաստի չափի որոշման մեթոդ (բացառությամբ մայրաքաղաք Պրահայի)։*
 - *Հավելված 9: Պետբյուջեից նվիրատվությունների ցանկ*
 - *Հավելված 10: Բացատրական հուշագիր*
 - *Փաստաթղթային նյութ, մաս 1 (շապիկ)*
 - *Փաստա Փաստաթղթային գրական նյութ, մաս 2 (Մակրոտնտեսական և հարկաբյուջետային քաղաքականություն)*
 - *Փաստաթղթային նյութ, մաս 3 (Պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի վերաբերյալ նկարագրական հաշվետվություն)*
 - *Փաստաթղթային նյութ, մաս 4 (աղյուսակներ)*
 - *Փաստաթղթային նյութ, մաս 5 (Գերատեսչությունների եկամուտների և ծախսերի կառուցվածքն ըստ ոլորտների)*
 - *Փաստաթղթային նյութ, մաս 6 (EDS/SMBC տեղեկատվական ծրագրի կողմից կառավարվող ծախսերի կառուցվածքը)*
 - *Փաստաթղթային նյութ, մաս 7 (Պետական ակտիվների և պարտավորությունների ակնկալվող զարգացման հաշվետվություն)*
 - *Փաստաթղթային նյութ, մաս 8 (Էնթակենտրոնական կառավարությունների բյուջեներ)*
- **Լիազումար նիստեր.** Պատգամավորների պալատի լիազումար նիստերը հրապարակային են, եթե Պալատը այլ բան չի որոշում: Յուրաքանչյուր լիազումար նիստի օրակարգը հաստատվում է Պատգամավորների պալատի կողմից և

⁸⁹ Խորհրդարանական նյութեր 315/0. <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=315&CT1=0>

հրապարակվում համացանցում: Նիստերը սովորաբար ուղիղ հեռարձակվում են, իսկ հանդիպման ավարտից հետո հրապարակվում են նաև քվեարկության արձանագրությունը և սղագիր արձանագրությունը:

Հերթական միջոցառումների ժամանակացույց	https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=200
Խորհրդարանական նյութեր՝ բյուջեներ	https://www.psp.cz/sqw/sntisk.sqw?o=9&F=R
Պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի փաստաթղթեր	https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=315&CT1=0
Լիազումար նիստեր. օրակարգ, սղագիր արձանագրությունների և քվեարկության արձանագրությունների հղումներ	https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=1004
Լիազումար նիստեր՝ ուղիղ հեռարձակում	https://pspen.psp.cz/chamber-members/plenary/

Գծապատկեր 19 Պատգամավորների պալատի (ներառյալ հանձնաժողովների) հետ կապի հղումներ

Հարկաբյուջետային մոնիթորինգ և հաշվետվություն

Հարկաբյուջետային հաշվետվությունը պետք է տրամադրի համապատասխան, համապարփակ, ժամանակին և հավաստի տեղեկատվություն կառավարության ֆինանսական վիճակի և գործունեության վերաբերյալ:⁹⁰ ՖՆ-ը կանոնավոր կերպով հաշվետվություններ է տրամադրում հարկաբյուջետային կատարողականի վերաբերյալ՝ ներառյալ ամսական, եռամսյակային, միջնաժամկետ և տարեկան հաշվետվությունները: Այս հաշվետվությունները ներառում են բյուջեի կատարողականի, պետական պարտքի և այլ հիմնական հարկաբյուջետային ցուցանիշների վերաբերյալ տեղեկատվություն: Տվյալները ստանդարտացված ձևաչափով են՝ համաձայն Ազգային և տարածաշրջանային հաշիվների եվրոպական համակարգի (ESA 2010)⁹¹ և Եվրոպական վիճակագրության պրակտիկայի կանոնագրքի:⁹²

Յուրաքանչյուր հարկաբյուջետային տարվա սկզբում Ֆինանսների նախարարությունը հրապարակում է **թողարկումների օրացույց**,⁹³ որը ներառում է տվյալներ այն մասին թե. (i) ի՞նչ տեսակի տվյալների (արժեքների), (ii) ի՞նչ հաճախականությամբ և կոնկրետ երբ, և (iii) ի՞նչ աղբյուրից են⁹⁴ հրապարակվելու:

⁹⁰Աղբյուր՝ ԱՄՀ, 2023.

⁹¹<https://ec.europa.eu/eurostat/web/esa-2010>

⁹²<https://ec.europa.eu/eurostat/web/quality/european-quality-standards/european-statistics-code-of-practice>

⁹³<https://www.mfcr.cz/en/statistics/budgetary-frameworks-statistical-information/release-calendar/2023/release-calendar-49813>

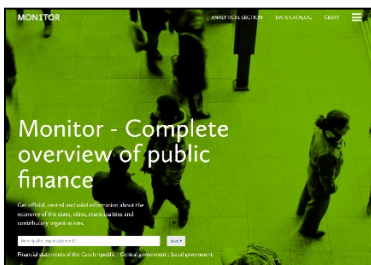
⁹⁴Չեխիայի վիճակագրական վարչություն,

3.2 Բյուջեի հետ կապված հանրային հաղորդակցության պրակտիկա

Չեխիայի պետական հատվածում բյուջետային հաղորդակցման պրակտիկան ներառում է բյուջեի տեղեկատվության թափանցիկության, հաշվետվողականության և արդյունավետ հաղորդակցման ապահովմանն ուղղված տարբեր գործողություններ: Ինչպես ներկայացված է նախորդ գլխում, կան մի շարք հանրությանը հասանելի, համապարփակ վիճակագրություն և տեղեկատվություն, ինչպես նաև փորձագիտական կարծիքներ, ակնարկներ և վերլուծություններ:

Հաղորդակցություն համախմբված տեղեկատվության վերաբերյալ

Բյուջեի բաց հետազոտությունը մատնանշում է ավելի պարզեցված նյութերի, ինչպիսիք են Քաղաքացիների բյուջեների անբավարար քանակը:⁹⁵ ՖՆ-ն ամեն տարի հրատարակում է հեշտ ընթերցվող՝ «Պետական բյուջեն մի հայացքով» (Statnírozpočet v kostce) գրքույկը, որը ներառում է գալիք տարվա պետական բյուջեի հիմնական առանձնահատկությունները:⁹⁶ Գրքույկը պարունակում է հիմնական տեղեկատվություն պետական եկամուտների, ծախսերի, պարտքի, ինչպես նաև տարածքային իշխանությունների և բյուջետային այլ ինքնավար սուբյեկտների հետ պետության ֆինանսական հարաբերությունների մասին: Գրքույկը նաև տալիս է բյուջետային գործընթացների հակիրճ և համառոտ նկարագրությունը, ինչպես նաև պետական բյուջեի և հարկաբյուջետային իրավիճակի վերաբերյալ հիմնական ցուցանիշների մեկնաբանությունը:



Բյուջեի ծախսերի և ծախսերի մոնիթորինգի վերաբերյալ ՖՆ-ը մշակել է առցանց հավելված. *Monitor (Մոնիթոր)*, մասնագիտացված տեղեկատվական պորտալը, որը թույլ է տալիս հանրությանը անվճար մուտք գործել պետական կառավարման և տարածքային ինքնավարության բոլոր մակարդակների բյուջետային և հաշվապահական տեղեկատվության մասին տեղեկություններ ստանալու

համար: Ներկայացված տեղեկատվությունը ստացվում է Գանձապետարանի և Պետության Կենտրոնական հաշվապահական տեղեկատվական համակարգից և թարմացվում է եռամսյակը մեկ:⁹⁷

⁹⁵ «Կառավարության գործադիր բյուջեի առաջարկի կամ ընդունված բյուջեի ավելի պարզ և պակաս տեխնիկական տարբերակ, որը նախատեսված է հանրությանը հիմնական տեղեկատվություն փոխանցելու համար»: Աղբյուր՝ [OBI, 2021](#).

⁹⁶ Աղբյուր՝ [MF, 2022](#).

⁹⁷<https://monitor.statnipokladna.cz/>

Ֆինանսների նախարարություն

Ընտրված կազմակերպություն

Նված / Státní správa / Kapitola : Ministerstvo financí / Přehled

դասակարգում

PŘEHLED

K 30.04.2023

období: 04. 2023

částky v: tisících

ORGANIZAČNÍ SLOŽKY STÁTU

K 30.04.2023

PŘÍSPĚVKOVÉ ORGANIZACE

K 30.04.2023

SUMÁŘE ÚČETNÍ ZÁVĚRKY

K 31.03.2023

PŘÍPRAVA ROZPOČTU

PRO ROK 2023

SCHVÁLENÝ ROZPOČET

PRO ROK 2023

PLNĚNÍ ROZPOČTU

K 30.04.2023

ZÁVAZNÉ UKAZATELE

K 30.04.2023

ZÁKLADNÍ UKAZATELE

PŘÍJMY

Schválený rozpočet (celorok):

6 201 068 tis. Kč

Skutečnost:

2 812 347 tis. Kč

VÝDAJE

Schválený rozpočet (celorok):

23 959 622 tis. Kč

Skutečnost:

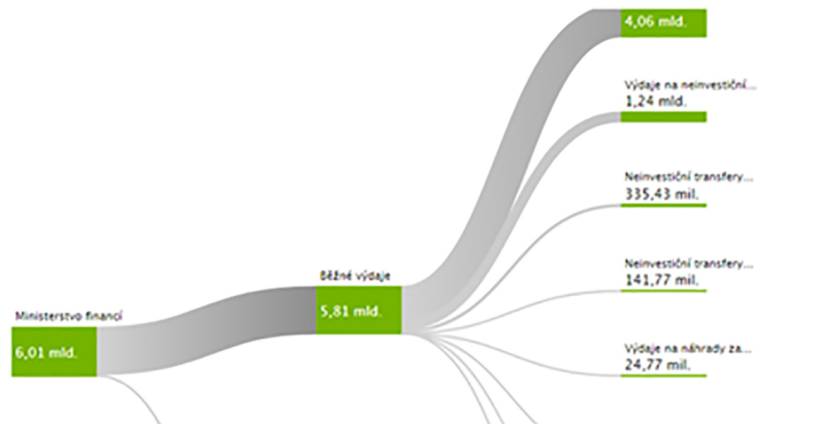
6 011 521 tis. Kč

ROZKLIKÁVACÍ ROZPOČET

Բնութակտիվ բյուջե

Բացվող ցուցակ. կատեգորիայի ընտրության համար

Druhový pro výdaje Skutečnost



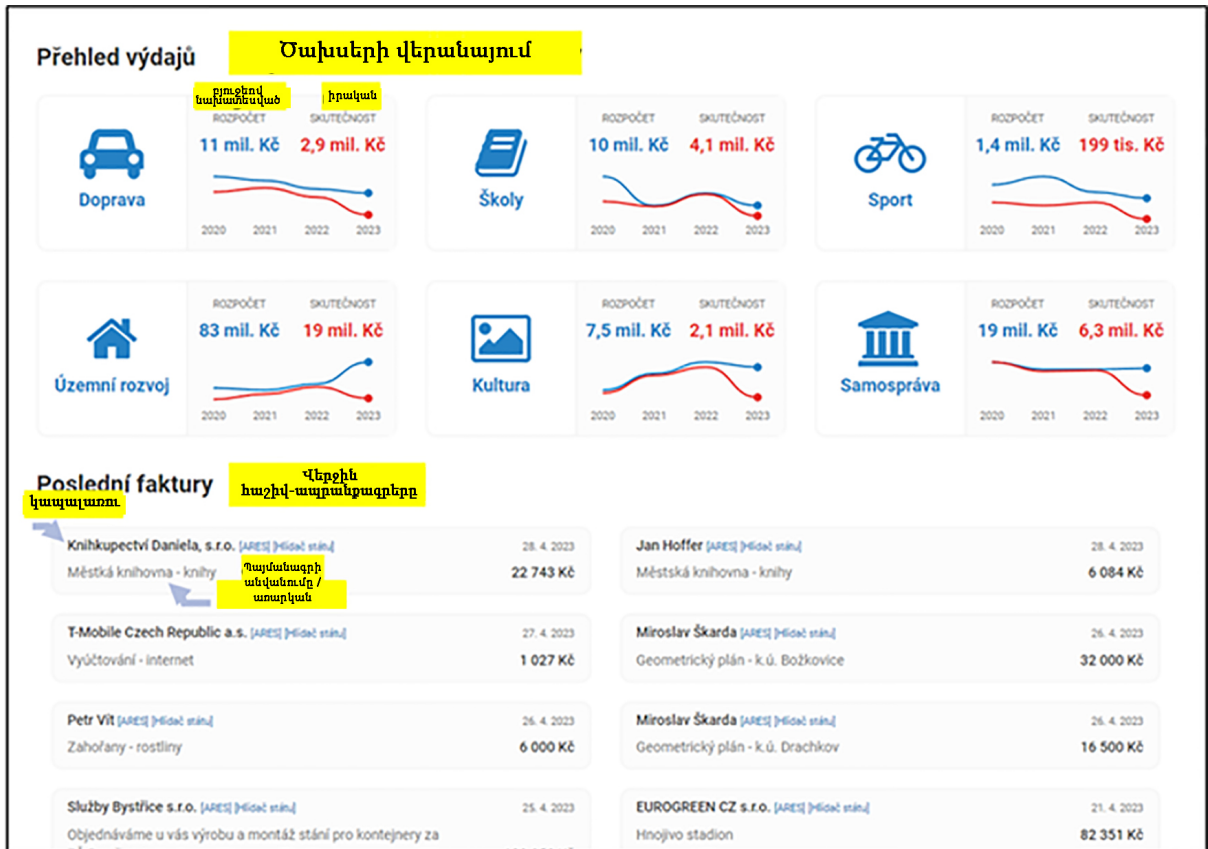
Գծապատկեր 20. Monitor հավելվածից սրբինչոթ:

Նմանապես, մի քանի համայնքներ միացել են **Citivizor** կոչվող նախաձեռնությանը. բաց կողով հավելված, որը մշակվել է Չեխիայի Հանրապետության ֆինանսների նախարարության⁹⁸ կողմից, որը ներկայումս շահագործվում և զարգացվում է ոչ առևտրային կազմակերպության կողմից:⁹⁹ Նախաձեռնությունը համախմբում է այն համայնքներին, որոնք շահագրգռված են տեղական ինքնակառավարման մարմինների թվայնացմամբ և տեղական իշխանությունների աշխատանքում բաց/թափանցիկ լուծումների կիրառմամբ: *Բաց քաղաքների* նպատակն է առաջին հերթին նպաստել համայնքների թվայնացման հետ կապված ընդհանուր խնդիրների

⁹⁸<https://cityvizor.cz/landing/>

⁹⁹Otevřenáměsta, z.s. (Բաց քաղաքներ, գրանցված ընկերություն)՝ <https://www.otevrenamesta.cz/>

լուծմանը և համագործակցության միջոցով խնայել նրանց ժամանակն ու գումարները: Հավելվածը քաղաքացիներին հնարավորություն է ընձեռում վերահսկել համայնքային բյուջեների ծախսերը՝ ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ ըստ հոդվածների: Ավելին, հավելվածը կապված է Պայմանագրերի ռեգիստրի հետ, ուստի յուրաքանչյուր կնքված պայմանագրի համար կարելի է ուղղակիորեն մուտք գործել և տեսնել պայմանագրի մանրամասները:



Գծապատկեր 20 Cityvizor հավելվածից սքրինշոթ

Պայմանագրերի ռեգիստրը հանրային ծախսերի վերաբերյալ տեղեկատվության առկայության առումով հաջողված փորձի ևս մեկ օրինակ է: Այն պետական կառավարման տեղեկատվական համակարգ է, որը 2016 թվականի հուլիսի 1-ից գործարկում է Չեխիայի Հանրապետության ներքին գործերի նախարարությունը: Այստեղ պետական հիմնարկները, օրենքին համապատասխան,¹⁰⁰ հրապարակում են մասնավոր իրավունքի պայմանագրեր և սուբսիդիաների կամ փոխհատուցվող ֆինանսական օգնության տրամադրման համար առանց ԱԱՀ-ի 50,000 չեխական կրոնից ավելի արժեքով պայմանագրեր: Պայմանագրերի ուժի մեջ մտնելը պայմանավորված է կնքման օրվանից ոչ ուշ, քան 30 օրվա ընթացքում գրանցամատյանում դրանց հրապարակմամբ:

Պետական ֆինանսներին վերաբերող մեկ այլ կենտրոնացված համակարգ, որը նպաստում է ավելի մեծ թափանցիկությանը, **Պետական գնումների տեղեկագիրն է** (*Věstník veřejných zakázek*).¹⁰¹ Պորտալն ապահովում է այն տեղեկատվության հրապարակումը, որը պարտավոր են հրապարակել Պետական գնումների մասին օրենքում թվարկված բոլոր պատվիրատուները: Ցանկացած օգտատեր (առանց նախնական գրանցման) կարող է որոնել հաճախորդի պրոֆիլը (անունով, եզակի նույնականացման քարտով կամ նրա պաշտոնական կայքէջով) և գտնել գնումների հայտարարությունների ցանկը (նույնիսկ հետ ամսաթվով):

The screenshot shows the search interface of the Věstník veřejných zakázek website. At the top, there is a blue header with the logo of the Ministry of Regional Development of the Czech Republic and the text 'VĚSTNÍK VEŘEJNÝCH ZAKÁZEK'. A 'PŘIHLÁŠIT SE' button is located in the top right corner. Below the header is a navigation bar with links: 'ÚVOD', 'VYHLEDAT FORMULÁŘ', 'VYHLEDAT PROFIL', 'ODEBÍRAT UPOZORNĚNÍ NA NOVÉ ZAKÁZKY', and 'NÁPOVĚDA A DOKUMENTACE'. The main content area is titled 'Vyhledat profil' and contains a search form with the following fields: 'Název zadavatele', 'Název profilu', 'IČO', and 'URL adresa profilu'. There are two buttons: 'HLEDAT' and 'VYMAZAT FILTR'. At the bottom of the form, there are three status filters: 'PLATNÉ', 'NEAKTIVNÍ', and 'ZRUŠENÉ'.

¹⁰⁰ Պայմանագրերի ռեգիստրի մասին Օրենք 340/2015:

¹⁰¹<https://vz.nipez.cz/>

Բյուջետային հաղորդակցություն արդարադատության ոլորտում



Արդարադատության նախարարության կայքէջը Չեխիայի արդարադատության ոլորտի ավելի ընդարձակ պորտալի մի մասն է (www.justice.cz). Պորտալը ներառում է ենթաէջեր/էջանիշներ նախարարության, դատարանների, դատախազության, այլ կազմակերպչական ստորաբաժանումների, արդարադատության մասնագիտության, առցանց ծառայությունների, առաջխաղացման և պետական գնումների համար:

«Նախարարություն» ենթավերնագրի բացվող ցանկն առաջարկում է «Նախարարության էկոնոմիկա» ենթաբաժինը, որը ներկայացնում է.

- **Բյուջետային գերատեսչության վերջնական հաշվետվությունը** (<https://justice.cz/web/msp/statni-zaverecny-ucet>) ներառյալ մանրամասն նկարագրական զեկույցը (.pdf) և հավելվածներ (.zip ֆայլ Word, Excel և PDF փաստաթղթերով);
- **Գերատեսչության հաստատված բյուջեն** (<https://justice.cz/web/msp/schvaleny-rozpocet>) որը ներառում է եկամուտների և ծախսերի բյուջեի ցուցանիշներ (.pdf) և գերատեսչության բյուջեն՝ ըստ բյուջեի հոդվածների մանրամասն բաշխմամբ (.xml):
- **Հղում ԱՆ բաց տվյալների վեբ էջին** (<https://data.justice.cz/>) որտեղ կարելի է գտնել տեղեկություններ նախարարության և համապատասխան գերատեսչության բյուջետային այլ ստորաբաժանումների ֆինանսական կառավարման մասին՝ ներառյալ պայմանագրերն ու հաշիվ-ապրանքագրերը:
- **Պետական գնումների մասին տեղեկատվություն** (<https://justice.cz/web/msp/aktualni-verejne-zakazky>) որն առաջարկում է համառոտ նկարագրական տեղեկատվություն և հղումներ դեպի պետական կենտրոնացված պորտալներ և պետական գնումների գրանցամատյաններ (Պայմանագրերի ռեգիստր և Պետական գնումների տեղեկագիր):
- **Դուրս գրված/վաճառքի հանված գույք** (<https://justice.cz/web/msp/nepotrebnny-majetek1>) ներառյալ Կառավարության գույքային հարցերով ներկայացուցչության գրասենյակի կոնկրետ գույքի/միավորի հղումը:

Սահմանադրական դատարանը իր ֆինանսական կառավարման և բյուջեի վերաբերյալ տեղեկատվությունը ներկայացնում է «Տեղեկատվություն հանրության համար» բաժնում (*Informace pro veřejnost*) (<https://www.usoud.cz/informace-pro-verejnost>):



- **Գերատեսչության վերջնական հաշվետվությունը** ինչպես նաև **հաստատված բյուջեն** կազմում են «Տեղեկատվության հասանելիություն» (*Přístup k informacím*) ենթաբաժնի մաս (<https://www.usoud.cz/rozpocet>), դրանք (.pdf ֆորմատով) բավականին համառոտ փաստաթղթեր են՝ 2-3 էջ ծավալով:

- **Գերատեսչության բյուջեի վերաբերյալ ավելի մեկնաբանական հաշվետվությունը** գործունեության վերաբերյալ տեղեկատվության հետ մեկտեղ ներառված է Դատարանի ընդհանուր տարեկան հաշվետվություններում (<https://www.usoud.cz/rocenky>)՝ հաստատության գործունեության վերաբերյալ տեղեկատվության հետ միասին:
- **պետական գնումների մասին տեղեկատվությունը** (<https://www.usoud.cz/verejne-zakazky>) ներկայացնում է պետական գնումների ներքին կանոնակարգերը և հղում պետական գնումների կենտրոնացված կառավարման պորտալին:
- **Պետական գնումների մասին տեղեկատվություն** (<https://www.usoud.cz/verejne-zakazky>) պարունակում է պետական գնումների ներքին կանոններ և պետական գնումների կենտրոնացված կառավարման պորտալի հղումը:



Հանրային պաշտպանի գրասենյակը (<https://www.ochrance.cz/>):

- «Մեր մասին» բաժնում (<https://www.ochrance.cz/provoz/rozpocet-a-hospodareni/>), հրապարակում է **Գերատեսչության բյուջեի ցուցանիշները և վերջնական հաշվետվությունը**՝ առաջինը վեբ էջում ներկայացված պարզ աղյուսակի տեսքով, և երրորդը աղյուսակներ պարունակող հակիրճ պատմողական զեկույցի տեսքով (.pdf ֆորմատով).
- **Պետական գնումների մասին տեղեկատվություն** (<https://www.ochrance.cz/provoz/verejne-zakazky/>), որտեղ հրապարակված է նախկին գնումների ցանկը, ինչպես նաև պետական գնումների կենտրոնացված կառավարման պորտալի հղումը: